

Latvijas Lauksaimniecības universitāte
Latvia University of Agriculture

DACE VĪKSNE

**LATVIJAS REĢIONĀLO AUGSTSKOLU
IZVĒRTĒJUMS UN ATTĪSTĪBAS
IESPĒJAS**

**ASSESSMENT AND DEVELOPMENT
PERSPECTIVES OF REGIONAL HIGHER
EDUCATION INSTITUTIONS OF LATVIA**

Promocijas darba KOPSAVILKUMS
Dr.oec. zinātniskā grāda iegūšanai

SUMMARY
of the Doctoral thesis for the scientific degree Dr.oec.

Jelgava, 2010

**Latvijas Lauksaimniecības universitāte
Ekonomikas fakultāte
Latvia University of Agriculture
Faculty of Economics**

Mg.paed. Dace Vīksne

**LATVIJAS REĢIONĀLO AUGSTSKOLU
IZVĒRTĒJUMS UN ATTĪSTĪBAS
IESPĒJAS**

**ASSESSMENT AND DEVELOPMENT
PERSPECTIVES OF REGIONAL HIGHER
EDUCATION INSTITUTIONS OF LATVIA**

Promocijas darba
KOPSAVILKUMS
ekonomikas doktora (Dr.oec.) zinātniskā grāda iegūšanai

SUMMARY
of the Doctoral thesis
for the scientific degree of Dr.oec.

Autore _____

Jelgava, 2010

Informācija

Promocijas darbs izpildīts Latvijas Lauksaimniecības universitātes Ekonomikas fakultātē, Ekonomikas katedrā.

Doktora studiju programma – Agrārā un reģionālā ekonomika, apakšnozare – Reģionālā ekonomika.

Promocijas darba zinātniskā vadītāja – LZA akadēmiķe, LLU profesore, Dr.habil.oec. **Baiba Rivža**.

Promocijas darba zinātniskā aprobācija noslēguma posmā

- Apspriests un aprobēts LLU EF Ekonomikas katedras akadēmiskā personāla pārstāvju sēdē 2010. gada 26. janvārī.
- Apspriests un aprobēts LLU EF Ekonomikas katedras, Grāmatvedības un finanšu katedras, Uzņēmējdarbības un vadības katedras un ITF Vadību sistēmas katedras akadēmiskā personāla pārstāvju sēdē 2010. gada 2. martā.
- Atzīts par pilnībā sagatavotu un pieņemts LLU EF Promocijas padomē 2010. gada 26. martā.

Oficiālie recenzenti:

- Promocijas padomes eksperts – Dr.habil.oec. **Oļģerts Krastiņš**, LZA akadēmiķis, Latvijas Universitātes profesors (emeritus).
- Dr.oec. **Veronika Bikse**, Latvijas Universitātes profesore (emeritus).
- Dr.habil.oec. **Antoni Mickiewicz**, Ščecinas Rietumpomerānijas Tehnoloģiju universitātes Ekonomikas fakultātes Agrobiznesa attīstības katedras vadītājs, profesors.

Promocijas darba aizstāvēšana notiks LLU Ekonomikas zinātņu nozares Agrārās un reģionālās ekonomikas apakšnozares Promocijas padomes atklātajā sēdē 2010. gada 29. jūnijā Jelgavā, Svētes ielā 18, Ekonomikas fakultātes 212. auditorijā plkst. 10.00

Ar promocijas darbu **var iepazīties LLU Fundamentālajā bibliotēkā**, Lielā ielā 2, Jelgavā un <http://llufb.llu.lv/llu-theses.htm>.

Atsauksmes sūtīt Promocijas padomes sekretārei – Svētes iela 18, Jelgava, LV-3001; tel. 63025170; e-pasts: anita.auzina@llu.lv. Atsauksmes vēlams sūtīt skenētā veidā ar parakstu.

Padomes sekretāre – LLU asoc. profesore, Dr.oec. Anita Auziņa.

Information

The present PhD Thesis has been worked out at the Department of Economics, Faculty of Economics, Latvia University of Agriculture (LLU).

Doctoral Study Programme – Agrarian and Regional Economics, Sub-branch Regional Economics.

Scientific advisor of the PhD Thesis – **Baiba Rivža**, Dr.habil.oec., academician of Latvian Academy of Science, professor of LLU.

Scientific approbation of the PhD Thesis at the final stage

- Discussed and approbated at the meeting of academic staff representatives of the Department of Economics, Faculty of Economics, Latvia University of Agriculture on January 26, 2010.
- Discussed and approbated at the joint meeting of academic staff representatives of the Department of Economics, Department of Business and Management, and Department of Accounting and Finance (Faculty of Economics); and the Department of Management Systems, Faculty of Information Technologies on March 2, 2010.
- Accepted as fully complete at the Promotion Council of the Faculty of Economics, Latvia University of Agriculture on March 26, 2010.

Official reviewers:

- **Oļģerts Krastiņš**, Dr.habil.oec., expert of the Promotion Council, academician of Latvian Academy of Science, professor (emeritus) of the University of Latvia.
- **Veronika Bikse**, Dr.oec., professor (emeritus) of the University of Latvia.
- **Antoni Mickiewicz**, Dr.habil.oec., professor, Head of the Department of Rural Areas Development and Food Economy, Western Pomeranian Technological University in Szczecin.

Presentation and defence of the PhD Thesis will be held at the public meeting of the Promotion Council of Latvia University of Agriculture, Branch of Economics, Subdivision of Agrarian and Regional Economics at 10 a.m. on June 29, 2010, Room 212, Svētes iela 18, Jelgava.

PhD Thesis is available for the review at the **Research Library of Latvia University of Agriculture**, Lielā ielā 2, Jelgava and on the website <http://lufb.llu.lv/llu-theses.htm>.

You are welcome to send your comments signed and in a scanned form to the secretary of the Promotion Council, Svētes iela 18, Jelgava, LV-3001, Latvia; phone: +371 63025170, e-mail: anita.auzina@llu.lv.

Secretary of the Promotion Council – **Anita Auziņa**, Dr.oec., associate professor.

SATURS

INFORMĀCIJA PAR PUBLIKĀCIJĀM.....	8
INFORMATION ON PUBLICATIONS.....	11
IEVADS	14
1. AUGSTĀKĀS IZGLĪTĪBAS TEORĒTISKIE ASPEKTI REĢIONA POLITIKAS KONTEKSTĀ	18
1.1. Augstākās izglītības būtība, politika, tās struktūra un loma cilvēkkapitāla un ekonomikas attīstībā	18
1.2. Reģionālās augstākās izglītības nozīme reģionālās politikas īstenošanā.....	20
1.3. Reģionālās augstākās izglītības vēsturiskā attīstība	21
1.4. Augstākā izglītība un inovāciju sistēmas	25
2. AUGSTĀKĀS IZGLĪTĪBAS NORMATĪVĀ BĀZE LATVIJĀ.....	26
2.1. Eiropas augstākās izglītības politikas galvenie dokumenti	27
2.2. Vispārējie augstākās izglītības tiesisko statusu un darbību reglamentējošie normatīvie tiesību akti	28
2.3. Augstākās izglītības finansēšanu regulējošie normatīvie tiesību akti	28
2.4. Augstākās izglītības standartu un kvalitāti regulējošie normatīvie tiesību akti.....	29
2.5. Augstākās izglītības nozares politikas plānošanas dokumenti	29
2.6. Teritoriālās attīstības normatīvie tiesību akti	30
3. LATVIJAS REĢIONU SOCIĀLI-EKONOMISKĀS SITUĀCIJAS VĒRTĒJUMS.....	31
3.1. Reģionu raksturojums un ekonomisko rādītāju analīze	31
3.2. Reģionālo augstskolu galveno rādītāju izvērtējums.....	33
3.3. Nodarbinātības un izglītības līmeņa rādītāju konverģence	36
4. AUGSTĀKĀS IZGLĪTĪBAS FINANSĒŠANAS AKTUALITĀTES UN PROBLĒMASPEKTI LATVIJĀ	36
4.1. Augstākās izglītības finansēšanas sistēma un modeļi	37
4.2. Augstākās izglītības finansējuma analīze	37
4.3. Finansējums zinātniskās darbības infrastruktūras attīstībai Latvijā	38
4.4. Latvijas reģionālo augstskolu ieņēmumu un izdevumu izvērtējums.....	39
4.5. Finansēšanas ietekme uz Latvijas reģionālo augstskolu darbību....	43
5. REĢIONĀLO AUGSTSKOLU KVALITATĪVĀ UN KVANTITATĪVĀ PIEDĀVĀJUMA UN PIEPRASĪJUMA ANALĪZE	44
5.1. Reģionālo augstskolu studiju programmu un pētniecības virzienu izvērtējums.....	44
5.2. Latvijas reģionālo augstskolu studentu skaita analīze	46
5.3. Latvijas reģionālo augstskolu akadēmiskā personāla analīze	47
5.4. Latvijas reģionālo augstskolu SVID analīze	48

5.5. Augstākās izglītības iegūšanas iespējas Latvijas reģionos iedzīvotāju vērtējumā.....	49
5.6. Latvijas reģionu iedzīvotāju vērtējuma kopsavilkums par augstākās izglītības iegūšanas iespējām reģionos.....	50
6. REĢIONĀLO AUGSTSKOLU PĀRMAIŅU TENDENCES UN ATTĪSTĪBAS IESPĒJAS.....	52
6.1. Pasaules augstskolu darbības izvērtēšanas un salīdzināšanas rādītāju raksturojums	52
6.2. Latvijas reģionālo augstskolu reitingu raksturojums un analīze	53
6.3. Latvijas augstākās izglītības attīstības scenāriji.....	55
GALVENIE SECINĀJUMI	60
GALVENĀS PROBLĒMAS UN TO RISINĀJUMU IESPĒJAS	64
AUTORES PĒTĪJUMU ZINĀTNISKAIS NOZĪMĪGUMS, SLĒDZIENI, ATZINUMI	67

CONTENTS

INTRODUCTION.....	68
1. THEORETICAL ASPECTS OF HIGHER EDUCATION WITHIN THE CONTEXT OF REGIONAL POLICY.....	73
1.1. Essence and policy of higher education, its structure and role in the development of human capital and economy.....	73
1.2. Higher education in the context of regional policy and theory.....	75
1.3. Historical development of regional higher education.....	76
1.4. Higher education and innovation systems.....	81
2. LEGISLATION AND RESOLUTIONS OF HIGHER EDUCATION IN LATVIA.....	82
2.1. Main documents of higher education policy in Europe.....	83
2.2. General legal and regulatory enactments regulating the legal status and operation of higher education.....	84
2.3. Laws and resolutions regulating higher education financing.....	85
2.4. Laws and resolutions regulating higher education standards and quality.....	85
2.5. Higher education policy planning documents.....	86
2.6. Laws and regulations on territorial development.....	87
3. ASSESSMENT OF THE SOCIAL ECONOMIC SITUATION OF THE REGIONS OF LATVIA.....	87
3.1. Characteristics of regions and analysis of economic indicators.....	87
3.2. Assessment of the main indicators of regional higher education institutions.....	89
3.3. Convergence of employment and education level indicators.....	92
4. TOPICALITIES AND PROBLEMATIC ASPECTS OF FINANCING HIGHER EDUCATION IN LATVIA.....	92
4.1. Systems and models for financing higher education.....	93
4.2. Analysis of higher education financing.....	93
4.3. Financing for the development of research infrastructure in Latvia.....	94
4.4. Assessment of the income and expenses of regional higher education institutions of Latvia.....	95
4.5. Impact of financing on the operation of regional higher education institutions of Latvia.....	99
5. ANALYSIS OF THE QUALITATIVE AND QUANTITATIVE SUPPLY AND DEMAND OF REGIONAL HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS.....	100
5.1. Assessment of the study programmes and research tendencies of regional higher education institutions.....	100
5.2. Analysis of the number of students in regional higher education institutions of Latvia.....	102

5.3. Analysis of the number of academic staff in regional higher education institutions of Latvia.....	103
5.4. SWOT analysis of regional higher education institutions in Latvia	105
5.5. Opportunities to receive higher education in the regions of Latvia according to the population assessment.....	106
5.6. Summary of the opportunities to acquire higher education in the regions according to the population assessment	107
6. CHANGE TENDENCIES AND DEVELOPMENT PERSPECTIVES OF REGIONAL HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS	109
6.1. Characteristics of the criteria for assessing and comparing the operation of the world higher education institutions.....	109
6.2. Characteristics and analysis of the ratings of regional higher education institutions of Latvia.....	110
6.3. Scenarios for the development of higher education in Latvia.....	112
MAIN CONCLUSIONS	118
MAIN PROBLEMS AND OPPORTUNITIES TO RESOLVE THEM.....	122
SCIENTIFIC SIGNIFICANCE OF THE RESERACH, OPINIONS AND FINDINGS	124

INFORMĀCIJA PAR PUBLIKĀCIJĀM

Promocijas darba pētījumu rezultāti publicēti šādos zinātniskajos rakstos LZZP atzītos starptautiskos, ārvalstu un Latvijas izdevumos:

1. **Vīksne D.** (2010) Development Scenarios of Higher Education System in Latvia. In: *Proceedings of the International Scientific Conference "Economic Science for Rural Development" 2010*, 22-23 April 2010, Jelgava. Jelgava: LLU. No. 22: Resources and Education, pp. 152 – 161. ISSN 1691-3078, ISBN 978-9984-9937-9-9.
2. Līcīte L., Dobeļe A., **Vīksne D.** (2009) Essence and Employment of Human Resources in Business of Latvia. In: *Proceedings of the International Scientific Conference "Economic Science for Rural Development" 2009*, 23-24 April 2009, Jelgava. Jelgava: LLU. No. 19: Primary and Secondary Production, Consumption, pp. 118 – 126. ISSN 1691-3078, ISBN 978-9984-9937-2-0.
3. Mazūre G., **Vīksne D.**, Rivža B. (2008) Contribution of Higher Education Institutions to Regional Development of Latvia. In: *Proceedings of the 2nd International Conference on Educational Economics*, (ICEE 2008), 27-30 August, 2008 Athens, Greece. Faculty of Economics at the National and Kapodistrian University of Athens. Athens, p. 17. CD.
4. Mazūre G., **Vīksne D.**, Dobeļe A. (2008) Funding System of Higher Education in Latvia: Case of Regional HEIs. In: *Actes de la Conférence Internationale Éducation, Économie et Société = Proceedings of Paris International Conference on Education, Economy & Society*, 17-19 juillet, 2008, Paris, France. Paris, p. 12. CD.
5. Rivža B., **Vīksne D.** (2008) Attractiveness of Living Space and Regional Higher Education Institutions. In: *Proceedings of the International Scientific Conference "Economic Science for Rural Development" 2008*, 24-25 April 2008, Jelgava, Academy of Agricultural and Forestry Sciences of Latvia. Latvia University of Agriculture. Jelgava: LLU. No. 16: Primary and Secondary Production, Consumption, pp. 174 – 180. ISSN 1691-3078, ISBN 978-9984-9997-0-8.
6. Strīķis V., Pilvere I., Peļše M., **Vīksne D.**, Vītiņa A. (2007) Cilvēkkapitāls: sociālā kapitāla uzkrāšanas procesa izzināšana lauku reģionu attīstības līmeņu izlīdzināšanai. No: *Sociālā kapitāla pētījumi Latvijas laukos*. Jelgava: LLU, 95.-100. lpp.
7. Mazūre G., **Vīksne D.**, Rivža B. (2007) Juxtaposition of Academic-Scientific Potential and Financial Resources in Regional HEI in Latvia. In: *Proceedings of the 29th EAIR Forum "In Search of Identity: Dilemmas in Higher Education"*, 26-29 August 2007, Innsbruck, Austria. Innsbruck, p. 11. CD.
8. Mazūre G., **Vīksne D.**, Pilvere I. (2007) Link between Regional Higher Education Institutions and Rural Development. In: *Proceedings of the*

- NJF 23rd Congress "Trends and Perspectives in Agriculture"*, 26-29 June 2007, Copenhagen, pp. 271.-272. ISSN 1653-2015.
9. **Vīksne D.**, Mazūre G. (2007) Development of Human and Financial Resources in Regional HEIs of Latvia. In: *Economics and Rural Development*, Vol. 3, No. 2, Kaunas: Akademija, pp. 28-36. ISSN 1822-3346.
 10. **Vīksne D.** (2007) Changes in Faculty Qualifications in Latvia's Regional Institutions of Higher Education. In: *Humanities and Social Sciences*, Latvia, Vol. 1, No. 50, pp. 23-34. ISSN 1022-4483.
 11. Briģe A., **Vīksne D.** (2005) Economic Education and Entrepreneurial Skills. *Ekonomika ir Vadyba: Aktualijos ir Perspektyvos*: Ernesto Galvanausko tarptautinė mokslinė. Šiaulių Universitetas. Socoalinių mokslų fakultetas. Šiaulių. Nr. 5, pp. 48-54. ISSN 1648-9098.
 12. **Vīksne D.**, Eglīte A., Tetere V. (2005) Struktura ue i Funduszy Strukturalnych dlaochrony srodowiska na laotwie [Eiropas Savienības strukturālo fondu un Kohēzijas fondu izmantošana]. In: *Local Development – Use of the EU and Regional Tools*, Tom 1, Szczecin, pp. 393 – 398. ISBN 83-920132-7-1.
 13. Vītiņa A., **Vīksne D.**, Rivža B. (2004) Role of the Faculty of Economics, Latvia University of Agriculture in Light of the Salzburg Conference. In: *Humanities and Social Sciences*, Latvia, Vol. 3, No. 43, pp. 13-21.

Bez tam promocijas darba autorei ir zinātniskas publikācijas citos izdevumos:

1. Mazūre G., **Vīksne D.**, Rivža B. (2009) Regional Higher Education Institutions and their Contribution to Economic Development Efforts. In: *Proceedings of the International Scientific Conference "Latvia University of Agriculture – 70": Research Results, Actualities, Prospects*, 29 October, 2009, Jelgava, Latvia. Jelgava: LLU, pp. 181-182. ISBN 978-9984-48-007-7.
2. Dobeļe A., **Vīksne D.** (2008) Pamatstudiju absolventu saraksti Ekonomikas fakultātē 2004. - 2008. gadā. No: *LLU Ekonomikas fakultāte: 2004. - 2008. gadi*. Jelgava: LLU, 90-98. lpp. ISBN 978-9984-784-88-5.
3. Millere R., **Vīksne D.** (2003) Ekonomikas fakultātes pamatstudiju absolventi. No: *Ekonomikas augstākā izglītība laukiem*. Jelgava: LLU, 228.-274. lpp. ISBN 9984-576-20-5.

Par promocijas darba rezultātiem autore ir referējusi 9 starptautiskās zinātniskajās konferencēs:

1. Starptautiskā zinātniskā konference "Economic Science for Rural Development' 2009", Jelgavā, 2009. gada 23. un 24. aprīlī par tēmu „Cilvēkresursu būtība un izmantošana uzņēmējdarbības aspektā Latvijā”.

2. Latvijas Universitātes 67. konference, Rīgā 2009. gada janvārī - aprīlī par tēmu „Izglītības iespējas Kurzemes reģionā (iedzīvotāju vērtējums)”.
3. Starptautiskā zinātniskā konference “Economic Science for Rural Development’ 2008”, Jelgavā, 2008. gada 24. un 25. aprīlī par tēmu “Dzīves telpas pievilcība un reģionālās augstskolas”.
4. Atēnu Kapodistriān universitātes rīkotā Otrā starptautiskā konference par izglītības ekonomiku, Atēnas, 2008. gada 27.-30. augustā par tēmu “Augstskolu ieguldījums Latvijas reģionu attīstībā”.
5. Izglītības, ekonomikas, tieslietu un sociālo zinātņu akadēmiķu, zinātnieku un profesionāļu bezpeļņas asociācijas Analytrics rīkotā Parīzes Starptautiskā konference par izglītības, ekonomikas un sabiedrības jautājumiem, Parīze, 2008. gada 17.-19. jūlijs par tēmu „Augstākās izglītības finansēšanas sistēma Latvijā reģionālo augstskolu skatījumā”.
6. Eiropas Augstākās izglītības sabiedrības 29. ikgadējais forums “In Search of Identity: Dilemmas in Higher Education”, Insbruka, 2007. gada 26.-29. augustā par tēmu “Akadēmiskā un zinātniskā potenciāla un reģionālo augstskolu finanšu resursu pretnostatījums”.
7. Ziemeļvalstu Lauksaimniecības zinātnieku asociācijas 23. kongress “Nordic Agriculture Trends and Perspectives”, Kopenhāgena, 2007. gada 26. – 29. jūnijā par tēmu „Saikne starp reģionālajām augstskolām un lauku attīstību”.
8. Šauļu Universitātes starptautiskā zinātniskā konference „Economics Education and Entrepreneurial Skills”, Šauļi, 2005. gada 24.-25. novembrī par tēmu „Ekonomikas izglītība un uzņēmējdarbības prasmes”.
9. Liepājas Pedagoģiskās akadēmijas starptautiskā zinātniskā konference „Reģionālo augstskolu ilgtspējīga attīstība Eiropas izglītības telpā”, Liepāja, 2004. gada 4. novembrī par tēmu „Reģionālo augstskolu loma Latvijas līdzsvarotā attīstībā”.

Autore ir piedalījies vairāku zinātniskās pētniecības projektu izstrādē:

1. Zinātniskais projekts Nr.06.2-xi9 „Sociālā kapitāla attīstība laukos”. IZM līguma Nr. 2006/16. Līgums par zinātniskās darbības attīstību Latvijas Lauksaimniecības universitātē – izpildītāja.
2. ESF projekts Nr. 2005/2220 „Augstāko un profesionālo mācību iestāžu absolventu profesionālā darbība pēc mācību beigšanas”. Projekta līguma Nr. LM17.6-04/18-2005 – eksperte.

INFORMATION ON PUBLICATIONS

The research results have been published in the following scientific articles of international and national proceedings approved by the Latvian Council of Science:

1. **Vīksne D.** (2010) Development Scenarios of Higher Education System in Latvia. In: *Proceedings of the International Scientific Conference "Economic Science for Rural Development" 2010*, 22-23 April 2010, Jelgava. Jelgava: LLU. No. 22: Resources and Education, pp. 152 – 161. ISSN 1691-3078, ISBN 978-9984-9937-9-9.
2. Līcīte L., Dobeļe A., **Vīksne D.** (2009) Essence and Employment of Human Resources in Business of Latvia. In: *Proceedings of the International Scientific Conference "Economic Science for Rural Development" 2009*, 23-24 April 2009, Jelgava. Jelgava: LLU. No. 19: Primary and Secondary Production, Consumption, pp. 118 – 126. ISSN 1691-3078, ISBN 978-9984-9937-2-0.
3. Mazūre G., **Vīksne D.**, Rivža B. (2008) Contribution of Higher Education Institutions to Regional Development of Latvia. In: *Proceedings of the 2nd International Conference on Educational Economics, (ICEE 2008)*, 27-30 August, 2008 Athens, Greece. Faculty of Economics at the National and Kapodistrian University of Athens. Athens, p. 17. CD.
4. Mazūre G., **Vīksne D.**, Dobeļe A. (2008) Funding System of Higher Education in Latvia: Case of Regional HEIs. In: *Actes de la Conférence Internationale Éducation, Économie et Société = Proceedings of Paris International Conference on Education, Economy & Society*, 17-19 juillet, 2008, Paris, France. Paris, p. 12. CD.
5. Rivža B., **Vīksne D.** (2008) Attractiveness of Living Space and Regional Higher Education Institutions. In: *Proceedings of the International Scientific Conference "Economic Science for Rural Development" 2008*, 24-25 April 2008, Jelgava, Academy of Agricultural and Forestry Sciences of Latvia. Latvia University of Agriculture. Jelgava: LLU. No. 16: Primary and Secondary Production, Consumption, pp. 174 – 180. ISSN 1691-3078, ISBN 978-9984-9997-0-8.
6. Strīķis V., Pilvere I., Peļše M., **Vīksne D.**, Vītiņa A. (2007) Human Capital: Cognition of Social Capital Accrual Process for Cohesion of Regional Development Levels (in Latvian). In: *Sociālā kapitāla pētījumi Latvijas laukos*. Jelgava: LLU, 95.-100. lpp.
7. Mazūre G., **Vīksne D.**, Rivža B. (2007) Juxtaposition of Academic-Scientific Potential and Financial Resources in Regional HEI in Latvia. In: *Proceedings of the 29th EAIR Forum "In Search of Identity: Dilemmas in Higher Education"*, 26-29 August 2007, Innsbruck, Austria. Innsbruck, p. 11. CD.
8. Mazūre G., **Vīksne D.**, Pilvere I. (2007) Link between Regional Higher Education Institutions and Rural Development. In: *Proceedings of the*

NJF 23rd Congress “Trends and Perspectives in Agriculture”, 26-29 June 2007, Copenhagen, pp. 271.-272. ISSN 1653-2015.

9. **Vīksne D.**, Mazūre G. (2007) Development of Human and Financial Resources in Regional HEIs of Latvia. In: *Economics and Rural Development*, Vol.3, No.2, Kaunas: Akademija, pp. 28-36. ISSN 1822-3346.
10. **Vīksne D.** (2007) Changes in Faculty Qualifications in Latvia’s Regional Institutions of Higher Education. In: *Humanities and Social Sciences*, Latvia, Vol. 1, No. 50, pp. 23-34. ISSN 1022-4483.
11. Briģe A., **Vīksne D.** (2005) Economic Education and Entrepreneurial Skills. *Ekonomika ir Vadyba: Aktualijos ir Perspektyvos*: Ernesto Galvanausko tarptautinė mokslinė. Šiaulių Universitetas. Socoalinių mokslų fakultetas. Šiaulių. Nr. 5, pp. 48-54. ISSN 1648-9098.
12. **Vīksne D.**, Eglīte A., Tetere V. (2005) Struktura ue i Funduszy Strukturalnych dlaochrony srodowiska na laotwie [Use of the European Union Structural Funds and the Cohesion Funds]. *Local Development – Use of the EU and Regional Tools*, Tom 1, Szczecin, pp. 393 – 398. ISBN 83-920132-7-1.
13. Vītiņa A., **Vīksne D.**, Rivža B. (2004) Role of the Faculty of Economics, Latvia University of Agriculture, in Light of the Salzburg Conference. In: *Humanities and Social Sciences*, Latvia, Vol. 3, No. 43, pp. 13-21.

Besides the author has 3 scientific publications in other sources:

1. Mazūre G., **Vīksne D.**, Rivža B. (2009) Regional Higher Education Institutions and their Contribution to Economic Development Efforts. In: *Proceedings of the International Scientific Conference “Latvia University of Agriculture – 70”: Research Results, Actualities, Prospects*, 29 October, 2009, Jelgava, Latvia. Jelgava: LLU, pp. 181-182. ISBN 978-9984-48-007-7.
2. Dobeļe A., **Vīksne D.** (2008) Lists of Graduates from the Undergraduate Studies of Faculty of Economics between 2004 and 2008 (in Latvian). In: *LLU Ekonomikas fakultāte: 2004 - 2008. gadi*. Jelgava: LLU, 90-98. lpp. ISBN 978-9984-784-88-5.
3. Millere R., **Vīksne D.** (2003) Graduates of Faculty of Economics, Undergraduate Studies (in Latvian). In: *Ekonomikas augstākā izglītība laukiem*. Jelgava: LLU, 228.-274. lpp. ISBN 9984-576-20-5.

The research results have been presented in 9 international scientific conferences:

1. International scientific conference “Economic Science for Rural Development’ 2009”, April 23-24, 2009, Jelgava theme of the report “Essence and Employment of Human Resources in Business of Latvia”.
2. *The 67th Conference of the University of Latvia*, January-April, 2009, Riga theme of the report “Education Opportunities in Kurzeme Region: Assessment of Population”.
3. International scientific conference “Economic Science for Rural Development’ 2008”, April 24-25, 2008, Jelgava theme of the report

“Attractiveness of Living Space and Regional Higher Education Institutions”.

4. *The 2nd International Conference on Educational Economics*, (ICEE 2008), Athens, Greece. Faculty of Economics at the National and Kapodistrian University of Athens, Athens, August 27-30, 2008 theme of the report “Contribution of Higher Education Institutions to Regional Development of Latvia”.
5. *Paris International Conference on Education, Economy & Society*, Paris, July 17-19, 2008 theme of the report “Funding System of Higher Education in Latvia: Case of Regional HEIs.”.
6. European Association of Higher Education - EAIR 29th Forum “*In Search of Identity: Dilemmas in Higher Education*”, Innsbruck, Austria, August 26-29, 2007 theme of the report “Juxtaposition of Academic-Scientific Potential and Financial Resources in Regional HEI in Latvia”
7. *The 23rd Congress of Nordic Association of Agricultural Scientists “Trends and Perspectives in Agriculture”*, June 26-29, 2007, Copenhagen theme of the report “Link between Regional Higher Education Institutions and Rural Development”.
8. International scientific conference of the University of Siauliai, Siauliai, November 24-25, 2004 theme of the report “Economic Education and Entrepreneurial Skills”.
9. International scientific conference of Liepāja Pedagogical Academy “*Sustainable Development of Regional HEIs in the European Education Area*”, Liepāja, November 4, 2004 theme of the report “Role of Regional HEIs in Sustainable Development of Latvia”.

The author has participated in developing and implementing several research projects:

1. Research project No.06.2-xi9 “Development of Social Capital in the Countryside”. The Ministry of Education and Science, Contract No. 2006/16. Contract on the research development in Latvia University of Agriculture.
2. ESF project “Professional Activities of Higher and Vocational Education Institutions Graduates after Graduation”. Project agreement No. LM17.6-04/18-2005 - expert. Project Registration No. 2005/2220, the University of Latvia.

IEVADS

Pētījumu tēmas izvēles pamatojums

Latvijas valsts ekonomikas pāreja uz mūsdienīgām tehnoloģijām, uz zinātnietilpīgu ražošanu, kā arī uz produkcijas ar augstu pievienoto vērtību ražošanu faktiski ir pašos pirmsākumos. Tāpēc augstākās izglītības, īpaši universitāšu, kā šīs pārneses ģenerētāju, sekmētāju un atbalstītāju loma ir ļoti būtiska mūsdienu sabiedrībā. Latvijai kā valstij ar ierobežotiem dabas resursiem lielākā nacionālā bagātība ir cilvēki, tāpēc zināšanas kļūst par vienu no sabiedrības attīstības nosacījumiem, kas tiek uzskatīti par nozīmīgu faktoru dažādu nozaru tirgus attīstībā, vienlaicīgi paaugstinot šo tirgu izaugsmes līmeni.

Augstākā izglītība veido zināšanu sabiedrības pamatu, tādēļ svarīgi nodrošināt kvalitatīvas augstākās izglītības iegūšanas iespējas visiem studentiem. Augstākās izglītības kvalitātes un pieejamības paaugstināšana, tās integrēšana vienotajā Eiropas izglītības telpā, augstākās izglītības iestāžu piedāvāto programmu un to sniegto zināšanu un prasmju attīstība tautsaimniecības vajadzībām, jaunu cilvēku iekļaušana darba tirgū kļūst vienkāršāka un palielinās izglītībā ieguldīto līdzekļu atdeve. Izglītības sistēmas uzdevums ir panākt izglītota cilvēka konkurētspēju darbaspēka tirgū, attīstīt cilvēkos iniciatīvu, uzņēmību un radošu pieeju. Augstākajai izglītībai ir jāpilda būtiska loma sociālās kohēzijas veicināšanā, nevienlīdzības samazināšanā un zināšanu, prasmju un kompetenču līmeņa paaugstināšanā sabiedrībā. Augstākās izglītības, tajā skaitā reģionālās augstākās izglītības, politikai jābūt veidotai, lai maksimāli palielinātu katra atsevišķa cilvēka potenciālu viņa personības attīstībā un ieguldījumā ilgtspējīgā un demokrātiskā, uz zināšanām balstītā sabiedrībā. Tādējādi nozīmīgi ir pilnveidot augstākās izglītības piedāvājumu darba tirgum, izstrādājot starpdisciplināras un starpaugstskolu studiju programmas, kā arī modernizēt zinātnisko infrastruktūru augstākās izglītības un zinātniskajās institūcijās visos Latvijas reģionos.

Reģionālo attīstību nenoliedzami ietekmē faktors, vai tajā darbojas kāda reģionāla augstskola. Pašvaldības un valsts interesēs ir piesaistīt reģionam akadēmiskos spēkus, radīt reģiona intelektuālo bāzi, vienlaicīgi apzinoties, ka iespēja iegūt pieredzi un pārliecināties par savu konkurētspēju pasaulē ir būtiska.

Latvijā reģionālo augstskolu nozīme teritoriju attīstībā ir maz pētīta, pieejami tikai daži pētījumi par atsevišķām augstskolām (Tīfentāls, Zvigulis, 2003; Vanaga, Šņitņikovs, 2002; Zīds, 2007, Rivža, 2000, 2004, 2007, 2008), kā arī G. Mazūres, D. Vīksnes u.c. (2007, 2008) veiktie pētījumi par reģionālajām augstskolām Latvijā.

Daudz plašāk ir pētīta universitāšu ietekme uz reģionālo attīstību pasaulē, šiem aspektiem pievērsušies S. Ahola (2005); P. Arbo, P. Benneworth (2007); J.J. Brunner (2003); F. Kitagawa (2004); Ch. Hudson (2006); A. Amin, N. Thrift (1994); J.B. Goddard (2003); H. Kilper (2004); A. Saxenian (1994); F. Vught (2006) un citi.

Akadēmiskā un zinātniskā potenciāla pētījumiem ir pievērsušies vairāki Latvijas zinātnieki–akadēmiķi B. Rivža, P. Cimdiņš (2000, 2006 u.c.), zinātnieki R. Kasa, V. Meņšikovs (2006) un citi.

Augstākās izglītības finansēšanas jautājumus pētījuši A. Baumanis (2001, 2008), I. Petrova (2005), L. Paņina (2005 u.c.). Nozīmīgu ieguldījumu augstākās izglītības pētījumā devis A. Rauhvargers (2001, 2002.....2009).

Augstākās izglītības vēstures jautājumus pētījuši J. Stradiņš (1975, 1982, 2001, 2009), Dz. Cēbere (2001), H. Strods (1975), A. Vīksna (1986), kā arī A. Staris un V. Ūsiņš (2000, 2007).

Globalizētas ekonomikas apstākļos augstskolu ietekme uz to konsekventi palielinās. Vēsturiski Oksfordas, Kembridžas, Hārvardas, Upsalas, Tartu, Heidelbergas un Freibergas universitātes tika dibinātas, lai veicinātu reģionālo attīstību, un tās joprojām darbojas kā reģionālās augstskolas jeb augstskolas reģionā. Šo augstskolu reitings ir augstāks nekā konkrēto valstu galvaspilsētu augstskolu reitings.

Latvijas reģionālās augstskolas pilda plašākas funkcijas kā tikai studentu izglītošana un zinātniskais darbs. Tās veido attiecīgā reģiona intelektuālo vidi, nodrošina ar ekspertīzi un konsultācijām vietējos uzņēmējus, kā arī uztur iekšējo konkurenci starp Latvijas augstskolām. Tas nosaka pētījuma nepieciešamību par reģionālo augstskolu nozīmi Latvijā. Pamatojoties uz mācību metodiskajā, administratīvajā un zinātniski pētnieciskajā darbā gūto pieredzi, autore ir izpētījusi reģionālo augstskolu darbību, izzinājusi to ekonomisko un sociālo ietekmi uz reģionu attīstību, kā arī izstrādājusi priekšlikumus reģionālo augstskolu sinerģijai.

Pētījuma ierobežojumi

Promocijas darbā ir pēfītas sešas reģionālās valsts augstskolas. Pētījumā netiek apskatītas augstāko izglītības iestāžu filiāles, kas izvietotas reģionos. Būtiskākais ierobežojums pilnvērtīgas un padziļinātas analīzes veikšanā bija informācijas pieejamība, īpaši datu trūkums reģionu sadalījumā, jo tie pārsvarā bija pieejami Latvijas un augstākās izglītības sistēmas mērogā, kā arī datu nepilnīga pieejamība ilgākā laika periodā par reģionālajām augstskolām un reģioniem.

Pētījuma objekts: Latvijas reģionālās augstskolas.

Pētījuma priekšmets: Latvijas reģionālo augstskolu attīstība.

Rekogniscējošo pētījumu rezultātā promocijas darbam izvirzīta šāda **hipotēze**: reģionālo augstskolu izpēte veido zinātnisko pamatu to mērķtiecīgai attīstībai.

Saskaņā ar izvirzīto hipotēzi promocijas **darba mērķis** ir izvērtēt Latvijas reģionālo augstskolu pārmaiņas laikā no 2001. gada līdz 2010. gadam un izstrādāt Latvijas augstākās izglītības attīstības scenārijus.

Definētā darba mērķa sasniegšanai pētījumu procesā ir pakārtoti šādi **darba uzdevumi**:

- 1) izanalizēt augstāko izglītību reģionālās politikas un teorijas kontekstā;
- 2) izpēfīt augstāko izglītību regulējošo tiesisko un normatīvo bāzi;

- 3) izanalizēt reģionu sociāli-ekonomisko situāciju un izvērtēt Latvijas reģionālo augstskolu darbību;
- 4) izpētīt augstākās izglītības finansējuma iespējas un problemātiskos aspektus reģionālo augstskolu skatījumā;
- 5) izvērtēt iedzīvotāju aptaujas rezultātus par augstākās izglītības iespējām reģionos;
- 6) novērtēt reģionālās augstskolas atbilstoši Latvijā pielietotajiem augstākās izglītības reitingu noteikšanas kritērijiem un izstrādāt Latvijas augstākās izglītības attīstības scenārijus.

Pētījumiem izmantotie materiāli

Promocijas darba mērķa sasniegšanai un izvirzīto uzdevumu izpildei tika izmantoti Latvijas un ārvalstu zinātnieku pētījumi un publikācijas, starptautiskās konvencijas, deklarācijas, komunikē un līgumi, LR likumi un citi normatīvie akti, IZM stratēģijas, programmas, koncepcijas, vadlīnijas un pamatnostādnes, IZM pārskati un ziņojumi, CSP dati, Eurostat un Eurobarometer informācija, reģionālo augstskolu publicētie materiāli, ziņojumi, statistikas dati, teorētiskā un analītiskā literatūra, kā arī citi izmantotās literatūras sarakstā norādītie informācijas avoti.

Pētījumos pielietotās metodes

Promocijas darbā plaši pielietota *monogrāfiski aprakstošā metode*, kā arī *analīzes un sintēzes metodes*, lai izpētītu problēmu elementus un sintezētu kopsakarības vai formulētu likumsakarības. *Zinātniskās indukcijas metode* pielietota, lai no atsevišķiem faktiem veidotu vispārīgus atzinumus vai noteiktu sakarības. Savukārt *dedukcijas metode* izmantota, lai loģiski sistematizētu un teorētiski izskaidrotu empīrisko pētījumu rezultātus. Statistikas datu analīzei izmantota *datu grupēšana un dinamisko rindu analīzes metode*. Sakarību ciešuma noteikšanai starp kvantitatīvām pazīmēm un secinājumu izdarīšanai ir izmantota *korelācijas analīze*. *Regresijas analīze* pielietota, lai noteiktu pēc kādas likumsakarības mainās rezultatīvā pazīme, ja mainās faktoriālās pazīmes vērtības. Reģionālo augstskolu darbības ietekmes novērtēšanai izmantoti *relatīvo un vidējo lielumu aprēķini* un *SVID analīze*. Modeļu un faktu interpretēšanai izmantota *ekspertēšanas metode* un *hierarhiju analīzes metode*. Reģionu iedzīvotāju vērtējuma noteikšanai izmantota *anketēšana un datu apstrādes metode*.

Darba struktūra veidota saskaņā ar augstāk formulētajiem pētījumu uzdevumiem.

Pirmajā nodaļā izpētīta augstākās izglītības būtība, politika un struktūra. Augstākā izglītība izanalizēta reģionālās politikas un teorijas kontekstā, vienlaicīgi pētot reģiona attīstību augstākās izglītības ietvarstruktūrā. Izpētīta ārvalstu augstskolu pieredze reģionālās attīstības partnerības veidošanā, kā arī apskatīta reģionālo augstskolu vēsturiskā attīstība Latvijā.

Otrajā nodaļā izpētīta augstākās izglītības tiesiskā un normatīvā bāze, no likumdošanas viedokļa raksturotas galvenās augstākās izglītības attīstību kavējošās problēmas. Izpētīts tiesiskā regulējuma process, pamatojoties uz

starptautiskajām deklarācijām un konvencijām, kā arī LR tiesisko un normatīvo bāzi.

Trešā nodaļa veltīta Latvijas reģionu raksturojumam un ekonomisko rādītāju analīzei. Pēc studentu dzīvesvietas detalizēti izanalizēta reģionālajās augstskolās studējošo struktūra, kā arī 1. kursa pamatstudijās imatrikulēto studentu īpatsvars katrā reģionālajā augstskolā.

Ceturtajā nodaļā izpētītas augstākās izglītības finansējuma iespējas un problemātiskie aspekti reģionālo augstskolu skatījumā. Apskatītas finansēšanas sistēmas un modeļi, izanalizēts augstākās izglītības finansējums, kā arī noteiktas augstākās izglītības finansēšanas stiprās un vājās puses.

Piektajā nodaļā izvērtētas reģionālo augstskolu studiju programmas, veikta reģionālo augstskolu SVID analīze, kā arī, izmantojot anketēšanas metodi, noteiktas augstākās izglītības iegūšanas iespējas Latvijas reģionu iedzīvotāju vērtējumā.

Sestajā nodaļā pētītas reģionālo augstskolu pārmaiņu tendences un loma reģionu attīstības veicināšanā. Raksturoti pasaules augstskolu darbības izvērtēšanas un salīdzināšanas rādītāji un Latvijas augstākās izglītības reitingi, kā arī atbilstoši reitingu kritērijiem, izanalizēta reģionālo augstskolu darbība un piedāvāts Latvijas reģionālo augstskolu reitings. Izmantojot hierarhiju analīzes metodi, veidoti un analizēti Latvijas augstākās izglītības attīstības scenāriji.

Pētījumu novitātes

1. Integrēts, daudzpusīgs augstākās izglītības pētījums, aptverot sociālo un ekonomisko faktoru ietekmi uz reģionālo augstskolu darbību.
2. Padziļināti izpētīti augstākās izglītības teorētiskie un ekonomiskie aspekti.
3. Izpētītas ekonomiskās likumsakarības starp studiju maksas lielumu un studentu skaitu reģionālajās augstskolās.
4. Izpētīta un novērtēta Latvijas reģionu iedzīvotāju attieksme pret reģiona augstskolu, kā arī augstskolu nozīme teritoriju/reģionu līdzsvarotā attīstībā.
5. Izvērtēti Latvijas augstskolu reitingi, identificētas problēmas un izstrādāti priekšlikumi kvalitatīvai reitingu pielietošanai.
6. Izveidoti un ar hierarhiju analīzes metodi novērtēti Latvijas augstākās izglītības scenāriji.

Darba zinātniskais nozīmīgums

Promocijas darbā ietvertie pētījumu rezultāti būtiski papildina augstākās izglītības attīstības zinātniskos pamatus.

Darba tautsaimnieciskā nozīme

Promocijas darbā ietvertie un publicētie pētījumu rezultāti ir izmantojami LR Izglītības un zinātnes ministrijas, Ekonomikas ministrijas, Zemkopības un citu ministriju, valsts iestāžu darbībā, veidojot augstākās izglītības un reģionālās attīstības politiku, koncepcijas, plānus un programmas, kā arī augstāko izglītības iestāžu darbā.

Darba hipotēze pierādīta ar šādām **aizstāvamām tēzēm.**

1. Augstāko izglītību Latvijā ir būtiski ietekmējuši augstākās izglītības procesi Eiropā, augstskolu potenciālu izmaiņas, kā arī ekonomiskie un tiesiskie faktori.
2. Visās reģionālajās augstskolās ir būtisks attiecīgo reģionu studentu īpatsvars, kas nodrošina augstākās izglītības pieejamības principa īstenošanu.
3. Augstākās izglītības iestāžu kapacitāti un rezultativitāti nosaka līdzsvarots finanšu resursu regulējums.
4. Latvijas iedzīvotāju vērtējums pierāda reģionālo augstskolu nepieciešamību.
5. Augstskolu reitingu kvalitatīvie un kvantitatīvie rādītāji atklāj reģionālo augstskolu akadēmiskā un zinātniskā potenciāla priekšrocības un izaicinājumus.

1. AUGSTĀKĀS IZGLĪTĪBAS TEORĒTISKIE ASPEKTI REĢIONA POLITIKAS KONTEKSTĀ

Nodaļai ir 29 lappuses, 1 tabula, 12 attēli.

Augstākās izglītības teorētiskos pamatus var pētīt no vairākiem aspektiem. Šajā nodaļā apskatīta augstākās izglītības būtība, pretrunas, augstākā izglītība reģionālās politikas un teorijas kontekstā, augstākās izglītības un zinātnes vēsturiskā attīstība, kā arī augstākās izglītības organizatoriskā struktūra un sistēma. Viens no jaunākajiem un salīdzinoši maz pētītajiem aspektiem ir augstākās izglītības un inovāciju sistēmu mijiedarbība. Mūsdienās, kad izglītoti cilvēki un viņu radošais potenciāls ir katras valsts labklājības pamats, augstskolu loma ir būtiski palielinājusies. Sabiedrības izglītības līmenis ir vērtība pati par sevi. Izglītība, ko piedāvā AI iestādes, pētniecībā balstītas atziņas un zināšanas, ko tās rada un to sniegtie pakalpojumi sabiedrībai, atbilst mūsdienu sabiedrības prioritārajām vajadzībām.

1.1. Augstākās izglītības būtība, politika, tās struktūra un loma civēkkapitāla un ekonomikas attīstībā

Straujās ekonomiskās un sociālās pārmaiņas Latvijā 20. gs. 90. gados ir atstājušas ievērojamu ietekmi uz augstākās izglītības sistēmu. Savukārt tās attīstība būtiski ietekmē valsts un sabiedrības attīstību kopumā. To, ka šāda rakstura jautājumi ir aktuāli ne tikai Latvijā, apliecina visai plašais pētījumu klāsts, analizējot izglītības sistēmas, tajā skaitā arī augstākās izglītības sistēmas attīstības procesus no dažādiem aspektiem. Visaptverošus pētījumus augstākās izglītības jomā veikuši daudzi pasaules mēroga zinātnieki (Arbo, 2007; Benneworth, 2007; Beaverstock, 2003; Hospers, 2004; Cooke, 1995; Gibbons, 1994; Etzkowitz, 2000; Leydesdorff, 2000; Pratt, 1997; Morgan, 1997; Kitagawa, 2004; Hudson, 2006; Teichler, 2005), kā arī Latvijas zinātnieki (Rivža, 2000...2009; Nikolajevs, Nikolajeva, Gorbaceviča, 2006; Krūmiņš, Kavale, Eglīte, Leduskrasta, Pūce, Sloka, Stonis, Zaksa, Rivža,

2006; Cimdiņš, 2000; Baumanis, 2001; Sēja, 2008; Vīksne, 2007; Sīka, 2007). Reģionālās politikas attīstību saistībā ar augstākās izglītības iestādēm ir pētījuši vairāki ārvalstu autori (Flora, 1981; Heidenheimer, 1981; Marshall, 1950; Hospers, 2006; Brockliss, 2000; Bender, 1988; Baert, 2005; Shipman, 2005). Vēsturiskos augstākās izglītības aspektus detalizēti pētījuši Latvijas zinātnieki (Stradiņš, 1975, 1982, 2001, 2009; Cēbere, 2001; Strods, 1975; Vīksna, 1986; Milenbahs, 1908; Staris, Ušiņš, 2000, 2007).

Lielā mērā augstākās izglītības būtību var atklāt tās piedāvātais definējums. Apkopojot dažādos darbos prezentētās augstākās izglītības definīcijas jāsecina, ka to interpretējums ir relatīvi atšķirīgs. Lisabonas konvencijā augstākā izglītība definēta kā visu veidu pēcvidusskolas līmeņa studiju kursi vai studiju kursu kopums, mācības vai gatavošana pētnieciskajam darbam, ko attiecīgās varas iestādes atzīst par piederīgiem pie savas augstākās izglītības sistēmas (Lisabonas konvencija, 1997).

Savukārt LR Augstskolu likumā un LR Izglītības likumā sniegts vienāds definējums nosakot, ka augstākā izglītība ir izglītības pakāpe, kurā pēc vidējās izglītības iegūšanas notiek zinātnē vai mākslā, vai arī zinātnē un mākslā pamatota personības attīstība izraudzītajā akadēmisko vai profesionālo, vai akadēmisko un profesionālo studiju virzienā, kā arī sagatavošanās zinātniskai vai profesionālai darbībai (Augstskolu likums, 1995; Izglītības likums, 1998).

LR Izglītības un zinātnes ministrijas izstrādātajās Izglītības attīstības pamatnostādņēs 2006.–2010. gadam augstākās izglītības (AI) jēdziens definēts, uzsverot mākslas un zinātnes sfēras un nosakot, ka augstākā izglītība ir izglītības pakāpe, kurā pēc vidējās izglītības iegūšanas notiek zinātnē vai mākslā, vai arī zinātnē un mākslā sakņota personības attīstība izraudzītajā akadēmisko vai profesionālo, vai arī akadēmisko un profesionālo studiju virzienā, sagatavošanās zinātniskai vai profesionālai darbībai (Izglītības attīstības pamatnostādnes 2006.–2010. gadam).

Formalitātes un sarežģītības ziņā kontrastē Latvijas Republikas Augstākās izglītības likuma projektā lietotais augstākās izglītības termins. Saskaņā ar 2009. gadā izstrādāto Augstākās izglītības likuma projektu augstākā izglītība ir izglītības pakāpe pēc vidējās izglītības pakāpes un process, kurā studējošais izvēlētajā jomā sasniedz intelektuālā brieduma pakāpi, kas nodrošina spēju neatkarīgi domāt, apzināties zināšanu ierobežoto raksturu un iegūst prasmī lietot zināšanas praktiskajā darbībā atbilstoši kvalifikāciju ietvarstruktūrā noteiktajām zināšanām, prasmēm un kompetencēm un ko apliecina piešķirtais grāds (Augstākās izglītības likuma projekts, 2009).

Pēc autores domām šis augstākās izglītības jēdziena formulējums ir uzskatāms par vienu no pilnīgākajiem, tomēr šajā konkrētajā gadījumā augstākās izglītības būtība ir skaidrota izmantojot daudzus citus jēdzienu ziņā sarežģītus un specifiskus terminus, piemēram, kompetence, ietvarstruktūra un intelektuālais briedums.

Ikvienā valstī izglītība sistēma pastāv pārējo cilvēkdarbību vidē, un tai ir raksturīga noteikta uzbūve jeb struktūra un citas atbilstošas pazīmes. Eiropas

Savienībai ir sava kopēja augstākās izglītības politika. Pēdējo desmitgadu laikā ES augstākās izglītības sistēmās ir notikušas ievērojamas pārmaiņas, ko sekmējuši tādi nacionāli un starptautiski notikumi kā strauja uzņemto studentu skaita palielināšanās, relatīva publiskā finansējuma samazināšanās vienlaikus ar privāto līdzekļu trūkumu, zinātniskās darbības un inovāciju nozīmes pieaugums globālajā, uz zināšanām balstītajā ekonomikā un plašāka konkurence starp augstākās izglītības iestādēm. Tāpat arī pēdējā laikā ievērojamas pārmaiņas mācību programmu satura reformā, kvalitātes nodrošināšanā un mobilitātē ir veicinājis Boloņas process. Nepieciešamība reaģēt uz šīm fundamentālajām pārmaiņām un uzlabot Eiropas augstākās izglītības kvalitāti ir mudinājusi pārskatīt augstākās izglītības iestāžu pārvaldes struktūru. Lai gan noteicošā loma augstākās izglītības regulēšanā un koordinēšanā (gandrīz visā) Eiropā joprojām ir publiskajām varas iestādēm, pēdējos gados ir notikusi pakāpeniska pāreja no vispusīgas valsts kontroles uz dažādu ieinteresēto pušu īstenotu ārējo vadību.

Apzinoties augstskolu efektivitāti un nozīmīgumu, nepieciešams analizēt arī to ieguldījumu izglītības sistēmu attīstībā. Augstskolu nozīme cilvēkkapitāla veidošanā atklājas divu funkciju īstenošanā: 1) tās **pieāvā** tautsaimniecībā nepieciešamos augstākā līmeņa absolventus, maģistrus un zinātnu doktorus, kuriem ir būtiska loma pievienotās vērtības radīšanā ekonomiskajās sistēmās; 2) augstskolu loma izpaužas arī cilvēkkapitāla **pieprasījumā** – ja AI iestādes kļūst elastīgākas atverot piekļuvi augstākajai izglītībai „netradicionālajiem” studentiem, tās var palielināt iedzīvotāju stimulu iegūt izglītību un tādējādi sekmēt ekonomisko izaugsmi.

Šādā veidā augstskolas tiek uztvertas kā izšķiroša saikne cilvēkkapitāla piramidā, kura savukārt palīdz noteikt konkrētu reģionu konkurētspēju un ekonomisko izaugsmi.

1.2. Reģionālās augstākās izglītības nozīme reģionālās politikas īstenošanā

Nevienmērīga ekonomiskā attīstība nav jauna parādība nedz atšķirīgu valstu starpā, nedz vienas valsts teritorijā. Globālā mērogā eksistē plaukstoši un attīstīti reģioni, kuriem raksturīga dinamiska ekonomiskā attīstība un iedzīvotājiem ir stabils darbs, kā arī eksistē strukturāli vāji attīstīti reģioni, kur iedzīvotājiem ir problemātiski atrast darbu, un ir vērojamas vājas ekonomiskās attīstības pazīmes. Tādējādi teritoriālo nevienlīdzību var uztvert kā problēmu, kas norāda uz netiešu plaису vienlīdzības standarta izpratnē – novirzi no iedomātas vienlīdzīgas resursu sadales vienas valsts teritorijā (Kilper, 2004).

Eiropas Savienībā 20. gs. 80. gadu sākumā notika pavērsiens reģionālās politikas attīstībā, jo galvenais mērķis šajā laikā bija izaugsmes un konkurētspējas atjaunošana. Otrs kopējais attīstības mērķis bija virzība uz piedāvājuma ekonomiku un tehnoloģisko inovāciju. Tādējādi zināšanu infrastruktūra atkārtoti nonāca politiķu uzmanības centrā. Tika pārskatīts arī mazo un vidējo uzņēmumu (MVU) ieguldījums kopējā ekonomikas

dzīvotspējā. Kā atzīst R. Rotvells, V. Zegvelds (Rothwell, Zegveld, 1982), D. Bērčs (Birch, 1987) un citi autori tieši mazā uzņēmējdarbība rada visvairāk jaunu darba vietu. 20. gs. 80. gados uz šo atzinumu fona augstākās izglītības iestādes, un zinātnes un pētniecības institūti pieteica sevi kā aktīvu reģionālās politikas spēlētāju. Ilgāku laiku AI iestādes un pētniecības institūti līdzdarbojās politisko konsultantu lomā, bet kopš 20. gs. 80. gadiem zinātne nonāca uzmanības centrā kā inovāciju avots. Tajā pašā laikā izpratne par zināšanām kā galveno ekonomikas izaugsmes un labklājības ģeneratoru ir progresējusi. Arvien vairāk indivīdu, uzņēmumu, reģionu un valstu sniegumu vērtē atbilstoši to spējām mācīties un pielāgoties jaunajiem ekonomiskajiem apstākļiem. Pašreiz dominē viedoklis, ka inovācijas ir saistītas ar interaktīvu studiju procesu, kurā iesaistītas daudzas organizācijas un institūcijas. Augstākās izglītības iestāžu loma ir cieši saistīta ar reģionālās pārvaldes tīklu lomu, jo reģionālās nevienlīdzības pamata rādītāji ir nodarbinātība, reģiona iekšzemes kopprodukts (IKP) uz vienu iedzīvotāju, ekonomikas izaugsmes temps, apdzīvotības struktūra, iedzīvotāju blīvums uz vienu kvadrāt kilometru un pieeja tehniskajiem, sociālajiem un infrastruktūras pakalpojumiem. Augstākās izglītības iestāžu darbība iespējama makro, mezo un mikro līmenī. Makro līmenī AI iestāde kā organizācija aizvien vairāk ir saistīta ar citām reģionālās pārvaldes struktūrām. Mezo līmenī zināšanu grupējumi ir saistīti ar pārvaldes struktūrām komerciālā ziņā. Savukārt mikro līmenī AI iestāžu darbinieki veido pilsonisku sabiedrību, kurā var darboties efektīvas pārvaldes struktūras.

1.3. Reģionālās augstākās izglītības vēsturiskā attīstība

Pretēji reģionālās attīstības politikai un teorijām, augstākās izglītības pirmsākumi ir meklējami senatnē. Mūsdienu universitāšu priekšteči ir viduslaiku beigu perioda Eiropas katedrāļu un klosteru skolas. Jaunas mācību vietas, pazīstamas kā *studium generale*, tika veidotas, lai nodrošinātu apmācību tieslietas, medicīnā un teoloģijā.

Jelgavas Pētera akadēmiju (akadēmisko ģimnāziju) var uzskatīt par pirmo universitātei līdzīgu veidojumu Latvijā un tās dibināšanu 1775. gadā – par institucionalizētas zinātnes sākumu tagadējā Latvijas teritorijā. Gandrīz vienlaicīgi ar augstākās izglītības attīstību, veidojās arī zinātne. Zinātņu akadēmiju rašanās 17.-18. gs. saistīta ar eksperimentālo zinātņu, dabaszinātņu un eksakto zinātņu veidošanos.

Domu par latviskas augstskolas nepieciešamību izvirzījuši jaunlatvieši Kronvalda Atis un Auseklis. Latvijas Pagaidu valdība, atgriežoties Rīgā 1919. gada 6. jūlijā, faktiski atrada tikai paliekas no bijušā Rīgas Politehniskā institūta, kas varas maiņas laikos bija darbojies gan ar Baltijas Tehniskās augstskolas, gan ar padomju Latvijas Augstskolas izkārtņi, kā arī grupu šī institūta iepriekšējo mācībspēku (Latvijas Universitāte 75, 1994). 1919. gada 28. septembrī oficiāli atklāja Latvijas Augstskolu, un dienu vēlāk tā sāka studijas 9 fakultātēs, ar 110 mācībspēkiem un 940 studentiem. Latvijas Universitāte 1919.-1940. gadā bija Latvijas zinātnes un akadēmiskās

inteliģences izveides garīgais centrs. Šī inteliģence kļuva par zinātnes atzinumu un Latvijas neatkarības ideju nesēju pasaulē visās trijās okupācijās. Ar 1991. gadu Latvijas Universitātes darbība tika pārkārtota atbilstoši Latvijas izglītības sistēmas reformai.

Katra reģiona būtiska pazīme un raksturojums ir tajā esošās izglītības iestādes, to vidū īpašu vietu ieņem augstskolas. Pasaulē plaši pazīstamas tādas reģionālās augstskolas kā Oksfordas, Kembridžas, Hārvardas, Upsalas, Tartu, Heidelbergas un Freibergas universitātes: tās tika veidotas, lai panāktu attīstību reģionos, un tās joprojām pastāv kā reģionālās universitātes jeb universitātes reģionā. Šīs reģionālās universitātes attiecīgajās valstīs tiek uzskatītas par labākām augstskolām nekā tās, kuras ir iespējams atrast šo valstu galvaspilsētās.

20. gs. pēdējo 20 gadu laikā novērots reģionālo augstskolu dibināšanas straujš uzplaukums. Reģionālās augstskolas ir augstākās izglītības iestādes ar īpašu misiju, kuru galvenais mērķis ir īstenot konkrētā reģiona attīstībai nepieciešamās zinātniskās un pētnieciskās programmas. Tomēr ir grūti nodalīt šo augstskolu reģionālās funkcijas, jo atsevišķās jomās to nozīme ir nacionāla. 2009. gada beigās valstī darbojās 31 augstskola – 18 valsts dibinātas augstskolas un 13 juridisko personu dibinātas augstskolas, kā arī 26 koledžas, no kurām 18 ir valsts dibinātas un 8 – juridisko personu dibinātas koledžas. Sešām augstskolām ir piešķirts reģionālas augstskolas statuss: Daugavpils Universitātei (dibināta 1921. gadā); Rēzeknes Augstskolai (1993); Vidzemes Augstskolai (1996); Latvijas Lauksaimniecības universitātei Jelgavā (1939), Liepājas Universitātei (1954) un Ventspils Augstskolai (1997).

Kurzemes reģions - Liepājas Universitāte un Ventspils Augstskola, Zemgales reģions - Latvijas Lauksaimniecības universitāte, Vidzemes reģions - Vidzemes Augstskola, Latgales reģions - Daugavpils Universitāte un Rēzeknes Augstskola.

Avots: autores veidota

1. att. Reģionālo augstskolu izvietojums Latvijā 2010. gadā

Termins „reģionālā augstskola” nav atrodams LR tiesiskajos un normatīvajos aktos, taču tas tiek lietots, lai apzīmētu jebkuru augstākās izglītības iestādi, kura atrodas ārpus galvaspilsētas Rīgas.

Reģionālo augstskolu vēsturiskie attīstības posmi

Daugavpils Universitāte

Daugavpils Universitātes (DU) pirmsākumi ir meklējami 1921. gada 4. novembrī, kad Daugavpilī valsts vidusskolas telpās tika atvērta Latgalē pirmā četrgadīgā pedagoģiskā vidusskola. 1923. gadā 1. augustā Skolotāju semināru pārveidoja par Daugavpils Valsts skolotāju institūtu ar piecgadīgu mācību programmu. 1940. gadā DVSI slēdza. 1944. gada oktobrī bijušās DVSI telpās darbu uzsāka divgadīgs Valsts skolotāju institūts. 1952. gada 18. aprīlī tika izdota pavēle par DVSI reorganizēšanu par augstāko mācību iestādi - Daugavpils Pedagoģisko institūtu (DPI). Ar LR Izglītības, kultūras un zinātnes ministrijas 1993. gada 22. februāra pavēli Daugavpils Pedagoģiskajam institūtam, ievērojot tā studiju un zinātnisko potenciālu, tika piešķirts universitātes statuss. 1993. gada 28. septembrī universitātē pirmo reizi notiek promocijas darbu aizstāvēšana. 2001. gada 5. martā Satversmes sapulce apstiprināja Daugavpils Pedagoģiskās universitātes nosaukuma maiņu uz Daugavpils Universitāti, pamatojot to ar realizēto zinātniskā un mācību potenciāla kāpināšanu, akadēmisko un profesionālo studiju iespēju paplašināšanu un studiju kvalitātes paaugstināšanu (Daugavpils Universitāte, b.g.).

Rēzeknes Augstskola

Rēzeknē ilgus gadus darbojies Skolotāju institūts, bet patstāvīga augstākās izglītības iestāde atdzimst Latvijas atmodas laikā. Rēzeknes Augstskola (RA) veidota uz Latvijas Universitātes un Rīgas Tehniskās universitātes filiāļu bāzes. 1990. gada 1. septembrī Rēzeknes Pedagoģiskās skolas telpās studijas uzsāka pirmie LU Latgales filiāles 100 studenti divos studiju virzienos – ekonomika un filoloģija. No 1993. gada 1. jūlija RA sāka darboties kā patstāvīga mācību iestāde. 1999. gadā RA ir ieguvusi beztermiņa starptautisko akreditāciju un kļuvusi par nozīmīgu kultūras, izglītības un zinātnes centru. Laika gaitā augstskolas darbība izvērstā četrās fakultātēs – Humanitāro un juridisko zinātņu fakultātē, Ekonomikas fakultātē, Inženieru fakultātē un Pedagoģijas fakultātē. Rēzeknes Augstskolas misija ir attīstīt izglītību, kultūru, zinātni un uzņēmējdarbības vidi Latgales reģionā, līdz ar to arī visā Latvijā (Rēzeknes Augstskola, b.g.).

Vidzemes Augstskola

Vidzemes Augstskola (ViA) ir dibināta 1996. gadā. 2001. gadā ViA iegūst valsts augstskolas statusu un 2002. gadā tiek akreditēta uz nenoteiktu laiku. Vidzemes Augstskola piedāvā kvalitatīvas un elastīgas studiju programmas, kurās veiksmīgi tiek līdzsvarota teorija un prakse. ViA vīzija: Vidzemes Augstskola attīstās kā viens no inovatīvākajiem reģionālajiem akadēmiskajiem izglītības un pētniecības centriem Baltijas jūras telpā. Savukārt misija: Vidzemes Augstskola ir augstākās izglītības un zinātniski

pētnieciskais centrs, kura misija ir sekmēt Vidzemes reģiona attīstību, sniedzot mūsdienu prasībām atbilstošu kvalitatīvu un konkurētspējīgu augstāko izglītību, veicot pētniecību un veiksmīgi sadarbojoties ar partneriem. Vidzemes Augstskolā darbojas 4 fakultātes: Biznesa vadības un ekonomikas fakultāte, Inženierzinātņu fakultāte, Sociālo zinātņu fakultāte un Tūrisma un viesmīlības vadības fakultāte (Vidzemes Augstskola, b.g.).

Latvijas Lauksaimniecības universitāte

Jelgavā augstskola veidojās lielā mērā pateicoties 20. gs. 20. gadu nogales un 30. gadu pirmās puses pilsētas vadītāju iniciatīvai un neatlaidībai. Augstskolas mājvietas ideja balstījās uz 1919. gada novembra beigās bermontiešu nodedzināto un nopostīto Jelgavas pili. 1934. gada 14. aprīlī tiek izdots LU izdevumu aprēķins, nosakot, ka divas fakultātes (Filoloģijas un filozofijas un Tautsaimniecības un tiesību zinātņu) būtu jāpārvieto uz Jelgavu. Tekstā ar zīmulī izdarīti labojumi - „divas” labots uz „četras”, pierakstot klāt Lauksaimniecības un Teoloģijas fakultātes. 1937. gada 29. novembrī akceptēja Lauksaimniecības akadēmijas Satversmi. 1938. gada 20. decembrī MK pieņēma Jelgavas Lauksaimniecības akadēmijas Satversmi, kas noteica, ka Jelgavas Lauksaimniecības akadēmija ir augstākā lauksaimniecības un mežsaimniecības zinātnes un izglītības iestāde. 1939. gadā darbu sāka Jelgavas Lauksaimniecības akadēmija (JLA), kurā bija divas fakultātes: Lauksaimniecības fakultāte un Mežsaimniecības fakultāte. 1946. gadā LLA ieguva tiesības piešķirt zinātņu kandidāta grādus un ieteikt apstiprināšanai zinātņu doktora grādus lauksaimniecības, mežsaimniecības un veterinārijas zinātnēs, vēlāk arī ar lauksaimniecību saistītās tehnisko un ekonomisko zinātņu nozarēs. 1956. gada 29. oktobrī LPSR Ministru padome pieņēma lēmumu par akadēmijas pakāpenisku pārcelšanu no Rīgas uz Jelgavu, tādējādi ar 1957. gadu sākās LLA objektu atjaunošana un celtniecība. No 1957. līdz 1964. gadam uz Jelgavu tika pārceltas visas LLA fakultātes. LLA Padomes 1991. gada 27. februāra sēdē rektors I. Gronskis ierosināja LLA pārdēvēt par Latvijas Lauksaimniecības universitāti (LLU). LLA Padomes 1991. gada 27. marta sēdē nolēma LLA turpmāk saukt par LLU. Pašlaik LLU sastāvā ir deviņas fakultātes: Lauksaimniecības fakultāte, Veterinārmedicīnas fakultāte, Meža fakultāte, Tehniskā fakultāte, Pārtikas tehnoloģiju fakultāte, Lauku inženieru fakultāte, Ekonomikas fakultāte, Informāciju tehnoloģiju fakultāte un Sociālo zinātņu fakultāte (Latvijas Lauksaimniecības universitāte, b.g.).

Liepājas Universitāte

Saskaņā ar PSRS Ministru padomes 1954. gada 13. marta rīkojumu Latvijas PSR Ministru padome 1954. gada 29. martā pieņēma rīkojumu ar 1954./1955. mācību gadu reorganizēt Liepājas Skolotāju institūtu par Liepājas Pedagoģisko institūtu (LPI). Bijušajā PSRS zemākajā kategorijā (trešajā) tika ierindoti pedagoģiskie institūti, kuros zinātniskā pētniecība ir tikai papildu interešu nodarbības, līdz ar to LPI ilgstoši bija nedaudz zinātņu kandidātu un zinātņu doktoru un tikai 2006. gada pavasarī zinātņu doktoru ir vairāk nekā 50% no pamatdarbā strādājošiem mācītājiem (Zīds, 2007). Līdz

1990. gadu sākumam augstskola sagatavoja galvenokārt sākumskolas skolotāju, bērnu darzu pedagogus, matemātikas skolotājus un latviešu valodas un literatūras skolotājus visai Latvijai. 1990. gadā tolaik Liepājas Pedagoģiskais institūts uzsāka pāreju no viena profila augstskolas uz reģionālu vairākprofilu augstskolu un paralēli skolotāju izglītošanas studiju programmām tika izveidots plašs nepedagoģisko studiju programmu spektrs. Vēsturiski izveidojusies situācija, ka vairāk nekā puse zinātņu doktoru pārstāv divas zinātņu nozares – pedagoģiju un filoloģiju. Tikai pēc 2000. gada nedaudz palielinās doktoru skaits dabaszinātnēs, mākslā un sociālajās zinātnēs. 2008. gadā Liepājas Pedagoģijas akadēmiju pārdēvēja par Liepājas Universitāti (Liepājas Universitāte, b.g.).

Ventspils Augstskola

Ventspils Augstskola (VeA) ir dibināta 1997. gadā, lai veicinātu reģiona intelektuālo attīstību un sagatavotu augsta līmeņa speciālistus. VeA piedāvā gan akadēmisko, gan profesionālo izglītību mūsdienīgās un darba tirgū pieprasītās specialitātēs. Studiju programmas ir cieši saistītas ar praksi, ko nodrošina augstskolas sadarbība ar Ventspils pašvaldības un pilsētas lielākajiem uzņēmumiem. Studentiem ir plašas pētnieciskā darba iespējas – gan Inženierpētnieciskajā centrā, gan Starptautiskajā Irbenes Radioastronomijas centrā, gan Lietišķās valodniecības centrā. Ventspils Augstskolā darbojas trīs fakultātes: Informācijas tehnoloģiju fakultāte, Ekonomikas un pārvaldības fakultāte un Tulkošanas studiju fakultāte (Ventspils Augstskola, b.g.).

1.4. Augstākā izglītība un inovāciju sistēmas

Inovāciju ieviešana ir vēl viena no augstskolu darbības sfērām, kas var veicināt ekonomisko izaugsmi reģionos; katrā ziņā tā nav jauna augstāko izglītības iestāžu darbības sfēra. Uzskats par augstskolām kā konkrētu starppreču (pakalpojumu) nodrošinātājiem ir sevišķi problemātisks, jo tas pazemina augstskolu nozīmi līdz pašīvam resursu nodrošinātājam, turpretī mūsdienās dominē plaši izplatīts kapitālisma un inovāciju uzskats, ka inovācijas ir interaktīvs process, kas eksistē starp uzņēmējdarbību, augstskolām un valdību (Gibbons, 1994; Etkowitz, Leydesdorff, 2000).

Atsevišķu reģionu ekonomiskās priekšrocības ir atkarīgas no zināšanu ģeneratoru un zināšanu lietotāju starpā izveidotā tīkla un kapacitātes konkrētās apdzīvotās vietās. Šīm kapacitātēm nav tikai teritoriāla nozīme, tās palīdz labāk pozicionēt katru nozari globālajā tīmeklī; līdz ar to, darbojoties reģionālā līmenī, augstskolas saņem vairāk bāzes finansējumu, kuru tās var ieguldīt starptautiskās reputācijas un atpazīstamības uzlabošanā. Tieši tāpat uzņēmumi sadarbojoties ar reģionālajām augstskolām var daudz efektīvāk ieviest jauninājumus, apgūt jaunas zināšanas un palīdzēt ražot labākus un konkurētspējīgākus produktus.

Augstskolām ir svarīga loma reģionālo zināšanu laboratoriju atbalstīšanā. Attiecībā uz reģionālo inovāciju sistēmu metožu uzplaukumu, augstskolas īsteno vienkāršu lomu, reaģējot uz galveno reģionālo uzņēmēju prasībām un

nosakot reģionālo ideju ģeneratoru tīklam nepieciešamās zināšanas (Morgan, 1997). Mūsdienās ir būtiski nesamazināt augstākās izglītības lomu, kāda tai ir valsts izglītības sistēmā un cilvēkkapitāla attīstības veicināšanā. Universitātes vienmēr ir nodarbojušās ar lokalizētu izglītības projektu īstenošanu, lai labāk pozicionētu sevi globālās konkurences apstākļos. Tās spēj nodrošināt saikni starp dažādiem prasmju līmeņiem, lai sekmētu vispārīgu kvalifikāciju paaugstinošu efektu.

2. AUGSTĀKĀS IZGLĪTĪBAS NORMATĪVĀ BĀZE LATVIJĀ

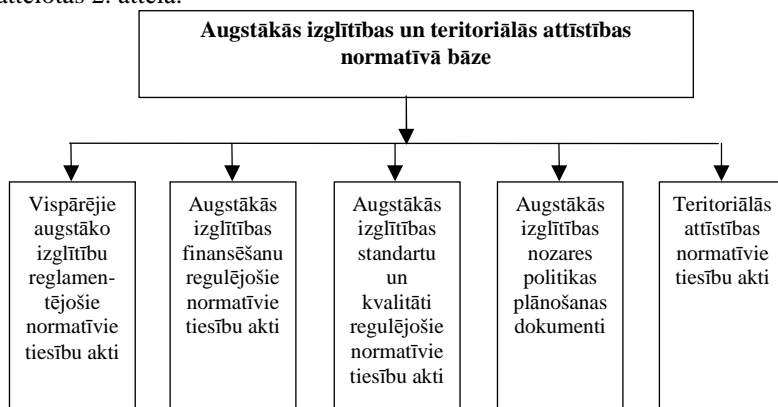
Nodaļai ir 23 lappuses, 1 tabula, 5 attēli.

Nepieciešamību pēc kopīgas Eiropas augstākās izglītības politikas nosaka gan aizvien pieaugošā integrācija ES un tās paplašināšanās perspektīvas, gan nepieciešamība paaugstināt Eiropas augstākās izglītības konkurētspēju pasaules mērogā. Eiropai ir sava kopēja augstākās izglītības politika. Nepieciešamību pēc kopējas politikas augstākās izglītības jomā Eiropā radīja divi galvenie faktori:

1) nepieciešamība saskaņot Eiropas augstākās izglītības sistēmas, jo notiek Eiropas Savienības paplašināšanās un ar to saistītā tālākā sadarbības attīstība augstākajā izglītībā, un vienota darba tirgus veidošanās;

2) Eiropas augstākās izglītības konkurētspēja pasaulē. 20. gs. pēdējās desmitgades iezīmēja Eiropas augstākās izglītības ietekmes mazināšanos pasaules mērogā.

Lai pārskatāmi raksturotu dokumentos fiksētos pašreizējos politikas pamatprincipus, tiesiskās un normatīvās bāzes klasifikācija veikta, pamatojoties uz normatīvo aktu ietekmes sfēras pazīmēm, kuras detalizēti attēlotas 2. attēlā.

Avots: autores veidots

2. att. **Augstāko izglītību regulējošo un reglamentējošo normatīvo aktu klasifikācija**

2.1. Eiropas augstākās izglītības politikas galvenie dokumenti

Augstākās izglītības politiku Eiropā veido gan valstu kolektīvie lēmumi, gan starptautiskās organizācijas. Eiropas Padomes (EP) iespējas atbalstīt prioritāros virzienus ir mazākas, jo tās rīcībā nav ievērojamu finansiālo līdzekļu. Tā kā EP ir pārstāvētas gandrīz visas Eiropas valstis, tā aptver augstāko izglītību visā Eiropā, nevis tikai ES vai ES valstīs un kandidātvalstīs. Realizējot Likumdošanas reformu programmu (Latvijā pirmo reizi pasākumi šīs programmas ietvaros notika jau 1994. gadā), Eiropas Padomei savulaik bija ļoti liela loma augstākās izglītības likumdošanas sakārtošanā Centrālās un Austrumeiropas valstīs, tajā skaitā kvalitātes vērtēšanas sistēmu izveides aizsākšanā šajā Eiropas daļā. Pašlaik tieši EP visaktīvāk atbalsta augstākās izglītības atjaunošanu un tās reformas Dienvidaustrumu Eiropā.

Boloņas deklarācija, kuru 1999. gadā parakstīja 29 valstu (augstākās) izglītības ministri, ir šo valstu apņemšanās līdz 2010. gadam izveidot vienotu augstākās izglītības telpu. Boloņas deklarācijā ir noteikti 6 galvenie mērķi, lai izveidotu Eiropas augstākās izglītības telpu un virzītu Eiropas augstākās izglītības sistēmu pasaulē konkurētspējas attīstībai.

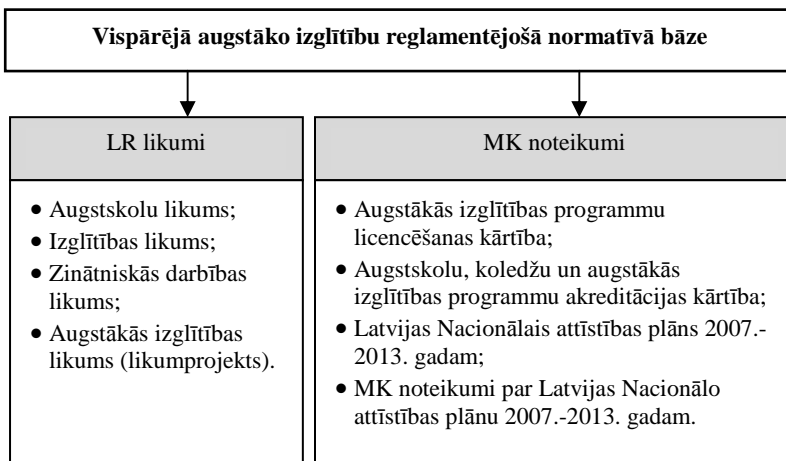
1. Viegli izprotamas un salīdzināmas grādu sistēmas radīšana, tajā skaitā izmantojot Eiropas vienoto diploma pielikumu.
2. Divu ciklu – pamatstudiju un pēcdiploma studiju – sistēmas izveide.
3. Kredītpunktu sistēmas izveidošana studentu mobilitātes veicināšanai.
4. Studentu, mācītspēku, zinātnieku un administratīvā personāla mobilitātes veicināšana.
5. Eiropas sadarbības veicināšana kvalitātes nodrošināšanā ar domu radīt salīdzināmus kritērijus.
6. Eiropas dimensiju stimulēšana augstākajā izglītībā.

2009. gada 28.-29. aprīlī notika izglītības ministru konference „Boloņas process 2020”, kuras laikā tika pieņemts Lēvenas (Beļģija) komunikē. Galvenais mērķis bija izvērtēt Boloņas procesa rezultātus un noteikt augstākās izglītības prioritātes laika periodam līdz 2020. gadam. Lēvenas komunikē uzsvērts, ka laika periodā līdz 2020. gadam Eiropas augstākās izglītības galvenais uzdevums ir attīstīt zināšanu Eiropu, kas ir radošs un inovatīvs process. Saskaņoties ar iedzīvotāju novecošanās problēmu Eiropā, ļoti būtiski ir turpināt iesāktos mūžizglītības pasākumus, tādējādi paplašinot visu vecumu iedzīvotāju līdzdalības iespējas augstākajā izglītībā.

Boloņas deklarācijā izvirzītie mērķi un turpmākajos gados izstrādātie politikas virzieni ir spēkā arī šobrīd un īpaši svarīgi tie ir Latvijā ekonomiskās krīzes apstākļos. Tā kā visi mērķi vēl nav pilnībā sasniegti, tad pēc 2010. gada būs nepieciešams šo mērķu īstenošanu pilnībā pabeigt Eiropas, nacionālā un institucionālā līmenī.

2.2. Vispārējie augstākās izglītības tiesisko statusu un darbību reglamentējošie normatīvie tiesību akti

Vispārējo augstākās izglītības normatīvo bāzi veido LR Saeimas pieņemtie likumi, MK izdotie noteikumi, kā arī vispārējie dokumenti, kas iezīmē Latvijas nacionālās attīstības virzienus un tendences. Šīs juridiskās bāzes shematisks raksturojošs attēlojums dots 3. attēlā, kurā nosaukti galvenie normatīvie tiesību akti.

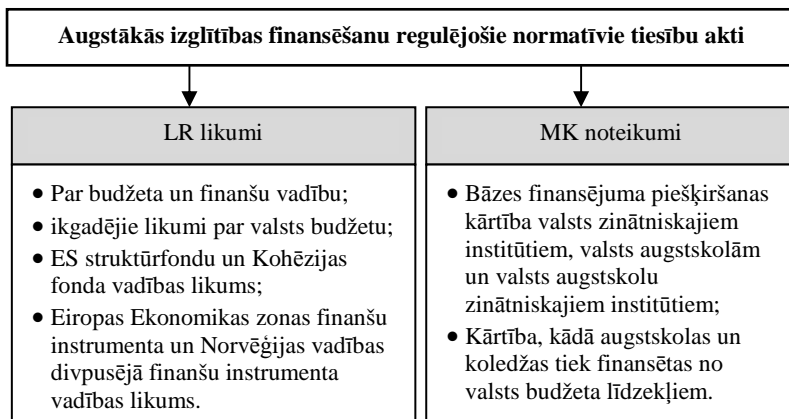
Avots: autores veidots

3. att. Vispārējie augstāko izglītību regulējošie normatīvie akti

LR Izglītības un zinātnes ministrija 2009. gadā ir izstrādājusi jaunu tiesisko regulējumu augstākās izglītības jomā – likumprojektu *Augstākās izglītības likums*. 2010. gada sākumā likumprojekts nodots Saeimā izskatīšanai. Likumprojekts paredz veicināt Latvijas augstākās izglītības saskaņotu darbību Eiropas augstākās izglītības telpā, veicināt pasniedzēju un studentu mobilitāti, kā arī stiprināt Latvijas augstākās izglītības iestāžu autonomiju un atbildību par rezultātiem un veicināt darba tirgus vajadzībām atbilstošu augstākās izglītības attīstību. Atbilstoši Boloņas procesa prasībām, Augstākās izglītības likumprojekta 34. pantā noteikta augstākās izglītības kvalifikāciju ietvarstruktūra, kuras mērķis ir nodrošināt Latvijā iegūstamo kvalifikāciju līmeņu saskaņotību, izprotamību un salīdzināmību Eiropas Augstākās izglītības telpā, tādējādi veicinot Latvijā piešķirto kvalifikāciju starptautisku atzīšanu.

2.3. Augstākās izglītības finansēšanu regulējošie normatīvie tiesību akti

Augstākās izglītības finansēšanas aspekti apskatīti arī vairākos vispārējos augstāko izglītību regulējošos likumdošanas aktos, piemēram, Augstskolu likumā, Augstākās izglītības likumprojektā, Izglītības likumā u.c., tomēr konkrēti finansējuma rādītāji noteikti ikgadējos likumos par valsts budžetu un ar to saistītajos normatīvajos aktos.

Avots: autores veidots

4. att. **Augstākās izglītības finansēšanu Latvijā regulējošie normatīvie tiesību akti**

Kārtību, kādā finansējums tiek piešķirts valsts augstskolām un zinātniskajiem institūtiem nosaka MK, savukārt ES līdzekļu piešķiršanu, saņemšanu un apgušanu regulē attiecīgie likumi.

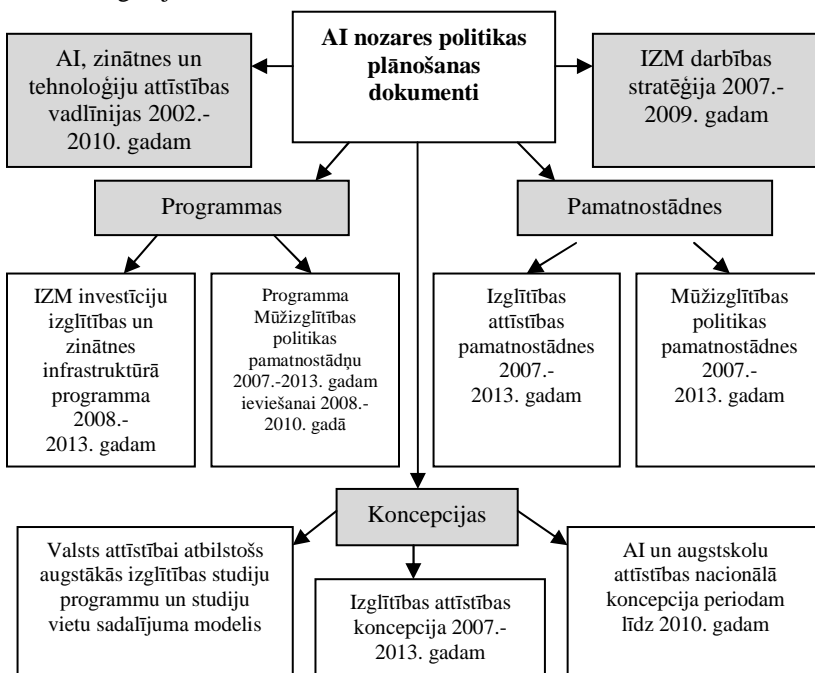
2.4. **Augstākās izglītības standartu un kvalitāti regulējošie normatīvie tiesību akti**

Kvalitātes uzlabošana un nodrošināšana izglītības iestādē neapšaubāmi nosaka jaunu kontroles mehānismu ieviešanu un esošo mehānismu pārveidošanu. Kvalitātes uzlabošanas politika kā stratēģisku funkciju ietver arī mācībspēku sagatavošanu sava darba novērtēšanai, kā izmantot studējošo viedokli, lai uzlabotu darbu, un kā aktīvi piedalīties tajās augstskolas līmeņa aktivitātēs, kas uzlabo un nodrošina kvalitāti. Viens no svarīgākajiem elementiem kvalitātes nodrošināšanā ir izglītības iestāžu ārējā un iekšējā novērtēšana. Augstākās izglītības telpas kvalitātes nodrošināšanai Eiropā ir noteikti augstskolas iekšējās un ārējās kvalitātes nodrošināšanas standarti un vadlīnijas, kā arī šajos standartos tiek runāts par augstākās izglītības kvalitātes novērtēšanas aģentūrām – ārējiem ekspertiem.

2.5. **Augstākās izglītības nozares politikas plānošanas dokumenti**

Lai veicinātu augstākās izglītības attīstību, ir izstrādātas vairākas programmas, pamatnostādnes un koncepcijas, no kurām fundamentāli un konceptuāli visnozīmīgākās ir Augstākās izglītības, zinātnes un tehnoloģiju attīstības vadlīnijas 2002.-2010. gadam, kas nosaka valstī īstenojamus pasākumus augstākās izglītības un zinātnes attīstībai gan skaitliskās, gan arī indikatīvās vienībās. Vadlīniju stratēģiskais mērķis ir pilnveidot augstāko izglītību, zinātni un tehnoloģijas kā pilsoniskās sabiedrības, ekonomikas un kultūras

ilgtermiņa attīstības pamatu. Kopumā valsts atbalstu augstākās izglītības attīstībā regulējošie normatīvie akti attēloti 5. att.

Avots: autores veidots

5. att. Augstākās izglītības nozares politikas dokumenti

Jāatzīmē, ka iespējams daudzi vadlīnijās, koncepcijās un programmās izvirzītie mērķi netiks sasniegti finanšu un ekonomiskās krīzes ietekmē, tomēr vairāki dokumenti ir izstrādāti laika posmam līdz 2013. gadam, kas veicina šo uzdevumu izpildi.

2.6. Teritoriālās attīstības normatīvie tiesību akti

Promocijas darba tēmas sasaiste ar reģionālo augstskolu attīstību un nozīmi nosaka nepieciešamību apskatīt reģionālo attīstību reglamentējošo likumdošanu. Latvijas nacionālā reģionālā politika tiek veidota valsts teritoriju attīstības līmeņu izlīdzināšanai, ņemot vērā Eiropas Savienības reģionālās politikas pamatprincipus, kas nosaka vispārīgo ietvaru Kopienas reģionālās politikas veidošanai un īstenošanai. Reģionālās attīstības principus nosaka Reģionālās attīstības likums. Savukārt reģionālā politika balstās uz pamatprincipiem, kuri ir jāievēro, izstrādājot un īstenojot politikas plānošanas dokumentus, kas izriet no pamatnostādnēm vai skar reģionālās attīstības jomu.

3. LATVIJAS REĢIONU SOCIĀLI-EKONOMISKĀS SITUĀCIJAS VĒRTĒJUMS

Nodaļai ir 13 lappuses, 3 tabulas, 10 attēli.

Latvijas valsts Eiropas Savienības izpratnē tiek uzverta kā viens reģions. Latvijas teritorijas atsevišķu daļu jeb reģionu attīstības līmenis un attīstības iespējas ievērojami atšķiras. Tas saistīts ar katra reģiona vēsturi, ģeogrāfisko novietojumu, dabas un vides daudzveidību, kā arī sociālās un ekonomiskās attīstības līmeni un tendencēm. Teritoriālo atšķirību izpratne ir būtiska, analizējot augstākās izglītības iestāžu iespējamo ietekmi uz reģionu attīstību.

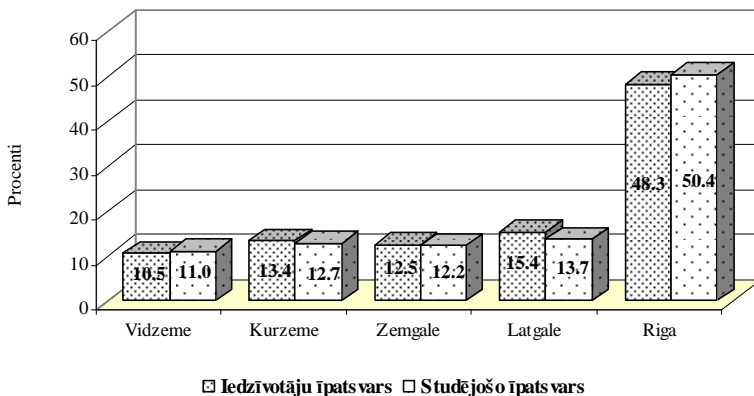
3.1. Reģionu raksturojums un ekonomisko rādītāju analīze

Latvijas gadījumā varētu veikt šādu līmeņu grupējumu:

- makro jeb Latvijas,
- mezo jeb starpreģionālo,
- mikro jeb reģionālo līmeni.

Eiropas līmeņa skatījumā nepieciešams veicināt spēcīgu teritoriju veidošanos ārpus lielajiem pilsētu centriem. Tāpēc būtu vēlams veidot partnerības attiecības starp Latvijas reģioniem. Mikro jeb reģionālajā līmenī uzsvars tiek likts uz policentriskiem pilsētu reģioniem, kas tiek definēti kā reģions ar divām vai vairākām vēsturiski un politiski šķirtām pilsētām bez hierarhiskas pakāpes, bet saprātīgā attālumā un ar funkcionālu savstarpējo saistību. Šajā gadījumā divas vai vairāk pilsētas var papildināt viena otru funkcionāli, tādējādi stiprinot kopējo reģiona attīstību.

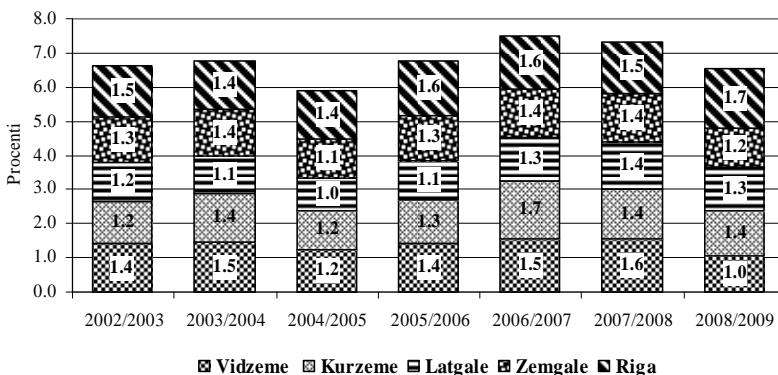
Saskaņā ar LR Reģionālās attīstības likumu un MK 2009. gada 5. maija noteikumiem Nr. 391 „Noteikumi par plānošanas reģionu teritorijām” ir izveidoti pieci plānošanas reģioni: Kurzemes, Latgales, Rīgas, Vidzemes un Zemgales plānošanas reģions (sk. 1. att.). Atšķirība starp dalījumu statistikas un plānošanas reģionos ir tāda, ka Rīgas un Pierīgas reģioni ir apvienoti vienā – Rīgas reģionā. Pētījumā tiek izmantots Latvijas teritoriālais dalījums plānošanas reģionos. Lai varētu salīdzināt iedzīvotāju skaitu un studējošo skaitu reģionos, tika aprēķināts iedzīvotāju un studējošo skaita īpatsvars katrā reģionā (sk. 6. att.).

Avots: autores aprēķini pēc Reģionu attīstība Latvijā, 2008, Pārskats par Latvijas augstāko izglītību, 2008

6. att. Iedzīvotāju skaita un studentu skaita īpatsvars Latvijas reģionos 2008. gadā, % no kopējā skaita valstī

2008. gadā studentu skaita sadalījums pa reģioniem ir līdzvērtīgs iedzīvotāju īpatsvaram reģionos, izņemot Rīgas un Latgales reģionu, kur atšķirība starp studentu un iedzīvotāju skaita īpatsvaru ir attiecīgi 2.1 un 1.7 procentu punkti. Iedzīvotāju dabiskā kustība, tajā skaitā demogrāfiskā situācija, ir viens no galvenajiem šo atšķirību iemesliem, jo sākot no 2006. gada kopējais studentu skaits samazinās un šāda tendence turpināsies vēl 5-6 gadus, jo studijas augstskolās uzsāk bērni, kuri dzimuši 20. gs. 90. gados, un tajā laikā dzimstības rādītāji bija zemi.

Avots: autores aprēķini pēc Reģionu attīstība Latvijā, 2008, Pārskats par Latvijas augstāko izglītību, 2002-2008

7. att. Studējošo skaita īpatsvars Latvijas reģionos, 2002.-2008. gadā, % no kopējā iedzīvotāju skaita reģionā

Salīdzinot iedzīvotāju skaitu reģionos ar augstskolās studējošo skaitu sadalījumā pēc to dzīvesvietas pa reģioniem (sk. 7. att.) var secināt, ka īpatsvara rādītājs svārstās robežās no 1.0 līdz 1.7. Tas izskaidrojams ar to, ka reģionos, kur ir lielāks iedzīvotāju skaits, arī studējošo skaits no šiem reģioniem ir lielāks. Piemēram, Rīgas reģiona iedzīvotāju skaits ir vidēji 2-3 reizes lielāks nekā pārējos reģionos, attiecīgi arī studējošo skaits no Rīgas reģiona ir 2-3 reizes lielāks. Hipotētiskā pieņēmuma apstiprināšanai, ka studenti pārsvarā izvēlas sava reģiona augstskolu, tika veikta reģionālo augstskolu indikatīvo rādītāju analīze.

3.2. Reģionālo augstskolu galveno rādītāju izvērtējums

Reģionālajās augstskolās imatrikulēto studentu skaits ir augstskolas lieluma rādītājs. 1. tabulā iekļauti studentu skaita rādītāji augstskolās un reģionos 8 studiju gadu periodā.

Studentu skaits reģionālajās augstskolās Latvijā 2001./2002. – 2008./2009. studiju gadā

	AI iestāde	Kopējais studentu skaits studiju gadā							
		2001/ 2002	2002/ 2003	2003/ 2004	2004/ 2005	2005/ 2006	2006/ 2007	2007/ 2008	2008/ 2009
Zemgale	LLU	8920	9711	10132	9984	9536	8923	8426	7812
	ķēdes pieauguma temps,%	-	8.87	4.34	-1.46	-4.49	-6.43	-5.57	-7.29
	bāzes pieauguma temps,%	-	8.87	13.59	11.93	6.91	0.03	-5.54	-12.42
	% no kopējā studentu skaita*	8.07	8.16	7.94	7.64	7.27	10.52	10.43	10.1
Latgale	DU	4697	5470	6583	6356	5559	4942	4219	4082
	RA	3661	3905	4104	3972	3915	3586	3269	3033
	<i>kopā</i>	<i>8358</i>	<i>9375</i>	<i>10687</i>	<i>10328</i>	<i>9474</i>	<i>8528</i>	<i>7488</i>	<i>7115</i>
	ķēdes pieauguma temps,%	-	12.17	13.99	-3.36	-8.27	-9.99	-12.20	-4.98
	bāzes pieauguma temps,%	-	12.17	27.87	23.57	13.35	2.03	-10.41	-14.87
% no kopējā studentu skaita*	7.56	7.88	8.37	7.90	7.23	10.05	9.27	9.17	
Kurzeme	LiepU	4396	4522	4283	4267	3992	3549	3302	3130
	VeA	602	754	812	862	847	820	817	852
	<i>kopā</i>	<i>4998</i>	<i>5276</i>	<i>5095</i>	<i>5129</i>	<i>4839</i>	<i>4369</i>	<i>4119</i>	<i>3982</i>
	ķēdes pieauguma temps,%	-	5.56	-3.43	0.67	-5.65	-9.71	-5.72	-3.33
	bāzes pieauguma temps,%	-	5.56	1.94	2.62	-3.18	-12.59	-17.59	-20.33
	% no kopējā studentu skaita*	4.52	4.44	3.99	3.92	3.69	5.15	5.10	5.13
Vidzeme	ViA	575	752	971	1165	1327	1344	1360	1414
	ķēdes pieauguma temps,%	-	30.78	29.12	19.98	13.91	1.28	1.19	3.97
	bāzes pieauguma temps,%	-	30.78	68.87	102.61	130.78	133.74	136.52	145.91
	% no kopējā studentu skaita*	0.52	0.63	0.76	0.89	1.01	1.58	1.68	1.82

* kopējais studentu skaits valsts augstskolās

Avots: autore aprēķini pēc Pārskats par Latvijas augstāko izglītību, 2001-2008

1. tabulas dati liecina, ka visās reģionālajās augstskolās studentu skaits ir samazinājies no 2004./2005. studiju gada; izņēmums ir Vidzemes Augstskola, kur studentu skaits ir palielinājies, bet Ventspils Augstskolā studentu skaita dinamika ir svārstīga.

Tomēr situācija nav viennozīmīgi vērtējama arī pārējās augstskolās. Neskatoties uz to, ka absolūtos skaitļos studentu skaits reģionālajās augstskolās ir samazinājies, tomēr Zemgales reģiona augstskolā studentu skaits attiecībā pret kopējo studentu skaitu valsts augstskolās ir palielinājies, sevišķi strauju pieaugumu uzrādot 2006./2007. studiju gadā, kad LLU studentu skaita īpatsvars palielinājās par 3.25 procentu punktiem. Nedaudz lielākas īpatsvara izmaiņas attiecas uz Latgales reģiona augstskolām, kur rādītājs ir 3.27 procentu punkti. Izmaiņas notikušas arī Vidzemes un Kurzemes reģionālajās augstskolās, taču tās ir niecīgas – studentu skaita īpatsvars palielinājies attiecīgi tikai par 0.57 un 1.46 procentu punktiem. Arī ķēdes un bāzes pieauguma tempa rādītāji liecina, ka pēdējos divos analizējamā perioda studiju gados studentu skaita izmaiņas ir negatīvas, vienīgi ViA rādītāji ir pozitīvi. Īpatsvara izmaiņas varētu izskaidrot ar to, ka valstī samazinās kopējais studentu skaits, un viens no iemesliem reģionālo augstskolu īpatsvara pieaugumam ir tas, ka studenti vairāku apsvērumu dēļ izvēlas savai dzīvesvietai tuvāko augstskolu.

Laika periodā no 2001./2002. st.g. līdz 2008./2009. st.g., analizējot informāciju par reģionālo augstskolu 1.kursa pamatstudijās uzņemto studentu skaitu sadalījumā pēc dzīvesvietas, var secināt, ka LLU, kas ir vienīgā Zemgales reģiona augstskola, pārliecinošs studējošo skaits ir no Zemgales reģiona, tomēr procentuāli rādītājs ir robežās no 35.4% līdz 40.3%. Lielākā daļa augstskolā studējošie, vidēji 80-90%, ir Jelgavas pilsētas un rajona iedzīvotāji. Līdzīgu procentuālo īpatsvaru uzrāda arī Rīgas reģions, kas izskaidrojams ar LLU nelielo attālumu no galvaspilsētas. Zemgales reģiona augstskolā faktiski pārstāvēti visi reģioni, mazāks studējošo īpatsvars ir no Latgales reģiona.

Vidzemes reģionā, Vidzemes Augstskolā studējošie vidēji 56.1% ir reģiona iedzīvotāji, aptuveni 30% studējošo ir no Rīgas reģiona, bet pārējie reģioni šajā augstskolā ir maz pārstāvēti.

Latgales reģiona augstskolās studē Latgales reģiona iedzīvotāji, vidēji 69.7%. Daugavpils Universitātē analizējamajā periodā studējošo reģiona iedzīvotāju īpatsvars ir bijis robežās 54.9-85.4%, Rēzeknes Augstskolas rādītāji ir robežās – 62.1-70.8%.

Kurzemes reģiona augstskolās studējošo reģiona iedzīvotāju pārsvars ir vēl lielāks, t.i., vidēji 76.5% no šī reģiona iedzīvotājiem studē LiepU vai VeA. Liepājas Universitātē vidēji 80.7%, bet Ventspils Augstskolā – 62.7% no studējošo skaita ir reģiona iedzīvotāji. Kopumā pieņēmums par studentu izvēli studēt tuvāk dzīvesvietai ir apstiprinājies.

3.3. Nodarbinātības un izglītības līmeņa rādītāju konverģence

Nodarbinātība ir viens no ekonomiskās attīstības rādītājiem, kas ir ļoti cieši saistīts ar izglītības līmeni. Neiekļaušanās darba tirgū ir saistīta arī ar mācību turpināšanu – 31% absolventu, kas darba tirgū pēc mācību iestādes beigšanas neiekļāvās, tajā pašā gadā turpināja mācības tajā pašā vai kādā citā mācību iestādē. No cilvēkresursu perspektīvas izglītības iegūšana ne vienmēr ir efektīva, jo ne vienmēr tā nodrošina indivīdam līdzīgas darba iespējas un materiālo labklājību. Piemēram, Latgales reģionā viens no galvenajiem jauniešu bezdarba iemesliem ir tas, ka izglītības iestādēm trūkst sadarbības ar potenciālajiem darba devējiem, tas apgrūtina Latgalei vajadzīgu speciālistu sagatavošanu perspektīvās tautsaimniecības profesijās un nozarēs; arī zināšanas par darba tirgus pieprasījumu nav pietiekamas, līdzīga situācija ir arī citos Latvijas reģionos. Aktuāla ir arī izglītības kvalitātes un skolu konkurētspējas problēma, īpaši laukos.

Eiropā jau vairākus gadu desmitus saglabājas ievērojama atšķirība nodarbinātības ziņā starp personām ar augstāku un zemāku izglītības līmeni. Latvijas rādītāji ir viduvēji salīdzinājumā ar ES dalībvalstīm, savukārt starp jaunajām ES dalībvalstīm – tie ir vieni no augstākajiem.

Bezdarba līmenis personām ar augstāko izglītību Latvijā krasi neatšķiras no ES vidējiem rādītājiem. 2009. gada rādītāji varētu krasi atšķirties no iepriekšējo gadu rādītājiem, kas nav saistīts ar izglītības līmeņa pazemināšanos, bet gan ar pasaules ekonomiskās un finanšu krīzes radītajām sekām attiecībā uz nodarbinātību.

4. AUGSTĀKĀS IZGLĪTĪBAS FINANSĒŠANAS AKTUALITĀTES UN PROBLĒMASPEKTI LATVIJĀ

Nodaļai ir 27 lappuses, 6 tabulas, 19 attēli.

Izglītība, kaut arī specifiska, ir viena no tautsaimniecības nozarēm. Tāpat kā pārējām ekonomikas nozarēm, lai veiksmīgi funkcionētu, tai jābūt efektīvai. Pie tam, izglītības sistēmā savus resursus iegulda gan valsts (apmaksājot pirmsskolas, pamatskolas, vidējo izglītību, finansējot budžeta vietas augstskolās), gan uzņēmumi (atbalstot profesionālo izglītību un profesionālās izaugsmes programmas, apmaksājot darbinieku studijas), gan paši indivīdi un viņu ģimenes (maksājot par studijām, sedzot netiešās un alternatīvās izmaksas). Katra no pusēm vēlas, lai viņu ieguldījumi tiktu izmantoti pēc iespējas efektīvāk un rezultātā dotu vislielāko ieguvumu. Tieši finansiālais nodrošinājums un tā racionāls izlietojums ir viens no izglītības sistēmas stūrakmeņiem.

4.1. Augstākās izglītības finansēšanas sistēma un modeļi

Latvijā valsts augstskolas tiek finansētas no valsts budžeta, pamatojoties uz normatīvās finansēšanas sistēmas principiem. Studiju finansējuma apmēru nosaka, balstoties uz attiecīgajai augstskolai valsts noteikto studiju vietu skaitu, studiju vietas bāzes izmaksām un izglītības tematisko jomu studiju izmaksu koeficientiem.

Valsts budžeta finansējumu augstākajai izglītībai vienmēr ir ietekmējusi valsts fiskālā situācija. Valsts fiskālā stāvokļa izmaiņas tieši ietekmē arī augstākās izglītības finansējuma apjomu; ja finanšu situācija ir saspringta, budžets augstākajai izglītībai tiek samazināts; savukārt, ja finanšu situācija valstī ir stabila, tad finansējums augstākajai izglītībai pieaug straujāk nekā finansējums citos tautsaimniecības sektoros. Lai varētu precīzāk izvērtēt finansēšanas sistēmu Latvijā, nepieciešams to salīdzināt ar citu valstu pieredzi augstākās izglītības finansēšanā (sk. 2. tab.).

2. tabula

Atsevišķu Eiropas valstu augstskolu finansējuma modeļu salīdzinājums

Finansēšanas avots	Latvija	Vācija	Francija	Zviedrija	Islande
Valsts finansējums	x		x	x	x
Granti	x	x	x	x	
Subsidēti pakalpojumi	x	x	x	x	
Aizdevumi	x	x	x	x	x
Pabalsti ģimenēm skaidrā naudā		x	x		
Mācību maksas atbalsts	x		x		

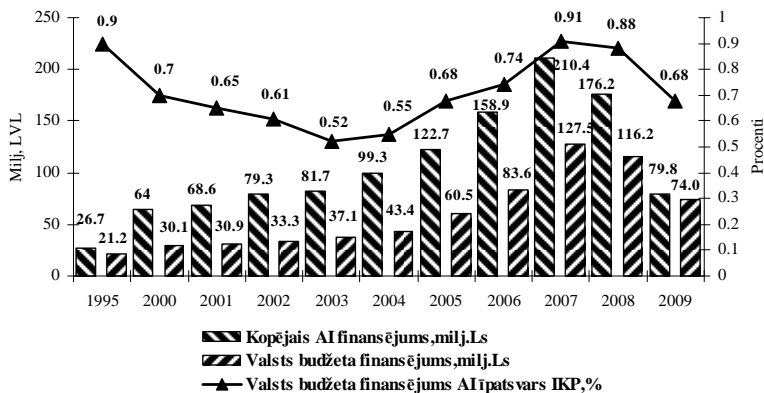
Avots: autore veidota pēc Godenir, 1999

Latvijas izglītības iestāžu saņemtā finansējuma avoti ir valsts budžets, fizisko un juridisko personu līdzekļi un ārvalstu palīdzība, kā subsidētos pakalpojumus iespējams saņemt transporta atlaides 50% apmērā no transporta izdevumiem.

4.2. Augstākās izglītības finansējuma analīze

Izdevumu kopapjoms augstākajai izglītībai parasti tiek salīdzināts ar iekšzemes kopproduktu, un šo saistību ir lietderīgi aplūkot dinamikā – analizējot augstākajai izglītībai paredzētā finansējuma attiecības pret IKP izmaiņām (sk. 8. att.).

Laika periodā no 2003. gada līdz 2007. gadam izglītība Latvijā bija viena no valsts noteiktajām prioritātēm, kad ik gadu palielinājās gan kopējais AI finansējums, gan arī valsts budžeta finansējums.

Avots: Pārskats par Latvijas augstāko izglītību un autores aprēķini, 2009

8. att. Augstākās izglītības finansējumu raksturojošie rādītāji Latvijā laika periodā no 1995. gada līdz 2009. gadam

Jāatzīmē, ka 2008. gadā finansējums tika samazināts: valsts budžeta finansējums tika samazināts par 8.86% bet kopējais AI finansējums – par 16.25%, salīdzinājumā ar 2007. gadu, faktiski atgriežoties 2005. gada līmenī. Pēdējo divu gadu valsts budžeta samazinājums saistīts ar pasaulē un Latvijā valdošo finanšu krīzi, kad valdība bija spiesta samazināt izdevumus budžeta deficīta segšanas nolūkā.

4.3. Finansējums zinātniskās darbības infrastruktūras attīstībai Latvijā

Bāzes finansējums zinātnei (atbilstoši Zinātniskās darbības likumam) tiek sadalīts, balstoties uz 2 kritērijiem: institūcijas uzturēšanas izdevumiem un ievēlētā zinātniskā personāla valsts noteikto atalgojumu. Tas arī izskaidro daudzo Latvijā reģistrēto zinātnisko institūciju skaitu. 2009. gada 1. decembrī Latvijā darbojās 135 Zinātnisko institūciju reģistrā reģistrētas zinātniskās institūcijas. Reģionālajās augstskolās strādāja 352 zinātniskie darbinieki pilna laika ekvivalenta izteiksmē, no kuriem 214 bija ar zinātnisko grādu (2007. gada dati). Laika periodā no 2000. gada līdz 2008. gadam lielākais zinātnes finansējuma īpatsvars ir bijis LLU, VeA un DU, īpaši tas novērojams analizējamā perioda sākumposmā, kad ViA, RA un toreizējās Liepājas Pedagoģiskās akadēmijas zinātnes finansējums bija niecīgs vai tā praktiski nebija. Visstraujākais zinātnes finansējuma palielinājums bijis 2005. gadā, kad kopējais finansējums palielinājās 3.79 reizes salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu. DU zinātnes finansējums strauji palielinājās 2005. un 2006. gadā. Vismazāko zinātnes finansējumu ir saņēmusi ViA, t.i., 0.56% no visu reģionālo augstskolu kopējā zinātnes finansējuma. Zinātnes finansējums LLU visu periodu ir svārstījies robežās no 37.4% līdz 83.1%. 2006. gadā zinātnes finansējuma īpatsvars praktiski bija

līdzīgs LLU (45.2%) un DU (35.9%). 2009. un 2010. gadā, kad augstskolām pieejami ESF līdzekļi doktorantūras studiju atbalstam, priekšplānā jāizvirza studiju efektivitātes, akadēmiskās un pētniecības kvalitātes jautājumi, akadēmiskā personāla konkurētspēja un cilvēkresursu piesaiste zinātnei, kā arī jānodrošina starptautiski konkurētspējīgs studiju un pētniecības darbs.

4.4. Latvijas reģionālo augstskolu ieņēmumu un izdevumu izvērtējums

Augstākās izglītības finansējums reģionālajām augstskolām ir svārstījies atbilstoši valsts finansiālajai un ekonomiskajai situācijai. Reģionālās augstskolas, līdzīgi kā citas Latvijas augstskolas, finansējumu saņem no valsts budžeta, studiju maksas un citiem avotiem. Autore uzskata, ka būtu nepieciešams augstskolu darbībā aicināt iesaistīties pašvaldības, kuras piešķirot papildu finansējumu augstskolām, iegūtu labi kvalificētus reģionālās attīstības speciālistus.

Atsevišķas pašvaldības Latvijā (Ventspils un Valmieras) jau pašlaik atbalsta augstskolu darbību. Piemēram, Ventspils Dome piešķir papildu finansējumu VeA, kā arī labākajiem studentiem personālās stipendijas. Ventspils pašvaldība augstskolas izveidošanā un tās darbības nodrošināšanā ir ieguldījusi vairāk kā 5 milj. latu. Pozitīvi vērtējams tas, ka sadarbībā ar VeA darbojas Ventspils Augsto tehnoloģiju parks, Ventspils Starptautiskais astronomijas centrs, Rakstnieku māja. Tādējādi VeA attīstība nav atraujama no pilsētas vai reģiona attīstības kopumā. 3. tabulā iekļauti ķēdes un bāzes aprēķini reģionālo augstskolu kopējā finansējuma analīzei laika periodā no 2000. gada līdz 2008. gadam.

Latvijas reģionālo augstskolu finansējuma dinamikas rādītāji 2000.-2008. gadā

Gadi	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Finansējums	12 606	12 924	13 242	14 116	16 515	25 972	33 582	43 927	45 019
<i>Absolūtie pieaugumi, milj.Ls</i>									
Ķēdes pieaugums	0	318	318	874	2399	9457	7610	10345	1092
Bāzes pieaugums	0	318	636	1510	3909	13366	20976	31321	32413
<i>Pieauguma tempi, %</i>									
Ķēdes pieauguma temps	0	2.52	2.46	6.60	16.99	57.26	29.30	30.81	2.49
Bāzes pieauguma temps	0	2.52	5.05	11.98	31.01	106.03	166.40	248.46	257.12
<i>Reģionālo augstskolu valsts budžeta finansējuma īpatsvars, % no kopējā finansējuma</i>									
Īpatsvars	0.023	0.023	0.022	0.021	0.020	0.026	0.020	0.020	0.019

Avots: autore aprēķini pēc IZM datiem, 2000-2008

Reģionālo augstskolu kopējā finansējuma dinamika ir salīdzinoši vienmērīga, tomēr ar strauju augšupejošu tendenci 2007. gadā. Visstraujākais ķēdes pieauguma temps vērojams 2007. gadā, kad finansējums reģionālajās augstskolās palielinājās par Ls 10 345 tūkst. jeb 30.8% salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu, savukārt salīdzinot ar bāzes gadu, finansējums 2007. gadā ir palielinājies 3.48 reizes.

4. tabulā iekļauta informācija par vidējo valsts budžeta finansējumu uz vienu pamatstudiju programmas studentu reģionālajās augstskolās.

4. tabula

Finansējums uz vienu pamatstudiju programmas studentu Latvijas reģionālajās augstskolās 2000.-2008. gadā, Ls

Augstskola	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
LLU	980	954	1068	1032	1243	1852	2611	3487	3907
DŪ	844	765	686	691	773	1285	1786	2680	3108
LiepU	734	646	557	575	669	850	1289	1871	2139
RA	634	618	602	626	697	1044	1715	2208	2516
VeA	1032	1065	1185	1038	1298	4247	4159	5639	4468
ViA	954	970	1041	890	986	1147	2618	2718	2445
Vidēji reģionālajās augstskolās	863	836	857	809	944	1738	2363	3101	3097
Vidēji valsts augstskolās	890	950	1041	1004	1173	1657	2119	2970	3440

Avots: autores aprēķini pēc Pārskats par Latvijas augstāko izglītību, 2000-2008

Salīdzinot vidējo reģionālo augstskolu finansējumu uz vienu studentu ar tādu pašu rādītāju valsts augstskolās jāsecina, ka atšķirības ir svārstīgas. Vislielākā atšķirība ir vērojama 2008. gadā, kad vidējais valsts augstskolu rādītājs par Ls 343 pārsniedz vidējo finansējumu uz vienu studentu reģionālajās augstskolās, savukārt 2006. gadā attiecība bija pretēja. Finansējums uz vienu studentu reģionālajās augstskolās bija par Ls 244 lielāks nekā vidēji valstī. 2008. gadā reģionālajās augstskolās vidējais finansējums uz 1 studentu bija Ls 3101, savukārt vidējā studiju maksa 2008./2009. studiju gadā bija tikai Ls 975, t.i., 3.1 reizi mazāka. No reģionālajām augstskolām vislielāko finansējumu uz vienu studentu saņem Ventspils Augstskola, Latvijas Lauksaimniecības universitāte un Daugavpils Universitāte. Tomēr arī šajās augstskolās studiju maksa ir daudz mazāka par valsts budžeta finansējumu uz vienu studentu. 2005. gadā noticis visstraujākais finansējuma palielinājums uz vienu studentu, reģionālajās augstskolās vidēji par 84.1% salīdzinājumā ar 2004. gadu. Vidējā rādītāja izmaiņas valsts augstskolās nav bijušas tik krasas, šajā gadījumā finansējums uz vienu studentu pieaudzis tikai par 41.3%.

Pilnīgākai izpratnei par to, cik finanšu līdzekļu nepieciešams reģionālo augstskolu finansēšanai, iespējams izmantot vienkāršotu modeli.

2008. gadā uz vienu studentu no valsts budžeta vidēji reģionālajās augstskolās tika piešķirti Ls 3097. Šīs summas reizinājums ar kopējo studentu skaitu reģionālajās augstskolās 2008./2009. studiju gadā (21 393 studējošo), veido nepieciešamo finansējuma apjomu Ls 66.25 milj.. Salīdzinot šo rādītāju ar 2008. gada kopējo augstākās izglītības finansējumu reģionālajās augstskolās, kas bija Ls 45.02 milj., var noteikt kopējo aprēķināto finansēšanas iztrūkumu reģionālajās augstskolās, kas 2008. gadā bija Ls 21.23 milj.. Lai mazinātu šo starpību, nepieciešams piesaistīt finansējumu no privātā sektora un citiem finansējuma avotiem, kā arī palielināt publisko finansējumu.

Autore uzsver, ka privāto finansējumu nedrīkst izmantot par līdzekli, kas aizstātu valsts budžeta nepietiekamos līdzekļus. Tāda prakse var radīt līdzekļu nelietderīgu tērēšanu, nekoncekvenci, nevienlīdzību, kā arī augstākās izglītības pieejamības mazināšanos. Valsts līdzekļiem ir jānodrošina vienlīdzība un sociālā solidaritāte. Līdz ar to, visoptimālākā finansējuma shēma ir daudzveidīgu finansēšanas avotu izmantošana par augstākās izglītības sistēmas finansēšanas pamatu atstājot valsts ieguldījumu. Likumsakarīgi, ka līdzinvestēšanas attīstība ir jānodrošina ar piemērotiem jauniem un mērķtiecīgiem finansēšanas mehānismiem.

Veiktā pētījuma rezultātā iespējams noteikt pašreizējās augstākās izglītības finansēšanas sistēmas stiprās un vājās puses, kas ir attiecināmas arī uz reģionālajām augstskolām.

Latvijas augstākās izglītības finansēšanas sistēmas SVID analīze

<i>Stiprās puses</i>	<i>Vājās puses</i>
<ul style="list-style-type: none"> • studiju maksas samazināšana padara augstāko izglītību pieejamāku; • studiju kreditēšanas sistēma nodrošina studentiem papildu finanšu līdzekļus; • studiju maksas daļēji ir iespējams kompensēt no iedzīvotāju ienākuma nodokļa; • izveidota pilnvērtīga studiju un studējošo kreditēšana; • valsts budžeta piešķirto stipendiju apmērs ir palielinājies, bet ir samazinājies stipendiju skaits. 	<ul style="list-style-type: none"> • valsts budžeta finansējums ir nepietiekams; • finansēšanas sistēma neveicina AI iestādes uzlabot studiju kvalitāti, jo finansējuma piešķiršanas princips nav virzīts uz rezultātu; • trūkst augstākās izglītības finansēšanas stratēģijas; • ne visās ministrijās ir caurspīdīga finanšu resursu piešķiršanas sistēma; • pašreizējā valsts budžeta studiju vietu dalīšana ir formāla naudas pārskaitīšana augstskolām; • budžeta studentam nav atbildības par līdzekļu izlietojumu; • studiju kredīti pilnībā nesedz studiju maksu; • vāja sadarbība starp AI iestādēm, kā arī starp AI iestādēm un darba devēju.

<i>Iespējas</i>	<i>Draudi</i>
<ul style="list-style-type: none"> • privātā finansējuma piesaiste; • ES struktūrfondu līdzekļu izmantošana; • finansējuma diferencēšana – Rīgas un reģionālās augstskolas 	<ul style="list-style-type: none"> • iedzīvotāju zemā maksātspēja; • valsts ekonomiskās un finansiālās situācijas pasliktināšanās; • kredītiestāžu atteikšanās iesaistīties studiju kreditēšanas procesā.

Avots: autore veidots salīdzinājums

Pašreizējais augstākās izglītības modelis ir balstīts uz līdzekļu piešķiršanu, izmantojot tradicionālo posteņu budžetu, līdz ar to arī budžeta noteicošā sadaļa ir izdevumi. Augstskolas cenšoties atbilstoši studiju kvalitātes prasībām palielināt izmaksas budžeta studentiem, vairs nespēj par tikpat augstu studiju maksu piesaistīt pietiekamu skaitu maksas studentu. Uzņemot maksas studentus par zemāku studiju maksu, faktiski valsts piešķirtais finansējums tiek pārdalīts, samazinot izdevumus budžeta studentiem un rezultātā augstskolām pietrūkst līdzekļu attīstībai.

4.5. Finansēšanas ietekme uz Latvijas reģionālo augstskolu darbību

Finansējuma rādītāju analīze liecina par to, ka Latvijā Rīgas augstskolās valsts budžeta finansējums ir lielāks nekā reģionos. Pretēja politika augstskolu finansēšanā ir ziemeļvalstīs. Somijas, Zviedrijas un Norvēģijas Izglītības ministriju dati liecina, ka no Somijas valsts dotācijām universitātēm 41% tiek novirzīti Helsinku un apkārtnes universitātēm, bet 59% tiek novirzīti citu valsts daļu universitātēm. Norvēģijā situācija ir šāda: 27% – augstskolām galvaspilsētā Oslo un 73% – augstskolām citur valstī. Zviedrija vēl aktīvāk veido reģionālo politiku, proti, Stokholmas augstskolas saņem 23% no Izglītības ministrijas līdzekļiem, bet pārējās Zviedrijas augstskolas saņem 77% no valsts augstskolu dotācijām. Tātad Somija reģioniem novirza – 59%, Norvēģija – 73% un Zviedrija - 77% (Bērugs, 2002).

Tā kā Latvijā situācija ir krasi atšķirīga un finansējums netiek piešķirts sadalījumā pa galvaspilsētas un reģionu augstskolām, tad viens no finansēšanas aspektiem, kas varētu ietekmēt reģionālo augstākās izglītības iestāžu darbu ir studiju maksa. Tāpēc promocijas darbā iekļauti pētījumu rezultāti par studiju maksas ietekmi uz studentu skaitu katrā reģionālajā augstskolā. Tika pētīts laika periods no 2002./2003. studiju gada līdz 2008./2009. studiju gadam par pamatu ņemot vidējo studiju maksu konkrētajā augstskolā attiecīgajā studiju gadā. Studiju maksas un 1. kursā par maksu imatrikulēto studentu skaita savstarpējās ietekmes analizēšanai tika izmantota regresijas analīze, lai noteiktu pētāmo parādību cēloņsakarības. Aprēķini parādīja, ka studiju maksas lielums ir viens no faktoriem augstskolas izvēlē, bet pastāv arī citu ekonomisko un sociālo faktoru ietekme.

5. REĢIONĀLO AUGSTSKOLU KVALITATĪVĀ UN KVANTITATĪVĀ PIEDĀVĀJUMA UN PIEPRASĪJUMA ANALĪZE

Nodaļai ir 44 lappuses, 12 tabulas, 34 attēli.

Lai gan Latvijas augstskolās ir pietiekami plašs studiju programmu piedāvājums, studējošo izvēle un pieprasījums ir diezgan vienveidīgs, jo tikai daļēji atbilst darba tirgus prasībām un, kas ir pats būtiskākais, nesekmē zināšanu sabiedrības attīstību valstī. Risinājums – aktīvi veidot zināšanu sabiedrību, lai noskaidrotu nacionālās prioritātes zināšanu sabiedrībā un nodrošinātu tām atbalstu.

Daudzās tautsaimniecības nozarēs joprojām ir vāji definētas speciālistu kvalifikācijas prasības, kas nestimulē programmu pilnveidi un orientāciju uz darba tirgū nepieciešamajām kompetencēm, kā arī starpdisciplināru programmu piedāvājumu, kas plaši izplatītas rietumvalstīs un ASV. Izglītības attīstību kavē arī tas, ka pēdējos gados Latvijas darba tirgū speciālista kvalifikācija vai zinātniskais grāds nozīmīgi neietekmē saņemamo atalgojumu, īpaši privātajā sektorā.

5.1. Reģionālo augstskolu studiju programmu un pētniecības virzienu izvērtējums

Augstākās izglītības piedāvājumam šobrīd raksturīga nepietiekama spēja reaģēt uz tautsaimniecības attīstības vajadzībām gan inerces, gan investīciju trūkuma dēļ, taču uz studentu pieprasījumu orientēta augstākā izglītība jāpielāgo darbaspēka tirgus vajadzībām. Latvijas reģionālo augstskolu studiju programmu piedāvājums apkopots 5. tabulā.

5. tabula

Reģionālo augstskolu studiju programmu salīdzinājums

Studiju joma	LLU	DU	LiepU	RA	VeA	ViA
Pedagogu izglītība un izglītības zinātnes	+	+	+	+		
Mākslas		+	+			
Humanitārās zinātnes		+	+	+	+	
Sociālās un cilvēkrīcības zinātnes	+	+	+	+		+
Informācijas un komunikāciju zinātnes						+
Komerczinības un administrēšana	+	+	+	+	+	+
Tiesību zinātne		+		+		
Dzīvās dabas zinātnes		+				
Fizikālās zinātnes		+				
Matemātika un statistika		+	+			
Datorika	+	+	+	+	+	+
Inženierzinātnes un tehnoloģijas	+				+	
Ražošana un pārstrāde	+					

5. tabulas turpinājums

Studiju joma	LLU	DU	LiepU	RA	VeA	ViA
Arhitektūra un būvniecība	+			+		
Lauksaimniecība, mežsaimniecība	+					
Veterinārija	+					
Veselības aprūpe		+	+			
Sociālā labklājība			+			
Vides aizsardzība	+	+	+	+		

Avots: autores veidota pēc IZM statistikas datiem, 2008

Visplašākās studiju programmas izvēles iespējas piedāvā DU – 12 studiju jomās, kā arī LLU un LiepU – 10 studiju jomās. LLU ir vienīgā no reģionālajām augstskolām, kas piedāvā lauksaimniecības, mežsaimniecības un veterinārijas studiju programmas. RA, VeA un ViA piedāvā mazākas izvēles iespējas potenciālajiem studentiem. Visas minētās reģionālās augstskolas piedāvā iegūt zināšanas sociālo zinātņu, komerczinību un tiesību jomā, kas ir izplatītas studiju programmas studentu vidū. Atbilstoši statistikas datiem šajā tematiskajā grupā studē vidēji 50% no kopējā studentu skaita. Pozitīvi vērtējams tas, ka lielākajā daļā reģionālo augstskolu, izņemot Ventspils Augstskolu, tiek piedāvātas studijas tematiskajās grupās - Sociālās un cilvēkniecības zinātnes un Vides aizsardzība, kuras šobrīd valstī ir jāattīsta un jācenšas veicināt studentu skaita palielināšanos tajās, lai panāktu vienlīdzīgu reģionu attīstību, inovatīvu domāšanas veidu un zināšanu ekonomiku. Turpretī otra tematiskā grupa, kuru valsts atbalsta piešķirot vairāk budžeta finansētās vietas, un kuru īsteno tikai LLU un RA, ir Arhitektūra un būvniecība. Tā ir pozitīva tendence Latgales un Zemgales plānošanas reģioniem, jo iedzīvotājiem ir iespēja iegūt reģiona attīstībai nepieciešamo izglītību, taču negatīvi ir tas, ka pārējos reģionos reģionālās augstskolas nepiedāvā šīs tematiskās grupas studiju programmas, kas nākotnē var radīt speciālistu trūkumu reģionā, negatīvi ietekmējot reģiona attīstību.

Reģionālās augstskolas ir sākušas attīstīt savu tehnisko un pētniecības infrastruktūru, piesaistot dažādu atbalsta fondu līdzekļus un finansējumu. Tiek veidoti tehniskie centri un pētniecības institūti, kā arī iegādāts pēc iespējas modernāks aprīkojums, lai pētniecības darbi būtu atbilstoši tirgus prasībām. Reģionālajām augstskolām ir iespēja kļūt par vadošajiem pētniecības centriem, kas palīdzēs veidot uz zināšanām balstītu ekonomiku reģionā un tādējādi veicinās inovatīvās uzņēmējdarbības attīstību reģionā un panāks reģionu līdzsvarotu attīstību.

5.2. Latvijas reģionālo augstskolu studentu skaita analīze

Studējošo skaits ir viens no galvenajiem faktoriem, kas nosaka augstskolas darbību, jo no studentu skaita ir atkarīga arī akadēmiskā personāla darbība un augstskolu sasniegumi dažādos mērogos un rādītājos.

Visas Latvijas reģionālās augstskolas piedāvā pamatstudiju programmas, līdz ar to būtiski ir izanalizēt pamatstudijās studējošo skaita dinamiku, kā arī analizēt dinamikas izmaiņu cēloņus (sk. 6. tab.).

6. tabula

Pamatstudijās studējošo skaits Latvijas reģionālajās augstskolās 2009./2010. studiju gadā

Augstskola	Studējošo skaits	Tajā skaitā			NL no kopskaita, %	Izmaiņas pret 2008./2009. st.g., %
		Pilna laika studijās		Nepilna laika studijās		
		budžeta	maksas	maksas		
LLU	6900	3082	1349	2469	36	-12
DU	3651	1871	625	1155	32	-11
RA	2642	1321	297	1024	39	-13
LiepU	2659	1011	570	1078	41	-15
VeA	900	658	215	27	3	6
ViA	1394	531	465	398	29	-1

Avots: autore veidota pēc IZM un CSP datiem, 2009

Vairāk nekā puse studējošo, respektīvi, 55% LLU studējošo ir personīgā finansējuma grupā un sedz studiju maksu no personīgiem līdzekļiem. 70% pilna laika studējošajiem ir iespēja apgūt izglītību valsts finansētajās studiju programmās. Lielu procentuālo īpatsvaru veido arī nepilna laika studenti, jo augstskola piedāvā plašu studiju programmu klāstu neklātienē apmācībā. Nepilna laika studenti veido 36% no kopējā studējošo skaita. Jāatzīst, ka studentu skaita samazinājums ir skāris arī LLU. Gada laikā studentu skaits ir samazinājies par 12%, taču neskatoties uz to, studentu skaita samazinājuma ziņā LLU ir viena no labākajām reģionālajām augstskolām. Tas liecina par to, ka lauksaimniecības novirziena studijas sabiedrībā joprojām ir aktuālas. Viskrasāk studentu skaits ir samazinājies Liepājas Universitātē – par 15%, turpretī Ventspils Augstskolā novērots studentu skaita pieaugums par 6%. Pētot augstākā līmeņa profesionālajās studiju programmās studējošo skaitu, labāki rādītāji šajā jomā ir Vidzemes Augstskolai. Piecu gadu laikā studējošo skaits ir pieaudzis 3 reizes, kas, salīdzinot ar citām valsts reģionālajām augstskolām, ir augsts rādītājs. Latvijas Lauksaimniecības universitāte saglabā pozitīvu tendenci profesionālo programmu studējošo skaita ziņā. Kurzemes augstskolās augstākā līmeņa profesionālo programmu studējošo skaits 6 gadu periodā ir samazinājies divas reizes, par to liecina arī bāzes pieauguma tempa rādītāji – tas samazinājies par 27%, ja salīdzina ar 2004./2005. studiju gada rādītājiem. Latgales reģionā studējošo skaitam ir tendence samazināties.

Augstskolas ir uzsākušas aktivitātes studentu un akadēmiskā personāla iesaistei inovatīvās uzņēmējdarbības attīstībā un veicināšanā konkrētajā reģionā, līdz ar to paaugstinās studentu motivācija palikt un uzsākt uzņēmējdarbību tieši savā reģionā, nevis doties uz galvaspilsētu vai ārvalstīm.

5.3. Latvijas reģionālo augstskolu akadēmiskā personāla analīze

Viens no apstākļiem, kas veicina sabiedrības un valsts ieinteresētību reģionu līdzsvarotā attīstībā, ir reģionālo augstskolu personāla kvalifikācija. 7. tabulā sakārtoti dati par pamatdarbā strādājošo profesoru un asociēto profesoru skaita dinamiku.

7. tabula

Pamatdarbā strādājošie profesori un asociētie profesori reģionālajās augstskolās Latvijā 2004. – 2009. gadā

Profesoru skaits		2004/ 2005	2005/ 2006	2006/ 2007	2007/ 2008	2008/ 2009
Zem- gale	LLU	94	98	122	127	130
	Bāzes pieaugums	-	4	28	33	36
	Bāzes augšanas temps, %	100	104.3	129.8	135.1	138.3
Latgale	DU	32	32	33	44	48
	RA	16	18	14	14	19
	Kopā	48	50	47	58	67
	Bāzes pieaugums	-	2	-1	10	19
	Bāzes augšanas temps, %	100	104.2	97.9	120.8	139.6
Kurzeme	LiepU	12	12	18	22	27
	VeA	10	10	11	14	11
	Kopā	32	32	29	36	38
	Bāzes pieaugums	-	0	-3	4	6
	Bāzes augšanas temps, %	100	100	90.6	112.5	118.8
Vid- zeme	ViA	5	4	5	7	7
	Bāzes pieaugums	-	-1	0	2	2
	Bāzes augšanas temps, %	100	80.0	100.0	140.0	140.0

No 7. tabulā analizētajiem datiem un aprēķiniem izriet vairāki secinājumi un vērtējumi jeb interpretējumi:

- Latvijas Lauksaimniecības universitāte atšķiras no citām reģionālajām augstskolām ar lielo akadēmiskā personāla skaitu. Pētāmajā periodā LLU ir novērojams tikai pozitīvs personāla bāzes pieaugums;
- RA profesoru skaits analizējamajā periodā svārstās; pēdējā gada rādītāji ir visaugstākie pētāmajā periodā;
- DU profesoru un asociēto profesoru skaits visā analizējamajā periodā ir konsekventi un kopumā diezgan strauji palielinājies;
- kopumā Latgales augstskolās profesoru un asociēto profesoru skaits pēdējos piecos gados ir palielinājies;
- Vidzemes Augstskolā abu profesoru līmeņa kopskaits ir visai neliels un uzrāda tikai nelielu progresu;

- Kurzemes reģionālajām augstskolām ir atšķirīgi mērķi, virzieni un profesūra, kur izpaužas šo pilsētu un reģionu īpašais starpvalstiskais stāvoklis Baltijas jūras ietekmētā pussalā ar ievērojamu tranzīta koridoru un transportu loģistiku;
- senām tradīcijām bagātā Liepājas Universitātē profesoru un asociēto profesoru skaits nav liels, bet ar stabili attīstības virzienu;
- relatīvi jaunajā Ventspils Augstskolā abu profesoru grupu kopskaits ir stabils bez ievērojama progressa.

Jāatzīst, ka Latvijas reģionālajās augstskolās kopumā konsekventi un ievērojami palielinās pamatdarbā strādājošo profesoru un asociēto profesoru skaits, bet augstskolās progress ir minimāls un šo augstākās kvalifikācijas docētāju īpatsvars ir zems.

5.4. Latvijas reģionālo augstskolu SVID analīze

Lai izvērtētu reģionālo augstskolu stiprās un vājās puses autore ir veikusi SVID analīzi, izmantojot IZM datus un Latvijas Nacionālo Attīstības Plānu.

Latvijas reģionālo augstskolu SVID analīze

<i>Stiprās puses</i>	<i>Vājās puses</i>
<ul style="list-style-type: none"> • iespēja iegūt augstāko izglītību dzīves vietas reģionā; • studiju maksa ir zemāka nekā Latvijas galvaspilsētas augstskolās; • reģionālās augstskolas ir katra reģiona lielākā bagātība, jo augstskola attīsta reģionā inovatīvu domāšanu, sagatavo kvalificētus speciālistus, tādējādi sekmējot reģiona attīstību; • reģionālajās augstskolās ir liels piedāvāto studiju programmu skaits, atbilstoši studētgrībētāju vēlmēm; • izveidota laba un ES rekomendācijām atbilstoša normatīvi tiesiskā bāze; • liels studētgrībētāju skaits īpaši Zemgales reģionā (LLU) un Kurzemes reģionā (VeA); • augstskolām ir labi attīstīta starptautiskā sadarbība, ieskaitot studējošo un akadēmiskā personāla apmaiņu; • augstskolās strādā kvalificēts akadēmiskais personāls, no 	<ul style="list-style-type: none"> • studējošo skaita un sagatavoto speciālistu disproporcija - vairāk nekā puse no studējošajiem studē sociālās zinātnes, nepietiekošs ir studējošo skaits dabaszinātnēs, inženierzinātnēs un tehnoloģijās; • reģionālās augstskolas ir mazāk populāras; • novecojusi studiju un pētnieciskā darba materiālā bāze, daudzās reģionālajās augstskolās praktiski nav modernu zinātniskās pētniecības iekārtu un aparātu; • kapitālā remonta trūkuma dēļ ir nolietoto ēkas un telpas, inženierkomunikāciju tīkli, siltummezgli, ūdens apgādes un ventilācijas sistēmas; • nepietiekošs valsts studiju vietu finansējums un sociālais atbalsts studējošajiem; • zems akadēmiskā personāla atalgojums, it īpaši dabaszinātnēs, inženierzinātnēs un tehnoloģijās, kas nav konkurētspējīgs ar attiecīgas kvalifikācijas personu atalgojumu privātajā sektorā;

kuriem 46% ir zinātniskais grāds.	<ul style="list-style-type: none"> • maz citās augstskolās un valstī pazīstamu personību.
<i>Iespējas</i>	<i>Draudi</i>
<ul style="list-style-type: none"> • pieaug iespējas saņemt dažādas stipendijas un cita veida atbalstus studijām no starptautiskiem avotiem; • augstskolām ir iespējas piesaistīt starptautisko fondu līdzfinansējumu studiju un zinātnes attīstībai un, pirmkārt, ES struktūrfondu līdzekļus; • realizējot efektīvus mārketinga pasākumus, iespējams piesaistīt vairāk studentu reģionālajām augstskolām; • pārorientējot reģionālo augstskolu studiju programmas iespējams piedāvāt studēt zinātnes, kas ir nepieciešamas tālākai reģionu attīstībai un reģionu vajadzībām; • sadarbojoties ar reģionu lielākajiem uzņēmumiem iespējams izveidot atbilstošas studiju programmas studentu tālākai darba vietu nodrošināšanai (atbilstoši uzņēmumu speciālistu pieprasījumam). 	<ul style="list-style-type: none"> • paplašinoties starptautiskajai sadarbībai, pieaug nevienlīdzīgas konkurences iespējas; • iespējama pastiprināta augstas kvalifikācijas speciālistu aizplūšana uz citām valstīm, radot darbaspēka trūkumu un tādējādi bremsējot reģionu un arī augstskolu attīstību; • palielinās iespēja, ka jaunie speciālisti, kas pabeidz studijas ārvalstīs, tur arī paliek strādāt, jo ārvalstīs saredz lielākas darba iespējas un karjeras veidošanas perspektīvu; • augstskolu infrastruktūra - ēkas, telpas, pētnieciskā darba aprīkojums, zinātniskā aparatūra un iekārtas, nepalielinoties valsts finansiālajam atbalstam, netiek uzlabota, kā rezultātā var pazemināties augstākās izglītības kvalitāte un samazināties sagatavoto speciālistu konkurētspēja.

Avots: autores veidota pēc IZM datiem (2009) un NAP (2006)

Reģionālo augstskolu stipro un vājo pušu, iespēju un draudu efektīvai izvērtēšanai, autore izmantoja pāru metodi, lai noteiktu svarīgākos no minētajiem faktoriem.

5.5. Augstākās izglītības iegūšanas iespējas Latvijas reģionos iedzīvotāju vērtējumā

Veids, kā nodrošināt nepieciešamo speciālistu izglītošanu atbilstoši darba tirgus prasībām, ir atbilstošu augstskolu studiju programmu izveide. Studiju programmām ir liela nozīme, kad tiek veikta izvēle, kur turpināt tālāk izglītošanos. No studiju programmu daudzveidības ir atkarīgs pieprasījums pēc studijām augstskolās. Lai veiktu detalizētāku pētījumu par augstākās izglītības ietekmi uz reģionu attīstību, autore izstrādāja aptaujas anketu. Reģionu iedzīvotāju aptauja tika veikta 2008. gada novembrī. Anketās tika iekļauti diferencēti atbilžu varianti, taču papildu informācija no respondentiem tika saņemta tikai atsevišķos gadījumos.

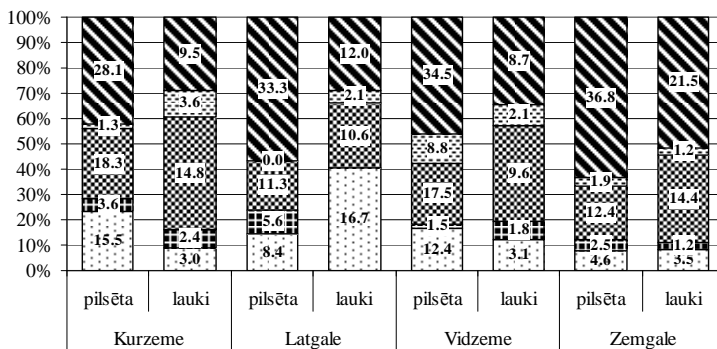
Par pētījuma ģenerālkopu tika izvēlēti reģionālo augstskolu absolventi. Izlases veidošanai tika piemērota daudzpakāpju stratificēta gadījumizlase. Izlases veidošanas pirmā pakāpe: reģiona sadalīšana tipiskās grupās jeb stratifikācijās – tipiskā grupa – Latvijas reģioni; otrā pakāpe: pēc apdzīvotas vietas tipa stratifikācijas – pilsēta un lauki. Šāda metode tika piemērota, lai

- 1) sniegtu pētījumā iekļauto absolventu raksturojumu;
- 2) ievērotu respondentu teritoriālā sadalījuma principu.

Datu apstrāde tika veikta, izmantojot datorprogrammu SPSS un MS Excel. Anketas jautājumi, tika veidoti, lai varētu izvērtēt arī reģionālo augstskolu darbību. Aptaujas procesā piedalījās 776 respondenti un noskaidroti Latvijas reģionu iedzīvotāju viedokļi par esošo situāciju darba tirgū un augstākās izglītības jomā. Respondenti vērtēja sava reģiona augstskolu darbību un līdzdalību reģiona attīstības sekmēšanā. Vienlaicīgi šajā promocijas darba apakšnodaļā ir apskatītas reģionālo augstskolu piedāvātās studiju programmas, ko izvērtēja arī aptaujas respondenti. Studiju programmu daudzveidība vai pretēji – mazā izvēle, vairākkārt tika pieminēta arī respondentu atbildēs.

5.6. Latvijas reģionu iedzīvotāju vērtējuma kopsavilkums par augstākās izglītības iegūšanas iespējām reģionos

Kopsakarību un secinājumu izdarīšanai autore apkopoja iepriekšējās apakšnodaļās izteikto respondentu vērtējumus pa jautājumu kategorijām. Pārskatāmībai visi reģioni apkopoti vienuviet, atsevišķi izdalot pilsētu un lauku iedzīvotāju vērtējumus.

- Augstskolas veicina reģiona intelektuālo un ekonomisko attīstību
- ▨ Tajās māsās studenti, kas nav tikuši citās augstskolās
- ▩ Tajās studiju izdevumi ir zemāki
- ▧ Negatīvi jo tajās ir zemāks akadēmiskā personāla un iegūto rezultātu līmenis.
- Citas

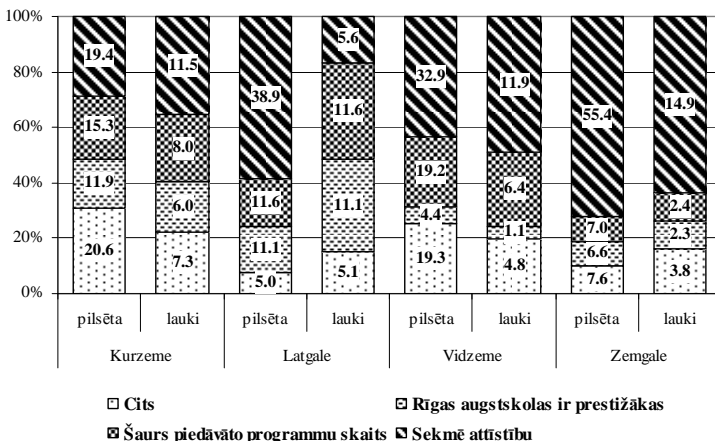
Avots: autores veidots pēc aptaujas datiem, 2008

9. att. Augstāko izglītības iestāžu darbības vērtējums Latvijas reģionos, %

Vairums respondentu uz jautājumu par augstāko izglītības iestāžu darbību Latvijā atbildēja, ka tās veicina reģiona intelektuālo un ekonomisko attīstību. Procentuāli lielākais skaits pozitīvi atbildējušo respondentu ir Zemgales reģionā, kur ir viena reģionālā augstskola – LLU. Savas augstskolas darbību pozitīvi novērtēja 58.3% Zemgales iedzīvotāju. Vispozitīvāk augstskolu darbību vērtēja pilsētas iedzīvotāji. Lauku iedzīvotāji vairāk nosliecās uz savu viedokli, kā arī norādīja uz zemajām studiju izmaksām, kas nav mazsvarīgs faktors studiju vietas izvēlei.

Kā redzams 9. attēlā, daudzi respondenti izteica arī savu viedokli par augstskolu darbību, norādot nepieciešamību pēc sadarbības ar darba devējiem un topošajiem darba ņēmējiem (absolventiem). Izskanēja arī viedoklis, ka ir pārāk maza informētība par augstskolu darbību, līdz ar to respondenti nespēja izteikt savu personīgo viedokli.

Negatīvāko vērtējumu par savu augstskolu darbību izteica Kurzemes reģiona iedzīvotāji. 4.8% uzskata, ka tajās studē jaunieši, kas nav izturējuši konkursu citās augstskolās un 6% norādīja, ka reģionālajās augstskolās ir zemāks akadēmiskā personāla un iegūto rezultātu līmenis. Pozitīvi savu augstskolu vērtē Zemgales reģiona iedzīvotāji, jo atšķirībā no Kurzemes reģiona respondentu atbildēm, negatīvi noskaņoti bija 3.1% iedzīvotāju, savukārt 3.7% uzskata, ka izglītības kvalitāte ir zema. Izvērtējot 10. attēlā apkopotās atbildes, vairums aptaujāto respondentu atzīst, ka viņu dzīvesvietai tuvākā augstskola sekmē visa reģiona attīstību. Vislabvēlīgāk noskaņoti par savas augstskolas darbību ir Zemgales reģiona iedzīvotāji. Šo viedokli izteica 70.3% respondentu, kas ir 2 reizes vairāk nekā Kurzemes reģionā; kā nākamo vērtējumu par savām augstskolām respondenti minēja šauru piedāvāto studiju programmu spektru. Vislielākā neapmierinātība ar augstskolu programmām ir Latgales reģionā, kur negatīvu vērtējumu izteica 22.3% iedzīvotāju (salīdzinājumam Zemgales reģionā – 8.9%). Iemesls šādai nostājai varētu būt Latgales reģionālo augstskolu studiju programmu specifika, jo RA un DU galvenokārt specializējas pedagogu un valodnieku sagatavošanā, kas īsti neatbilst reģiona vajadzībām, kā arī nepiesaista pietiekamu interesentu skaitu.

Avots: autore veidots pēc aptaujas datiem, 2008

10. att. Latvijas reģionu augstskolu ietekme uz reģionu attīstību iedzīvotāju vērtējumā %

Jāatzīmē, ka reģionu iedzīvotāji sava reģiona augstskolu darbību kopumā vērtē pozitīvi.

6. REĢIONĀLO AUGSTSKOLU PĀRMAIŅU TENDENCES UN ATTĪSTĪBAS IESPĒJAS

Nodaļai ir 26 lappuses, 1 tabula, 15 attēli.

Vadošie Eiropas ekonomikas speciālisti uzsver, ka izglītības sistēma, kura nodrošina efektīvu un vienlīdzīgu rezultātu ir nozīmīgs ieguldījums ekonomiskajai izaugsmei un sociālajai kohēzijai. Raugoties uz izglītības kvalitāti no ekonomistu skatu punkta, tādi jēdzieni kā efektivitāte un pieejamība ir pazīmes, kas apraksta kvalitāti. Vienlīdzīgas kvalitātes izglītības iespējas iegūst aizvien lielāku nozīmi Eiropas un vairumā citu attīstīto valstu izglītības politikā. Jāatzīst arī, ka sasniegumu vienlīdzība ir sarežģītāks jēdziens par izglītības pieejamības jēdzienu. Izglītības kvalitāte un vienlīdzīgi augsti sasniegumi visā valstī visticamāk pozitīvi ietekmē vispārējo ekonomisko izaugsmi.

6.1. Pasaules augstskolu darbības izvērtēšanas un salīdzināšanas rādītāju raksturojums

Globālie indeksi un reitingi arvien biežāk parādās gan zinātniskos, gan populārzinātniskos rakstos un gūst praktisku pielietojumu. Reitingi tradicionāli ir objektu (skola, banka, valūta, joma, valsts) ranžēšana atkarībā no kāda parametra, rādītāja vai indeksa lieluma. Pasaulē arvien vairāk tiek veikti autoritatīvi un visaptveroši pētījumi, kas indeksu un

reitingu veidā raksturo dažādu pasaules valstu ekonomiskos un sociālos rādītājus.

Augstākās izglītības piedāvājums ES un visā pasaulē ir kļuvis daudz pieejamāks un konkurētspējīgāks; pieaug pieprasījums pēc informācijas par augstskolu kvalitāti un to darbības efektivitāti. Daudzas Eiropas universitātes, sekojot ASV piemēram, sacenšas par savu vietu globālajā augstākās izglītības vidē. Protams, uzreiz arī jāatzīmē, ka, ņemot vērā citu valstu pieredzi gan nacionālo, gan starptautisko augstskolu reitingu veidošanā, ir skaidrs, ka neviens reitings nav pilnīgs, tādēļ katram reitingu izmantotajam tie jāvērtē kritiski un jāpaņem no reitinga tieši tā informācija un tie rādītāji, kas katram ir būtiskākie. ASV pirmie augstskolu reitingi parādījās jau 19. gs. 70. gados, tomēr līdz pat mūsdienām nav izveidota vienota, universāla reitingu veidošanas metodoloģija, un pieeja augstāko mācību iestāžu novērtēšanai dažādās valstīs atšķiras. Daļa valstu ar plašu augstākās izglītības sistēmu veido savus nacionālos reitingus, bet lielāku popularitāti pasaulē guvuši starptautiskie universitāšu reitingi.

Novērtējot pašreizējos augstskolu reitingus, 2008. gadā Eiropas Komisija norādīja, ka SJTU un THES indeksu sastādītāji lielāku uzmanību pievērš pētījumu aspektiem, nevis mācību procesam, kā arī iestādēm kopumā, nevis to programmām. Tāpēc Eiropas Savienība uzsākusi divu gadu projektu, lai izstrādātu un ieviestu jaunu universitāšu vērtēšanas sistēmu. Jaunajam Eiropas līgas reitingam būs jāabalansē pētījumu un izglītības kvalitātes vērtējums augstskolās, kā arī jāakceptē augstskolu daudzveidība. 2010. gadā Eiropas līgas reitings tiks izmēģināts ar 150 augstākās izglītības iestādēm no visas pasaules, sākotnēji koncentrējoties uz inženierzinātnēm un biznesa skolām (Kārklīna, 2010).

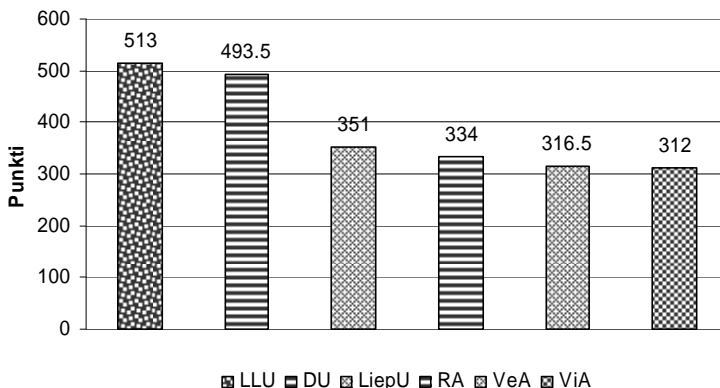
6.2. Latvijas reģionālo augstskolu reitingu raksturojums un analīze

Promocijas darba nodaļā autore izvirzījusi uzdevumu izpētīt pasaules universitāšu pieredzi indikatoru izvēlē un darbības izvērtēšanā un salīdzināšanā, kā arī izvēlēties un pamatot reģionālo augstskolu darbību raksturojošos rādītājus, kas atspoguļo organizācijas līdzsvarotu attīstību. Vislielāko skaitu pasaules augstāko mācību iestāžu aptver Šanhajas „Jiao Tong” universitātes pētījums „Academic Ranking of World Universities” (ARWU), kurā apskatītas 500 labākās universitātes no dažādām valstīm un reģioniem. Izmantotie informācijas avoti pārsvarā ir Internetā pieejamie dati.

Lielbritānijas izdevums „*The Times Higher Education*” publicē Pasaules universitāšu reitingu universitāšu sistēmas, uzskaitot tās 200 universitātes, kuras, viņuprāt, ir labākās. Londonas pētījums atšķiras ne tikai tādēļ, ka tiek publicētas tikai 200 universitātes, bet tas iekļauj arī reģionālos novērtējumus un novērtējumu saistībā ar specializāciju. No

metodoloģiskā viedokļa, vislielākā atšķirība Šanhajas un Londonas pētījumos ir tā, ka tie nodala ASV un Eiropas universitātes no gandrīz 1466 Latīņamerikas un Karību jūras universitātēm. Augstskolu reitings palīdz potenciālajiem studentiem izdarīt izvēli izglītības iespēju izvērtēšanai.

Izmantojot Latvijas augstskolu reitingā ietvertos 8 indikatorus, autore izvērtēja un salīdzināja sešas Latvijas reģionālās augstskolas.

Avots: autores veidots pēc IZM statistikas datiem, 2009

11. att. Latvijas reģionālo augstskolu reitinga punktu kopsumma 2008. gadā

Apkopojot datus un izvērtējot reģionālo augstskolu indikatorus, ir iespējams izveidot reģionālo augstskolu reitingu. Kā redzams 11. attēlā, LLU izvirzās pirmajā vietā starp reģionālajām augstskolām. Pētot iepriekš minētos datus, var novērot, ka LLU indikatori vairākās jomās ir guvuši lielāko punktu skaitu starp augstskolām. Jāatzīmē, ka Latvijas augstskolu reitingā LLU ieņem 6. vietu, nākamā seko DU, atpaliekot no LLU par 19.5 punktiem. Šīs divas augstskolas arī tiek minētas kā populārākās aptaujāto respondentu vidū. Ar lielāku punktu pārsvaru atpaliek Liepājas Universitāte, tās punktu skaits ir 68% no augstākā rādītāja. Kā ceturto labāko reģionālo augstskolu Latvijā, autore min Rēzeknes Augstskolu, tad Ventspils Augstskolu un Vidzemes Augstskolu. Vidzemes Augstskola no pirmās vietas atpaliek par 201 punktu un procentuāli rēķinot, tai ir 61% no augstākā reģionālo augstskolu vērtējuma. Kopējā Latvijas augstskolu reitingā, Vidzemes Augstskola tiek ierindota 24.-26. vietā 33 Latvijas augstskolu konkurencē. Latvijas augstskolu reitings neatspoguļo reālo situāciju, jo tas salīdzina augstskolas savā starpā, neizvērtējot katru individuāli un to proporcionālās atbilstības. Vidzemes Augstskola ir viena no jaunākajām augstskolām un ir saprotams, ka tā nespēj konkurēt studentu skaita ziņā

ar citām augstskolām. Ja augstskolā ir neliels studentu skaits, tas ietekmē akadēmisko personālu un absolventu skaitu, kam ir liela nozīme augstskolu reitingu veidošanā. Reitinga veidošanā būtu nopietnāk jāpārskata vērtēšanas kritēriji un jāizskata augstskolu studiju programmu specifika.

6.3. Latvijas augstākās izglītības attīstības scenāriji

Augstākās izglītības attīstības scenāriju analīzē tika izmantota hierarhiju analīze jeb AHP metode (Saaty, 2008). Veicot hierarhiju analīzi katra eksperta vērtējuma rezultāti tika apstrādāti atsevišķi un pēc tam apkopoti kritēriju vērtējuma kopsavilkumā, kur tika iegūtas prioritātes vektoru galīgās koordinātes katram kritērijam.

LR Ekonomikas ministrijas un Izglītības un zinātnes ministrijas izstrādātajā „Informatīvajā ziņojumā par nepieciešamajām strukturālajām pārmaiņām augstākajā izglītībā un zinātnē Latvijas tautsaimniecības starptautiskās konkurētspējas sasniegšanai” tiek piedāvāti 5 augstākās izglītības attīstības scenāriji jeb modeļi. Autore piedāvā četrus pamata scenārijus un šo scenāriju salīdzinājumu augstākās izglītības reformai, lai varētu noteikt optimālāko attīstības variantu.

1. scenārijs: „Esošais modelis – 6 universitātes”

Latvijas augstākās izglītības sistēmas publisko sektoru veido sešas esošas universitātes – LU, RTU, Rīgas Stradiņa universitāte (RSU), LLU, DU un LiepU, kā arī trīs mākslas augstskolas un pastāvošie valsts zinātniskie institūti, kas ir atvasinātas publiskas personas statusā. Šī scenārija pamata mērķis ir nodrošināt augstākās izglītības pieejamību Latvijas iedzīvotājiem.

2. scenārijs: „Viena daudzapmetņu universitāte”

Atbilstoši starptautiskās konkurētspējas uzstādījumam un pieejamajiem resursiem uz esošo valsts dibināto augstskolu un zinātnisko institūtu bāzes tiek izveidota viena jauna zinātnes universitāte, kas īsteno studiju programmas un veic pētījumus gan Rīgā, gan reģionos. Šajā gadījumā gan atsevišķi tiktu izvērtēta trīs mākslas augstskolu - Latvijas Kultūras akadēmijas (LKA), Latvijas Mākslas akadēmijas (LMA) un Jāzepa Vītola Latvijas Mūzikas akadēmijas (JVLMA) iekļaušanas lietderība minētajā universitātē. Šajā variantā universitāte Rīgā var pretendēt uz zinātnes universitātes statusu. Jārēķinās, ka izglītības kvalitāte Rīgā un reģionos var būt ļoti atšķirīga, kas var izraisīt būtiskas studentu piesaistes problēmas reģionālajās universitātēs.

3. scenārijs: „Specializētas universitātes (starpinstitucionālā sadarbība)”

Valsts AI iestāžu skaits un tipoloģija nemainās, salīdzinot ar pašreizējo situāciju – 18 universitātes, akadēmijas un augstskolas. Ar normatīvo aktu regulējumu tiek noteikts, ka vienas nozares studiju programmas un pētījumu projekti tiek īstenoti kā starpinstitūciju kopējas aktivitātes

(piem., studiju programmas medicīnā RSU un LU, būvniecībā RTU un LLU, ķīmijā RTU un LU utt.), tādējādi konsolidējot esošos resursus programmu līmenī.

Šajā variantā jārēķinās ar ļoti būtisku katras institūcijas autonomijas ierobežojumu, kā arī dažādo augstākās izglītības institūciju pārvaldības tradīciju un kultūras ietekmi uz darbības rezultātiem. Augstākās izglītības un zinātnes institucionālās sistēmas modelis tiek pārveidots tā, ka tiek veikta augstākās izglītības un zinātnes institūciju konsolidācija un pārveide pēc nozaru grupu principa, vienlaikus reģionālās un mākslas augstskolas saglabājot kā atsevišķas institūcijas. Šādi varētu tikt izveidotas nozaru grupu universitātes (piemēram, dabas un inženierzinātņu universitāte, sociālo un humanitāro zinātņu universitāte utt.). Universitāšu uzdevumi tādā gadījumā būtu atbildēt par savas nozaru grupas ieguldījumu strukturālo pārmaiņu mērķu un uzdevumu sasniegšanā.

4. scenārijs: „Reģionālās universitātes ir centri, ap kuriem sadarbojas reģionu augstskolas un notiek internacionalizācija”

Šajā variantā darbojas 6 reģionālās augstskolas – LLU (Zemgales reģionā), DU un RA (Latgales reģionā), LiepU un VeA (Kurzemes reģionā) un ViA (Vidzemes reģionā). Mūsdienās reģionālā augstskola nav vairs tikai augstākās izglītības iegūšanas vieta. Reģionālajai augstskolai ir jābūt sava reģiona zinātniskās pētniecības centram un jāattīsta savs novads visās jomās, līdzīgi kā tas notiek visā pasaulē - universitāte ir reģiona attīstības centrs. Reģionālās augstskolas kalpo kā katalizators pozitīvu pārmaiņu ienešanai nākotnes izglītības sistēmā. Tās ir pielāgoties spējīgākas jauninājumu ieviešanā programmu saturā un apmācības veidos, kā arī resursu ekonomiskā izlietojumā.

Par augstāko mērķi (**pirmais līmenis**) tika izvēlēts – „Augstākās izglītības sistēmas attīstības scenāriju izvēle”.

Otrajā līmenī ir piedāvātas četras kritēriju grupas, kuras tika izveidotas atbilstoši LR Ekonomikas ministrijas izstrādātā „Informatīvā ziņojuma par nepieciešamajām strukturālajām pārmaiņām augstākajā izglītībā un zinātnē” izvirzītajiem uzdevumiem. Piedāvātie strukturālo reformu uzdevumi grupēti atbilstoši izvirzītajiem strukturālo reformu virsmērķim: Latvijas augstākās izglītības un zinātnes sektors nodrošina zināšanu ekonomikai nepieciešamo zināšanu un cilvēkresursu bāzi, kā arī mērķiem:

- 1) augstākās izglītības institūcijas nodrošina zināšanu ekonomikas vajadzībām atbilstošus absolventus – atbildīgus, starptautiski konkurētspējīgus, kompetentus, radošus un ar attīstītām uzņēmējspējām;
- 2) augstākās izglītības institūcijas ir aktīvas, sekmīgi nodrošinot zināšanu ekonomikas attīstībai nepieciešamo mūžizglītības piedāvājumu visu vecumu Latvijas iedzīvotājiem;

- 3) augstākās izglītības un zinātnes institūcijas nodrošina starptautiska līmeņa zinātniskā darba rezultātus, kurus sekmīgi komercializē Latvijā, sekmējot inovatīvu produktu (preču un pakalpojumu) ar augstu pievienoto vērtību radīšanu (EM Informatīvais ziņojums, 2009).

LR Ekonomikas ministrijas piedāvātie strukturālo reformu uzdevumi ir iedalīti četrās strukturālo reformu uzdevumu grupās, kas ir izvēlētas par otrā līmeņa kritēriju grupām:

- resursu izmantošanas efektivitāte un atdeve;
- studiju un zinātniskā darba kvalitāte;
- internacionalizācija un globālā konkurētspēja;
- integrācija ar tautsaimniecību, sabiedrības attīstība un inovatīvā darbība.

Arī **Trešajā līmenī** kritēriji tika noteikti vadoties no LR EM izstrādātā „Informatīvā ziņojuma par nepieciešamajām strukturālajām pārmaiņām augstākajā izglītībā un zinātnē” noteiktajiem uzdevumiem un rezultatīvajiem rādītājiem:

1. Resursu izmantošanas efektivitāte un atdeve:

- 1.1. Augstākās izglītības iestādes resursu efektīva izmantošana;
- 1.2. Studiju procesa tehniskais nodrošinājums;
- 1.3. Publiskā finansējuma palielināšana augstākajai izglītībai ar pašvaldību finansējumu;
- 1.4. Maksimāla infrastruktūras noslodze;
- 1.5. Publiskā finansējuma caurspīdīgums;
- 1.6. Uz rezultātu orientēta finansējuma piešķiršanas princips.

2. Studiju un zinātniskā darba kvalitāte:

- 2.1. Izcilības centru izveide (koncentrē studiju un zinātnisko darbu konkrētā reģionā);
- 2.2. Starptautiski indeksētu publikāciju sagatavošana;
- 2.3. E-studiju nodrošināšana;
- 2.4. Patentu izstrāde;
- 2.5. Starpinstitucionālā sadarbība;
- 2.6. Zinātnes infrastruktūras efektīva izmantošana augstākā līmeņa studijām.

3. Internacionalizācija un globālā konkurētspēja:

- 3.1. Starptautiskās ekspertīzes lomas palielināšana;
- 3.2. Ārvalstu akadēmiskā personāla plašāka piesaiste darbam AI iestādēs;
- 3.3. Starptautiskā izglītības iestādes konkurētspēja;
- 3.4. Atbalsts Latvijas akadēmiskā personāla starptautiskajai izaugsmei;
- 3.5. Starptautiski konkurētspējīgu zināšanu un prasmju nodrošināšana.

4. Integrācija ar tautsaimniecību, sabiedrības attīstība un inovatīvā darbība:

- 4.1. Ražotāju pasūtīti pētījumi;

- 4.2. Nozaru klasteru izveide;
- 4.3. Inovatīvu produktu radīšana;
- 4.4. Nepieciešamo speciālistu nodrošinājums reģionā;
- 4.5. Valsts policentriska attīstība;
- 4.6. Mūžizglītības nodrošinājums reģionos.

Ceturtajā (zemākajā) **līmenī** tika analizēti šādi augstākās izglītības attīstības scenāriju varianti:

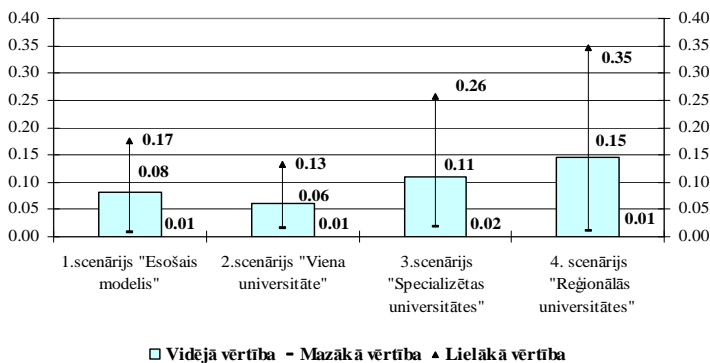
- 1. scenārijs** – Esošais modelis - 6 universitātes;
- 2. scenārijs** – Viena daudzapmetņu universitāte;
- 3. scenārijs** – Specializētas universitātes (starpinstitucionālā sadarbība);
- 4. scenārijs** – Reģionālās universitātes ir centri, ap kuriem sadarbojas reģionu augstskolas un notiek internacionalizācija.

Scenāriju veidošanai un novērtēšanai tika izmantota diferencētā pieeja – scenārijus veidoja pētījuma autore, bet scenāriju novērtēšanu veica 7 eksperti no Latvijas reģioniem, kas pārstāv augstākās izglītības sektoru.

Apkopojot ekspertu vērtējumus par Augstākās izglītības sistēmas attīstības vērtēšanas kritēriju grupām, augstākais vidējais vērtējums ir kritēriju grupai „Studiju un zinātniskā darba kvalitāte” – 0.40. Tālāk seko „Integrācija ar tautsaimniecību, sabiedrības attīstība un inovatīvā darbība”, kas ieguvusi vērtējumu 0.25; līdzīgs vērtējums ir arī kritēriju grupai „Resursu izmantošanas efektivitāte un atdeve” - 0.21 un kritēriju grupu ranžējumu noslēdz „Internacionalizācija un globālā konkurētspēja” ar 0.14 punktu vērtējumu.

Vērtējot definētos scenārijus pa kritēriju grupām, kritēriju grupā „Resursu izmantošanas efektivitāte un atdeve”, visaugstāko vidējo vērtējumu ieguva 4. scenārijs „Reģionālās universitātes ir centri, ap kuriem sadarbojas reģionu augstskolas un notiek internacionalizācija” - 0.08, tam seko 1. scenārijs „Esošais modelis - 6 universitātes” ar vidējo vērtējumu 0.06. Līdzvērtīgu vērtējumu ir ieguvis 2. scenārijs „Viena daudzapmetņu universitāte” un 3. scenārijs „Specializētas universitātes (starpinstitucionālā sadarbība)” attiecīgi 0.03 un 0.04.

Arī vērtējot definētos scenārijus pa kritēriju grupām, kritēriju grupa „Studiju un zinātniskā darba kvalitāte” (sk. 12. attēlu), kas kritēriju grupā ieguva augstāko vērtējumu, tiek uzskatīta par būtiskāko. Visaugstāko vidējo vērtējumu ieguva 4. scenārijs „Reģionālās universitātes ir centri, ap kuriem sadarbojas reģionu augstskolas un notiek internacionalizācija” - 0.15. 3. scenārijs „Specializētas universitātes (starpinstitucionālā sadarbība)” ierindojās otrajā pozīcijā ar vērtējumu 0.11, savukārt 1. un 2. scenārijs tika novērtēti attiecīgi ar 0.08. un 0.06 punktiem.

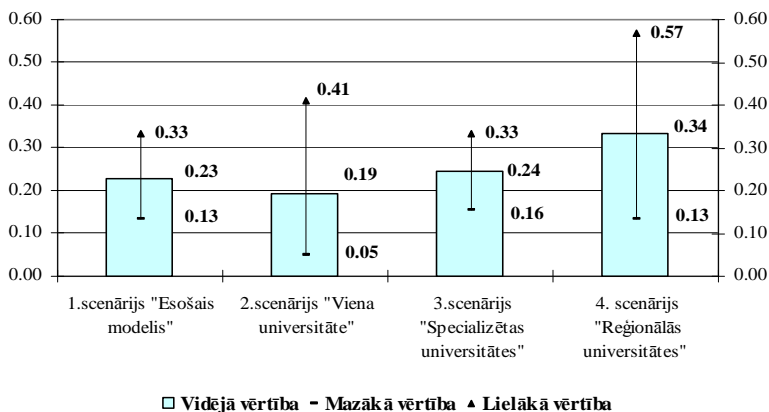
Avots: autores aprēķini un konstrukcija

12. att. Augstākās izglītības sistēmas attīstības scenāriju ekspertu vērtējums kritēriju grupā „Studiju un zinātniskā darba kvalitāte”

Tā kā 3. kritēriju grupa „Internacionalizācija un globālā konkurētspēja” kritēriju grupu vērtējumā bija saņēmusi viszemāko vērtējumu, arī scenāriju vērtējumu vidējās vērtības šajā grupā ir salīdzinoši viszemākās. Visaugstāk ir novērtēts 3. scenārijs „Specializētas universitātes (starpinstitucionālā sadarbība)” – 0.042, pārējiem trīs scenārijiem vērtējumi ir ļoti līdzvērtīgi. 4. scenārijs „Reģionālās universitātes ir centri, ap kuriem sadarbojas reģionu augstskolas un notiek internacionalizācija” ir novērtēts ar 0.037, 2. scenārijs „Viena daudzapmetņu universitāte” – 0.032 un 1. scenārijs „Esošais modelis – 6 universitātes” – 0.025. Vērtējot scenārijus noslēdzošajā kritēriju grupā „Integrācija ar tautsaimniecību, sabiedrības attīstība un inovatīvā darbība” visi scenāriji tika novērtēti samērā līdzīgi, nelielu pārkumu ieguva 4. scenārijs „Reģionālās universitātes ir centri, ap kuriem sadarbojas reģionu augstskolas un notiek internacionalizācija” - 0.068. 1. un 2. scenārijs tika novērtēti ar attiecīgi 0.066 un 0.065, bet 3. scenārijs ieguva viszemāko vērtējumu – 0.053.

Apkopojošajā vērtējumā (sk. 13. att.) pa visām kritēriju grupām visaugstāko vidējo vērtējumu ir ieguvis 4. scenārijs „Reģionālās universitātes ir centri, ap kuriem sadarbojas reģionu augstskolas un notiek internacionalizācija” – 0.34, līdz ar to, atbilstoši ekspertu vērtējumam, tas ir uzskatāms par ieteicamāko Latvijas augstākās izglītības sistēmas attīstības scenāriju. Diemžēl ir redzama samērā liela ekspertu vērtējumu izkliede, proti, scenārija mazākā vērtība ir 0.13, bet lielākā 0.57, kas liecina par ekspertu nevienprātību. Nākošais ieteicamākais scenārijs ir 3. scenārijs „Specializētas universitātes (starpinstitucionālā sadarbība)” – 0.24, zemāku vērtējumu ir ieguvis

1. scenārijs „Esošais modelis – 6 universitātes” – 0.23 un 2. scenārijs „Viena daudzapmetņu universitāte” – 0.19.

Avots: autores aprēķini un konstrukcija

13. att. Augstākās izglītības sistēmas attīstības scenāriju ekspertu kopējais vērtējums

Hierarhiju analīzes metode norāda, ka visaugstāko vidējo vērtējumu ir ieguvis 4. scenārijs „Reģionālās universitātes ir centri, ap kuriem sadarbojas reģionu augstskolas un notiek internacionalizācija”.

Atbilstoši reģionālo augstskolu ekspertu novērtējumam var secināt, ka Latvijā vajadzētu attīstīt reģionālās augstskolas, nodrošinot attiecīgu finansējumu un rīcības autonomiju tā, lai šīs augstskolas varētu darboties reģiona attīstības interesēs. Šajā variantā uzsvars tiek likts uz augstākās izglītības sistēmas mērķi pamatā nodrošināt augstākās izglītības pieejamību Latvijas iedzīvotājiem.

GALVENIE SECINĀJUMI

1. Augstākās izglītības un zinātnes galvenais uzdevums ir sekmēt tādas valsts un sabiedriskās iekārtas nostiprināšanos, kurā izglītība, zinātne un tehnoloģijas kļūst par virzītājspēkiem ekonomikas augšupejā, dzīves līmeņa paaugstināšanā, tolerantas un atvērtas sabiedrības izveidošanā un demokrātijas nostiprināšanā.
 - 1.1. Augstākās izglītības iestāžu loma ir cieši saistīta ar reģionālās politikas īstenošanu. Tā kā izglītība tiek uzverta kā risinājums jebkurai problēmai, tad arī vides prasības aizvien dziļāk iesakņojas augstākajā izglītībā.
 - 1.2. Augstākās izglītības iestāžu darbība iespējama makro, mezo un mikro līmenī. Makro līmenī universitāte ir saistīta ar citām reģionālās pārvaldes struktūrām; mezo līmenī zināšanu

- grupējumi ir saistīti ar pārvaldes struktūrām komerciālā ziņā, turpretī mikro līmenī universitāšu augstāko izglītības iestāžu darbinieki veido pilsonisku sabiedrību, kurā var darboties efektīvas pārvaldes struktūras.
- 1.3. Katra reģiona būtiska pazīme un raksturojums ir izglītības iestādes, to vidū īpašu vietu ieņem augstskolas.
 - 1.4. Reģionālās augstskolas ir augstākās izglītības iestādes ar īpašu misiju, kuru mērķis ir vispārējās augstākās izglītības un konkrētā reģiona attīstībai nepieciešamo zinātnisko un pētniecisko programmu īstenošana.
 - 1.5. Eiropa ir pasaules reģions, kuram ir sava kopēja augstākās izglītības politika.
 - 1.6. Cilvēkkapitāla attīstība ir jāveicina, uzlabojot akadēmiskās un profesionālās izglītības kvalitāti un atbilstību darba tirgus prasībām, sakārtojot izglītības sistēmu un padarot to loģisku, pēctecīgu un pieejamu visām iedzīvotāju grupām.
2. Būtiskākais pavērsiens Eiropas augstākās izglītības politikā bija Boloņas deklarācijā paustā apņemšanās līdz 2010. gadam izveidot vienotu Eiropas augstākās izglītības telpu.
- 2.1. Boloņas process ir radījis lielāku augstākās izglītības sistēmu savietojamību un savienojamību un atvieglo studentu mobilitāti, kā arī augstākās izglītības iestādēm nodrošina iespējas piesaistīt studentus no citām valstīm.
 - 2.2. Augstākās izglītības iestādes ir pieņēmušas trīs ciklu struktūru un apstiprinājušas Eiropas kvalitātes novērtēšanas standartus un vadlīnijas; ir izveidots Eiropas kvalitātes novērtēšanas aģentūru reģistrs un izveidotas nacionālās kvalitātes ietvarstruktūras.
 - 2.3. Šobrīd Augstākās izglītības sistēmu reglamentē Augstskolu likums, kurš lielā mērā uzskatāms par novecojušu, jo mainījušies gan augstākās izglītības sistēmas ārējās vides nosacījumi, gan arī notikušas pārmaiņas augstākās izglītības sistēmas iekšējā attīstībā.
 - 2.4. LR Izglītības un zinātnes ministrija izstrādājusi jaunu tiesisko regulējumu augstākās izglītības jomā – Augstākās izglītības likumprojektu. Pieņemot šo likumu tiktu vienkāršota augstākās izglītības kvalifikāciju sistēma un programmu tipoloģija, notiktu pāreja uz studējošo darba uzskaiti Eiropas kredītpunktu uzskaites un pārneses sistēmā, nodrošināta studējošo mobilitāte un dota iespēja ārzemniekiem iekļauties Latvijas augstākās izglītības sistēmā.
 - 2.5. Izglītības procesu un vides pilnveidošana ietver sociālās atbildības principu ievērošanu, radošumu un inovācijas veicinošu metožu attīstību, izglītības sistēmas normatīvo aktu

bāzes pilnveidi, ārējās vides prasību izglītībai novērtējumu un internacionalizācijas aspektus.

3. Latvijā valsts augstskolas tiek finansētas no valsts budžeta, pamatojoties uz normatīvās finansēšanas sistēmas principiem. Studiju finansējuma apmēru nosaka, balstoties uz attiecīgajai augstskolai valsts noteikto studiju vietu skaitu, studiju vietas bāzes izmaksām un izglītības tematisko jomu studiju izmaksu koeficientiem.
 - 3.1. Valsts budžeta finansējumu augstākajai izglītībai vienmēr ir ietekmējusi valsts fiskālā situācija, pie tam Latvijas finansēšanas sistēmai ir raksturīga specifiska īpatnība – finansējums augstākajai izglītībai tiek piešķirts caur sešām ministrijām.
 - 3.2. Laika periodā no 2003. gada līdz 2007. gadam izglītība Latvijā bija viena no valsts noteiktajām prioritātēm, kad ik gadu palielinājās gan kopējais augstākās izglītības finansējums, gan arī valsts budžeta finansējums. Tomēr Latvijā ir ļoti zems tieši valsts budžeta finansējuma augstākajai izglītībai īpatsvars % no IKP.
 - 3.3. Privātā finansējuma jeb studiju maksas ieņēmumu īpatsvars augstākās izglītības sistēmā ir salīdzinoši liels.
 - 3.4. Salīdzinot vidējo reģionālo augstskolu finansējumu uz vienu studentu ar tādu pašu rādītāju valsts augstskolās jāsecina, ka atšķirības ir svārstīgas. Finansējums uz vienu studentu reģionālajās augstskolās ir bijis par Ls 343 mazāks nekā vidēji valstī.
 - 3.5. Studiju maksas lielums nav noteicošais faktors augstskolas izvēlē un studentu skaits var mainīties arī citu ekonomisko un sociālo faktoru ietekmē.
 - 3.6. Pašreizējā augstākās izglītības modelī valsts augstskolas studiju maksu nosaka daudz zemāku nekā vidējais valsts budžeta finansējums uz vienu studentu, kas rada kvalitātes nodrošināšanas problēmas un draudus finansējuma pārdaļē.
4. Valstī samazinās kopējais studentu skaits, un viens no iemesliem reģionālo augstskolu īpatsvara pieaugumam ir tas, ka studenti vairāku apsvērumu dēļ izvēlas savai dzīvesvietai tuvāko augstskolu.
 - 4.1. Pēdējo 5 gadu laikā krasi samazinājies reģionālajās augstskolās studētgrībētāju skaits no Rīgas reģiona, savukārt studentu skaits no Kurzemes un Zemgales katru studiju gadu mainās.
 - 4.2. Nelielas, tomēr pozitīvas izmaiņas vērojamas Vidzemes reģionā, kas liecina par studentu izvēli studēt savā reģiona augstskolā. Turpretī Rīgas reģiona studenti izvēlas galvaspilsētas augstskolas pretstatā reģionālajām augstskolām.

- 4.3. 2008./2009. studiju gadā Latvijas reģionālajās augstskolās visvairāk pārstāvētais bija Latgales reģions, no kura dažādās reģionālajās augstskolās 1. kursā studēja 27.7% no reģionālajās augstskolās studējošo kopskaita. Salīdzinoši neliels īpatsvars – 18.99% studējošo ir no Zemgales reģiona, kā arī Rīgas un Vidzemes reģiona – 14.9%.
 - 4.4. Zemgales reģiona augstskolā studē 35.4% - 40.3% Zemgales reģiona iedzīvotāju. Latgales reģiona augstskolās pārliecināti studē Latgales reģiona iedzīvotāji, vidēji 69.7% no šī reģiona iedzīvotājiem. Kurzemes reģiona un Vidzemes reģiona augstskolās attiecīgi studē 76.5% un 56.1% no šo reģionu iedzīvotājiem.
 - 4.5. Bezdarba līmenis personām ar augstāko izglītību Latvijā krasi neatšķiras no ES vidējiem rādītājiem. 2009. gada rādītāji atšķiras no iepriekšējo gadu rādītājiem, kas nav saistīts ar izglītības līmeņa pazemināšanos, bet gan ar pasaules ekonomiskās un finanšu krīzes radītajām sekām attiecībā uz nodarbinātību.
5. Reģionālajām augstskolām ir iespējas kļūt par vadošiem pētniecības centriem, kas palīdzēs veidot uz zināšanām balstītu ekonomiku reģionā, tādējādi veicinot inovatīvās uzņēmējdarbības attīstību reģionā un panākot reģionu līdzsvarotu attīstību.
- 5.1. Autore veiktā reģionu iedzīvotāju aptauja par augstākās izglītības iegūšanas iespējām reģionos, pierādīja reģiona augstskolu līdzdalības nozīmi reģiona attīstības sekmēšanā, kā arī deva reģionālo augstskolu studiju programmu kvalitātes izvērtējumu reģiona iedzīvotāju skatījumā.
 - 5.2. Augstskolas ir sākušas aktivitātes studentu un akadēmiskā personāla iesaistei inovatīvās uzņēmējdarbības attīstībā un veicināšanā attiecīgajā reģionā, līdz ar to rodas studentu motivācija palikt un uzsākt uzņēmējdarbību tieši savā reģionā.
 - 5.3. Reģionālajām augstskolām trūkst sadarbības ar potenciālajiem darba devējiem, tas apgrūtina vajadzīgo speciālistu sagatavošanu perspektīvās tautsaimniecības profesijās un nozarēs, arī zināšanas par darba tirgus pieprasījumu nav pietiekamas.
 - 5.4. Reģionālajām augstskolām kā mācību iestādei ir plašas iespējas materiāli tehniskās bāzes un pētniecības darba pilnveidošanai, uzlabošanai un attīstībai, izmantojot ES finansējumu. Reģionālo augstskolu pētniecības virzieni lielākoties atbilst reģiona vajadzībām un darbaspēka pieprasījumam.
 - 5.5. Reģionālās augstskolas aktīvi darbojas reģionu attīstības veicināšanā, izglītojot iedzīvotājus, pilnveidojot jaunās studiju programmas, piedalās un izstrādā projektus un plānojumus

- reģionu vajadzībām.
- 5.6. Reģionālajām augstskolām jāveicina sadarbība ar vietējiem uzņēmumiem, kas veiktu dažādu iekārtu paraugdemonstrējumus, nodrošinātu prakses vietas un arī apmācību, lai studenti absolvējot augstskolu būtu daudz konkurētspējīgāki darba tirgū.
 6. Attīstot augstākās izglītības pētniecību komplementārā mijiedarbībā ar darba tirgu reģionos, veidojot un novērtējot augstākās izglītības attīstības scenārijus, ir iespējams savlaicīgi konstatēt potenciālās problēmas un optimizēt augstākās izglītības attīstības plānošanu reģionos.
 - 6.1. Augstskolu reitings palīdz potenciālajiem studentiem izdarīt izvēli izglītības iespēju izvērtēšanai, tomēr Latvijas augstskolu reitings neatspoguļo reālo situāciju, jo tas salīdzina augstskolas savā starpā, neizvērtējot katru individuāli un to proporcionālās atbilstības.
 - 6.2. Pēc Latvijas augstskolu reitinga datiem, vadošās pozīcijas ieņem LLU, iegūstot pirmo vietu vairākos indikatoru rādītājos – studējošo skaits, akadēmiskā personāla skaits, augstskolu absolventi utt..
 - 6.3. Hierarhiju analīzes metodē visaugstāko vidējo vērtējumu ir ieguvis scenārijs „Reģionālās universitātes ir centri, ap kuriem sadarbojas reģionu augstskolas un notiek internacionalizācija”. Tas liecina par to, ka Latvijā vajadzētu attīstīt reģionālās augstskolas, lai šīs augstskolas varētu darboties reģiona attīstības interesēs.

GALVENĀS PROBLĒMAS UN TO RISINĀJUMU IESPĒJAS

1. problēma

Latvijā nav vienota tiesiski-normatīvā augstākās izglītības regulējuma, kas nepārprotami un precīzi definētu augstākās izglītības mērķus, principus un finansējumu.

Iespējamie risinājumi:

- jāveicina Augstākās izglītības likuma pieņemšana;
- jāpārskata Izglītības un Zinātnes ministrijas augstākās izglītības koncepcijas, programmas un stratēģijas, novēršot neatbilstības to starpā un izstrādājot šos normatīvos dokumentus kā savstarpēji papildinošus;
- jāpaplašina Augstākās izglītības padomes, Rektoru padomes, Latvijas Augstskolu profesoru apvienības, Latvijas Zinātņu akadēmijas un Latvijas Zinātņu padomes loma normatīvo tiesību aktu rekomendāciju

izstrādāšanā, kā arī jāpiešķir šīm organizācijām tiesības ierosināt likumprojektus.

2. problēma

Latvijas augstākās izglītības strukturālās reformas izstrādā sešas ministrijas, kuras vada atšķirīgu partiju politiķi, kas ne vienmēr ir profesionāļi attiecīgajā nozarē.

Iespējamie risinājumi:

- reformu izstrādē jāiesaista akadēmiķi un zinātnieki, kā arī sociālie partneri, kuri varētu noteikt augstskolu un zinātnes attīstības virzienus, vērtēšanas kritērijus, veikt atestācijas un akreditācijas.

3. problēma

Netiek īstenota augstākās izglītības, zinātnes un tehnoloģiju attīstības vadlīnijās noteiktā prasība internacionalizēt doktorantūras studijas, kas nodrošina vismaz pusgadu ilgu stažēšanos ārzvalstīs.

Iespējamie risinājumi:

- šo prasību noteikt kā rekomendējošu, nevis obligātu, ņemot vērā stažēšanās izmaksas;
- doktorantiem, kuri neatbilst stažēšanās kritērijiem ārzemēs, kā arī maģistrantiem, kuriem ir izcilas sekmes un interese par zinātnei, rast iespēju īslaicīgi (2-4 nedēļas) stažēties citā Latvijas augstskolā;
- jāizvirza prasība, ka augstskolai jāspēj nokomplektēt studentu grupu un docētāju kolektīvu, kas var nodrošināt apmācības pieprasītā svešvalodā.

4. problēma

Reģionālajām augstskolām trūkst sadarbības ar potenciālajiem darba devējiem, tas apgrūtina vajadzīgo speciālistu sagatavošanu perspektīvās tautsaimniecības profesijās un nozarēs, arī zināšanas par darba tirgus pieprasījumu nav pietiekamas. Latvijā ir nepietiekams studējošo skaits dabaszinātnēs, inženierzinātnēs un tehnoloģijās. Studiju programmas ir sadrumstalotas un šauri specializētas.

Iespējamie risinājumi:

- jāveido plašas studiju programmas, kuras aptver vairākas specializācijas, radot iespējas studentiem veidot individuālos studiju virzienus ar izvēles kursu, tālmācības metožu un individuālu plānu palīdzību;
- reģionālajām augstskolām jāveicina sadarbība ar vietējiem uzņēmumiem, kas veiktu dažādu iekārtu paraugdemonstrējumus, nodrošinātu prakses vietas un arī apmācību, lai studenti absolvējot augstskolu būtu daudz konkurētspējīgāki darba tirgū.

5. problēma

Latvijā reģionu attīstība ir nevienmērīga, galvenokārt cilvēku un finanšu resursi koncentrējas galvaspilsētā, līdz ar to pārējo reģionu attīstība netiek stimulēta.

Iespējamie risinājumi:

- attīstīt reģionālo augstskolu darbības potenciālu, tādējādi vairāk piesaistot reģiona iedzīvotājus studijām sava reģiona augstskolā;
- attīstot uzņēmējdarbību, studiju procesā iesaistīt darba devējus, vienlaicīgi studējošiem nodrošinot prakses vietas uzņēmumos un potenciālās darba vietas;
- lai novērstu reģionu teritoriālās atšķirības reģionālajām augstskolām nepieciešams īpašs finanšu aprēķinu koeficients.

6. problēma

Latvijas augstskolu reitings neatspoguļo reālo situāciju, jo tas salīdzina augstskolas savā starpā, neizvērtējot katru individuāli un arī proporcionālās atbilstības.

Iespējamie risinājumi:

- jāpārskata vērtēšanas kritēriji, nosakot diferencētu pieeju augstskolu studiju programmu specifikas vērtējumam;
- izstrādājot reitingus uzmanību vērst uz studiju programmām un studiju procesu, mazāk pievērsoties pētniecības aktivitātes vērtējumam;
- jāsabalansē pētījumu un izglītības kvalitātes vērtējums augstskolās.

7. problēma

Latvijas reģionālo augstskolu prestižs sabiedrības vērtējumā atpaliek no Rīgas universitātēm.

Iespējamie risinājumi:

- reģionālajām augstskolām studiju kvalitātes paaugstināšanai, nepieciešams dažādot piedāvātas studiju programmas, piesaistīt viesprofesorus un ārvalstu studentus, iesaistīt augstskolu docētājus starptautiskos projektos;
- izglītības kvalitātes pilnveides virzieniem jābūt saistītiem ar izglītības studiju programmu orientāciju uz procesu un rezultātu novērtēšanu;
- reģionālajām augstskolām īpaša uzmanība jāpievērš radošuma un inovatīvas domāšanas izkopšanai studentos, jāsekmē iegūt prasmes un izglītoties starpnozaru studiju programmās.
- studiju procesā jāsaģatavo nevis darba ņēmēji, bet darba devēji.

8. problēma

Latvijā veidojas „demogrāfiskā bedre”, kas ietekmēs studējošo skaitu reģionālajās augstskolās.

Iespējamie risinājumi:

- augstskolām jāpiedāvā atvērta starptautiski salīdzināma un atpazīstama augstākā izglītība, lai jaunatnei būtu vēlme mācīties un strādāt Latvijā.

AUTORES PĒTĪJUMU ZINĀTNISKAIS NOZĪMĪGUMS, SLĒDZIENI, ATZINUMI

1. Promocijas darba pētījumiem definētie darba uzdevumi ir izpildīti, tā mērķis sasniegts un izvirzītā hipotēze pierādīta.
2. Autores veiktie pētījumi ir teorētiski un praktiski nozīmīgi, jo ar iegūtajiem datiem būtiski papildināta un attīstīta reģionālās augstākās izglītības teorētiskā bāze.
3. Padziļināti izpētītas augstākās izglītības un reģionālās attīstības likumsakarības.
4. Noskaidrota un kvantitatīvi pierādīta reģionālo augstskolu nozīme augstākās izglītības sistēmā, kā arī izpētītas ekonomiskās likumsakarības starp studiju maksas lielumu un studentu skaitu reģionālajās augstskolās.
5. Izpētīta un novērtēta Latvijas reģionu iedzīvotāju attieksme pret reģiona augstskolu, kā arī augstskolu nozīme teritoriju/reģionu līdzsvarotā attīstībā.
6. Izveidoti un ar hierarhiju analīzes metodi novērtēti Latvijas augstākās izglītības attīstības scenāriji.
7. Noteiktas problēmas un izstrādāti priekšlikumi to risināšanai, kuru izpilde veicinās augstākās izglītības attīstību un pilnveidos reģionālo augstskolu darbību.

INTRODUCTION

Justification of the chosen research theme

Transition of Latvian economy to modern technologies, knowledge-based production as well as producing goods with high value added is just on the initial stage. Therefore the role of higher education, especially universities as generators, facilitators, and supporters of this transition is very significant in the modern society. The people are the biggest national treasure for Latvia as a country with limited natural resources; hence knowledge becomes one of the preconditions for society development which is considered an important factor in the market development of different industries, simultaneously increasing the growth level of these markets.

Higher education forms the basis for knowledge society; thus it is important to provide opportunities to acquire qualitative higher education to all the students. The growth of quality and availability of higher education, its integration in the common European Education Area, development of the study programmes, knowledge and skills offered by higher education institutions, and inclusion of young people in the labour market becomes easier, consequently increasing the return of investment in education. The objective of the education system is to attain the competitiveness of an educated person in the labour market and to develop initiative, entrepreneurial skills, and creativity in people. Higher education has to perform a significant role in facilitating social cohesion, reducing inequality, and increasing the level of knowledge, skills and competencies in the society. Higher education policy, including regional higher education, shall be designed to maximise an individual's potential in his/her personal development and contribution to sustainable and democratic knowledge-based society. Thus, it is important to improve the higher education offer to the labour market by developing interdisciplinary and interuniversity study programmes as well as to update the research infrastructure in higher education and research institutions in all the regions of Latvia.

Undeniably, the presence of a regional higher education institution impacts the development of the region. It is in the interests of the municipality and the country to attract academic staff to the region, and to create intellectual basis, at the same time understanding the importance of the opportunity to gain experience and test the competitiveness in the world.

There are few studies on the significance of regional higher education institutions in Latvia in the territory development except for some researches on individual higher education institutions (Tīfentāls, Zvīgulis, 2003; Vanaga, Šņitņikovs, 2002; Zīds, 2007, Rivža, 2000,

2004, 2007, 2008) as well as G. Mazūre, D. Vīksne et.al. (2007, 2008) researches on regional higher education institutions of Latvia.

The impact of universities on the regional development in the world has been more studied, providing the studies by S. Ahola (2005); P. Arbo, P. Benneworth (2007); J.J. Brunner (2003); F. Kitagawa (2004); Ch. Hudson (2006); A. Amin, N. Thrift (1994); J.B. Goddard (2003); H. Kilper (2004); A. Saxenian (1994); F. Vught (2006) and others.

Several scientists - academicians have studied the academic and research potential: B. Rivža, P. Cimdiņš (2000, 2006 etc.) as well as scientists R. Kasa, V. Meņšikovs (2006) and others.

Financing of higher education has been studied by A. Baumanis (2001, 2008), I. Petrova (2005), L. Paņina (2005) and others. A. Rauhvargers (2001, 2002...2009) has significantly contributed to the research of higher education. The history of higher education has been studied by J. Stradiņš (1975, 1982, 2001, 2009), Dz. Cēbere (2001), H. Strods (1975), A. Vīksna (1986) as well as A. Staris and V. Ūšiņš (2000, 2007). The impact of universities is consequently increasing on the global economy. Historically, a typical example of regional universities refers to Oxford, Cambridge, Harvard, Uppsala, Tartu, Heidelberg, and Freiberg Universities: they all were established to promote regional development, and they still exist as regional universities or universities in the region. These universities are considered to be even better than those located in the capital cities.

Regional higher education institutions of Latvia have a wider range of functions than just educating students and doing scientific research. They form the intellectual environment of the particular region, provide expertise and consultations to the local entrepreneurs as well as maintain the internal competition between the higher education institutions of Latvia. All the above mentioned aspects determine the necessity for the research on the importance of regional higher education institutions in Latvia. Based on the experience gained in teaching, administrative work and scientific research, the author has studied the operation of regional higher education institutions, investigated their economic and social impact on the development of the region as well as developed recommendations for the synergy of regional higher education institutions.

Research limitations

The present PhD Thesis covers the studies on six regional higher education institutions. The research excludes the university branches located in the regions. The most fundamental limitation in performing a complete and profound analysis was the access to information, especially lack of data across the regions, since the data were mainly available on Latvia and higher education in general. Besides there are also insufficient data on regional higher education institutions and regions over a long-term period.

Research object: regional higher education institutions of Latvia.

Research subject: development of regional higher education institutions of Latvia.

The following **hypothesis** of the PhD Thesis was formulated as a result of recognitive research: the study of regional higher education institutions forms the scientific foundation for their targeted development.

According to the hypothesis, the **aim of the PhD Thesis** is to assess the changes of regional higher education institutions of Latvia from 2001 to 2010, and to elaborate the scenarios for higher education development of Latvia.

The following **tasks** were advanced to achieve the set aim:

- 1) to analyse higher education in the context of regional policy and theory;
- 2) to study the legal and normative basis regulating higher education;
- 3) to analyse social economic situation of regions and to assess the operation of regional higher education institutions of Latvia;
- 4) to study the financing opportunities for higher education and the problematic issues from the perspective of regional higher education institutions;
- 5) to evaluate the findings of population questionnaire on the opportunities of higher education in the regions;
- 6) to assess the regional higher education institutions according to the higher education rating criteria applied in Latvia, and to elaborate the scenarios for higher education development in Latvia.

Research materials

The author of the present PhD Thesis has used the following materials to achieve the research aim and tasks: studies and publications of Latvian and foreign scientists; international conventions, declarations, communiqué and treaties; laws of the Republic of Latvia and other regulatory enactments; strategies of the Ministry of Education and Science; programmes, concepts, guidelines and basic documents; reports of the Ministry of Education and Science; data of the Central Statistical Bureau (CSB); Eurostat and Eurobarometer information; materials and reports published by regional higher education institutions; statistical data; theoretical and analytical literature as well as other information sources indicated in the bibliography.

Research methods

The author of the present PhD Thesis widely applies *monographic descriptive method* as well as *analysis and synthesis methods* to study the problem elements and to synthesise interrelations or to formulate regularities. *Scientific induction method* is applied to draw general conclusions or relations from separate facts. Whereas, the *deduction method* is used to logically systematise and theoretically explain the

findings of the empirical research. *Data grouping and time-series analysis* are used to analyse the statistical data. The *correlation analysis* is used to determine the coherence between quantitative indications and to draw conclusions. *Regression analysis* is applied to determine the regularity of the change of dependent variable correspondence to the change of each value of the independent variable. The *calculations of relative figures and arithmetic means*, and *SWOT analysis* are used to assess the impact of regional higher education institutions. The *method of expertise* and the *Analytic Hierarchy Process* are used to interpret the models and facts. A *questionnaire and data processing method* are used to gain the evaluation expressed by the population of the regions.

The structure of the PhD Thesis represents the above formulated research tasks.

Chapter 1 discusses the essence, policy and structure of higher education, and presents the analysis of higher education in the context of regional policy and theory, simultaneously studying the development of region within the framework of higher education. The experience of foreign universities in establishing regional development partnerships is studied and the historical development of regional higher education institutions in Latvia is described in the chapter.

Chapter 2 dwells upon the analysis of legal and regulatory basis of higher education, and characterises the main problems precluding higher education development. The legal regulation process is studied based on international documents as well as the legal and regulatory enactments of the Republic of Latvia.

Chapter 3 is devoted to the characteristics of the regions of Latvia and the analysis of economic indicators. The chapter analyses the structure of students in regional higher education institutions based on the students' place of residence as well as the share of enrolled first-year students in every regional higher education institution.

Chapter 4 presents the financing opportunities for higher education and its problematic aspects from the perspective of regional higher education institutions. The chapter characterises the financing systems and models and analyses higher education financing. The strengths and weaknesses of higher education financing are determined as the research results.

Chapter 5 assesses the study programmes offered by regional higher education institutions and provides the SWOT analysis of regional higher education institutions. The opportunities to acquire higher education from the perspective of population of the regions of Latvia are stated through the application of a questionnaire method.

Chapter 6 encompasses the study on the change tendencies of regional higher education institutions and the role of these institutions in facilitating regional development. Indicators for assessing and comparing HEI operation internationally and ratings of higher education

in Latvia are characterised in the chapter. The operation of regional higher education institutions is analysed and the rating of regional higher education institutions of Latvia is offered according to the rating criteria. The development scenarios for higher education in Latvia are developed and analysed applying the Analytic Hierarchy Process method.

Research novelty

1. Integrated and diverse assessment of higher education, comprising the impact of social economic factors on the operation of regional higher education institutions.
2. The theoretical and economic aspects of higher education have been studied more profoundly.
3. Complete studies on the economic regularities between the amount of tuition fee and the number of students in regional higher education institutions.
4. The attitude of population of the regions of Latvia towards regional higher education institutions as well as the importance of regional higher education institutions in the balanced development of the territory/region have been studied and evaluated.
5. Rankings of higher education institutions in Latvia have been assessed, problems have been identified and recommendations for qualitative application of HEI rankings have been developed.
6. Scenarios for higher education development in Latvia have been developed and assessed applying the Analytic Hierarchy Process method.

Scientific significance of the PhD Thesis

The findings of the present PhD Thesis significantly supplement the scientific fundamentals of higher education development.

Economic importance of the PhD Thesis

The research findings described and published in the PhD Thesis may be used in the work of the Ministry of Education and Science, the Ministry of Economics, the Ministry of Agriculture and other ministries, and public institutions when designing higher education and regional development policy documents, concepts, plans and programmes as well as in the work of higher education institutions.

The hypothesis of the PhD Thesis has been proved by the following **theses to be defended**:

1. Higher education in Latvia has been significantly affected by higher education processes in Europe, changes in the potential of higher education institutions as well as economic and legal factors.
2. The share of the students from the respective region is important in all regional higher education institutions, thus providing the implementation of higher education availability principle.
3. Balanced regulation of financial resources determines the capacity and effectiveness of higher education institutions.

4. The evaluation of the population of Latvia expressed in the questionnaires proves the necessity for regional higher education institutions.
5. The qualitative and quantitative indicators of higher education institutions rankings reveal the advantages and challenges of the academic and research potential of regional higher education institutions.

1. THEORETICAL ASPECTS OF HIGHER EDUCATION WITHIN THE CONTEXT OF REGIONAL POLICY

The chapter comprises 29 pages including 1 table and 12 figures.

The theoretical basis of higher education might be studied from several aspects. This chapter presents the essence and main contradictions of higher education, historical development of higher education and research, higher education in the context of regional policy and theory as well as its organisational structure and system. The interaction of higher education and innovation systems is one of the most recent and comparatively little researched aspects of higher education. Nowadays, since the role of higher education institutions has significantly increased, the welfare of each country is based on educated people and their creative potential. Society education level is a value of itself. Education offered by higher education institutions, research based verities, and knowledge provided by these institutions and their offered services to the society correspond to the priority needs of modern society.

1.1. Essence and policy of higher education, its structure and role in the development of human capital and economy

The rapid social and economic changes in Latvia in the 1990s have left a considerable impact on the higher education system. In turn, its development affects significantly the entire development of the country and its society. A rather vast scope of research analysing the development processes of education systems, including the higher education system, approves the topicality of such issues from different aspects. Many world scientists (Arbo, 2007; Benneworth, 2007; Beaverstock, 2003; Hospers, 2004; Cooke, 1995; Gibbons, 1994; Etzkowitz, 2000; Leydesdorff, 2000; Pratt, 1997; Morgan, 1997; Kitagawa, 2004; Hudson, 2006; Teichler, 2005) as well as Latvian researchers (Rivža, 2000...2009; Nikolajevs, Nikolajeva, Gorbaceviča, 2006; Krūmiņš, Kavale, Eglīte, Leduskraista, Pūce, Sloka, Stonis, Zaksa, Rivža, 2006; Cimdiņš, 2000; Baumanis, 2001; Sēja, 2008; Vīksne, 2007; Sīka, 2007) have done comprehensive research in higher education area. Several foreign authors have studied the development of regional policy in concordance with higher education institutions (Flora, 1981; Heidenheimer, 1981; Marshall, 1950; Hospers, 2006; Brockliss, 2000;

Bender, 1988; Baert, 2005; Shipman, 2005). The historical aspects of higher education have been studied by Latvian scientists (Stradiņš, 1975, 1982, 2001, 2009; Cēbere, 2001; Strods, 1975; Vīksna, 1986; Mīlenbahs, 1908; Staris, Ūsiņš, 2000, 2007).

To a large extent, the essence of higher education may be revealed by its offers. The summary of higher education definitions expressed in several documents leads to the conclusion that their interpretation is relatively different. In the Lisbon Convention higher education is defined as all types of courses of study, or sets of courses of study, training or training for research at the post secondary level which are recognised by the relevant authorities of a party as belonging to its higher education system (Lisbon Convention, 1997).

Whereas the Law On Institutions of Higher Education of the Republic of Latvia and the Education Law of the Republic of Latvia offer the same definition stating that higher education is a degree of education in which personality development based on science or art, or science and art, in the selected academic or professional, or academic and professional, field of study as well as the preparation for scientific or professional activity which takes place after the completion of a secondary education (Law On Institutions of Higher Education, 1995; Education Law, 1998). The Basic Education Development Document of the Ministry of Education and Science of the Republic of Latvia for 2006-2010 defines the notion of higher education (HE) emphasising the areas of art and science, and stating that higher education is an education step in which after the acquired secondary education, a personality development in science or art or rooted in science and art in the chosen academic or professional or academic and professional study direction, preparation for research or professional work takes place (Basic Education Development Document for 2006-2010).

The term of higher education used in the draft Law On Higher Education of the Republic of Latvia contrasts in formality and complexity. According to the draft Law On Higher Education developed in 2009, higher education is an education step after secondary education and a process in which a student achieves intellectual maturity in the chosen field, which ensures the ability to think independently, recognise the limiting character of knowledge, and acquires the skill to apply knowledge in practice according to the knowledge, skills and competences determined by the qualification framework and certified by the awarded degree (draft Law On Higher Education, 2009).

The author considers this definition of higher education as one of the most complete; however, the essence of higher education is explained here using many other notionally complicated and specific terms, e.g. competence, framework, or intellectual maturity.

In any country the education system exists in the environment of other human activities and it is characterised by a particular structure and other corresponding features. The European Union has its own common higher education policy. Over the past decades the EU higher education system has experienced significant changes facilitated by such national and international events as rapid increase of the number of enrolled students, relative reduction of the public financing along with the lack of private funding, increase of the importance of research activities and innovations in the global, knowledge-based economies, and wider competition among higher education institutions. Recently the Bologna process has facilitated significant changes in the reform of the study programme content, quality provision and mobility. The need to react to these fundamental changes and to improve the higher education quality in Europe has enhanced the review of the management structure of higher education institutions. Although the determining role in higher education regulation and coordination in (almost all) Europe is still played by public authorities, a gradual transition from comprehensive state control to external management of different stakeholders has taken place in the recent years.

Being aware of the efficiency and importance of higher education institutions, it is necessary to analyse their contribution to the development of education systems. The importance of higher education institutions in the development of human capital is revealed through the implementation of two functions:

- 1) they **offer** high level graduates, masters and PhD degree holders who play a significant role in creating value added in economic systems, and are necessary for the economy;
- 2) the role of higher education institutions is also expressed in the **demand** for human capital – if HE institutions become flexible to open the access to higher education for “untraditional” students, they may increase the population motivation to receive education, and thus facilitate the economic growth.

Hence, higher education institutions are perceived as the critical link in the human capital pyramid, which in turn helps determine the competitiveness and economic growth of particular regions.

1.2. Higher education in the context of regional policy and theory

Unequal economic development is nothing new, neither between different countries nor within the same country. There are prospering and wealthy regions where the economy is under dynamic development and where the population has work and earns good money. There are also structurally weak regions where people have difficulty finding both work and income, and development opportunities are not as good. This is the way it has been throughout the history of capitalism. The new

element introduced was that spatial inequality was now perceived as a problem. It represented a breach of an implicit equality norm – a divergence from an imaginary equal reference distribution of resources within the territory of the state (Kilper, 2004).

The turning point for the development of regional policy in the European Union came at the beginning of the 1980s, since the main goal was to regenerate growth and competitiveness. Another common denominator was the orientation towards supply-side economics and a preoccupation with technological innovation. In this connection the knowledge infrastructure won renewed attention. The contribution of small and medium-sized enterprises (SMEs) to the overall vitality of the economy was also reassessed. As shown by Rothwell and Zegveld (1982), Birch (1987) and others, small businesses were responsible for the major share of new job creation.

Against this background, the higher education and research institutions made their entry into regional policy in the 1980s. They had long played an important role in political consultancy, but now there was also a focus on research as a source of innovation and realignment. In the new generation of regional policies, entrepreneurship constituted a central element. Meanwhile, the understanding on knowledge as the main generator of growth and welfare has progressed. More and more achievements of individuals, companies, regions, and countries are assessed based on their ability to learn and to adjust to the new economic conditions. At present the governing opinion stresses the link of innovations with an interactive study process involving many organisations and institutions.

The higher education institutions may operate on the macro, mezzo, and micro levels. On the macro level a higher education institution as an organisation is linked more and more with other regional administration institutions. On the mezzo level knowledge groupings are commercially linked with administrative structures; whereas on the micro level a higher education institution staff form civil society ensuring effective operation of administrative structures.

1.3. Historical development of regional higher education

Opposite to the regional development policy and theories, the beginning of higher education is traced back to the ancient times. The European cathedral and cloister schools of the end of the Medieval period are the ancestors of modern universities. New study places, known as *studium generale* were developed to provide teaching law, medicine, and theology. Jelgava Peter Academy (academic gymnasium) may be considered the first university type establishment in Latvia, and its foundation in 1775 is the beginning of institutionalised science in the territory of the present Latvia. The science was developing almost simultaneously with the

development of higher education. The appearance of the academies of science in the 17th-18th centuries is related to the appearance of experimental sciences, natural sciences, and sciences in general.

The idea on the necessity of a Latvian higher education institution was put forward by Kronvaldu Atis and Auseklis, the representatives of the New Latvians movement. When returning in Riga on July 6, 1919, the Interim government of Latvia found only the remains of Riga Polytechnic Institute which during the power transition period had operated under the names of the Baltic Technical Higher Education Institution and the Soviet Latvia Higher Education Institution, and a group of the former academic staff (University of Latvia 75, 1994). On September 28, 1919 the University of Latvia was officially founded and day later it started its work in 9 faculties with 110 academic staff members and 940 students. Between 1919 and 1940 the University of Latvia was the intellectual centre for creation of the scientific and academic intelligence of Latvia. This intelligence became the carrier of scientific thought and idea of the independence of Latvia in the world throughout all three occupations. Starting from 1991, the work of the University of Latvia was reorganised in compliance with the education system reform in Latvia.

Universities and other higher education institutions make a significant contribution to the regional development. In a globalised economy this role is growing in importance. Such universities as Oxford, Cambridge, Harvard, Uppsala, Tartu, Heidelberg, and Freiberg Universities: they all were established to promote regional development, and they still exist as regional universities or universities in the region. These universities are considered to be even better than those located in the capital cities.

The last two decades of the 20th century have provided the onset of establishing regional institutions of higher education and branch campuses of existing institutions of higher education throughout Latvia. Regional higher education institutions are higher education institutions having an especial mission with the basic objective to implement scientific and research programmes necessary for regional development. However, it is difficult to separate their regional functions from the national ones. At the end of 2009 the sector of HEIs comprised 31 higher education institutions - 18 HEIs were state founded and 13 - were private higher education institutions. There were also 26 colleges, 18 being state founded and 8 – by legal entities. Six universities have a status of regional higher education institutions: Daugavpils University (established in 1921), Rēzekne Higher Education Institution (1993), Vidzeme University College (1996), Latvia University of Agriculture in Jelgava (1939), Liepāja University (1954), and Ventspils University College (1997).

Kurzeme region - Liepāja University and Ventspils University College, Zemgale region – Latvia University of Agriculture, Vidzeme region – Vidzeme University College, Latgale region - Daugavpils University and Rēzekne Higher Education Institution

Source: author's designed

Fig. 1. Location of regional higher education institutions in Latvia in 2010

The term “regional higher education institution” may be found neither in legal nor regulatory enactments of the Republic of Latvia; though it is used to describe any higher education institution which is located outside the capital Riga.

Stages of historical development of regional higher education institutions

Daugavpils University

The beginnings of Daugavpils University trace back to November 4, 1921 when the first four-year pedagogic secondary school was opened in the premises of Daugavpils State Secondary School. On August 1, 1923 the Teacher Training Seminary was transformed into Daugavpils State Teacher Training Institute (DSTTI) with a five-year study programme. In 1940 the Institute was closed. In 1944 a two-year State Teacher Training Institute started its work in the premises of the former DSTTI. On April 18, 1952 an order was issued on the reorganisation of the State Teacher Training Institute into a higher education institution – Daugavpils Pedagogical Institute (DPI). The order of the Ministry of Education, Culture and Science of the Republic of Latvia dated February 22, 1993 prescribed the awarding of the title of university to Daugavpils Pedagogical Institute based on its study and scientific potential. On September 28, 1993 the first PhD theses were defended at the university. On March 5, 2001 the Constitutional Meeting approved the change of the title of Daugavpils Pedagogical University to Daugavpils University based on the increase of implemented research and study potential,

expansion of the academic and professional study opportunities, and increase of the study quality (Daugavpils University, w/o y.).

Rēzekne Higher Education Institution

A Teacher Training Institute has operated in Rēzekne for a long time, though an independent higher education institution is revived only during the awakening in Latvia. Rēzekne Higher Education Institution (RA) is established on the basis of the branches of the University of Latvia and Riga Technical University. On September 1, 1990 the first 100 students of Latgale branch of the University of Latvia started their studies in the premises of Rēzekne Pedagogical School. The studies were available in two fields – economics and philology. From July 1, 1993 RA starts operating as an independent education institution. In 1999 RA received an indefinite international accreditation, and became an important centre for culture, education, and science. Over the time RA has developed studies in four faculties: Faculty of Humanities and Law, Faculty of Economics, Faculty of Engineering, and Faculty of Education. The mission of Rēzekne Higher Education Institution is to develop education, culture, science and business environment in Latgale region, and also in the entire territory of Latvia (Rēzekne Higher Education Institution, w/o y.).

Vidzeme University College

Vidzeme University College (ViA) was established in 1996. In 2000 ViA received the status of a state higher education institution and in 2002 it was accredited for an indefinite period of time. Vidzeme University College offers qualitative and flexible study programmes which successfully balance theory and practice. The vision of ViA: Vidzeme University College develops as one of the most innovative regional academic and research centres in the Baltic Sea area. Its mission: Vidzeme University College is a higher education and research centre, whose mission is to facilitate the development of Vidzeme region offering state-of-the-art qualitative and competitive higher education through research and successful cooperation with partners. There are four faculties in Vidzeme University College: Faculty of Business Administration and Economics, Faculty of Engineering, Faculty of Social Sciences, and Faculty of Tourism and Hospitality Management (Vidzeme University College, w/o y.).

Latvia University of Agriculture

A higher education institution in Jelgava was established to a large extent thanks to the initiative and persistence of the town administrators at the end of the 1920s and the first half of the 1930s. The idea on its location was linked to Jelgava Palace which was burnt down and destroyed by the Bermontians at the end of November, 1919. On April 14, 1934 the calculation of costs of the University of Latvia was published prescribing that two of the Faculties (Faculty of Philology and

Philosophy, and Faculty of Economy and Law) should be moved to Jelgava. The text has been corrected in pencil instead of “two” writing “four”, and adding the Faculty of Agriculture and the Faculty of Theology. On November 29, 1937 the Constitution of the Academy of Agriculture was accepted. On December 20, 1938 the Cabinet of Ministers adopted the Constitution of Jelgava Academy of Agriculture stipulating that Jelgava Academy of Agriculture is a higher agricultural and forestry research and education institution. In 1939 Jelgava Academy of Agriculture (JAA) started to work in two faculties: Faculty of Agriculture and Faculty of Forestry. In 1946 Latvia Academy of Agriculture (LLA) was awarded the right to issue the degree of a PhD candidate and to recommend for awarding a PhD degree in agriculture, forestry and veterinary sciences, later also in agriculture related technical and economic sciences. On October 29, 1956 the Council of Ministers of the Soviet Socialistic Republic of Latvia (SSRL) takes a decision on final moving of the Academy from Riga to Jelgava; thus the renovation and building of LLA objects started from 1957. Between 1957 and 1964 all the faculties of LLA were moved to Jelgava. On February 27, 1991 at the Council Meeting of LLA the Rector I.Gronskis proposed to rename LLA as Latvia University of Agriculture (LLU). On March 27, 1991 the Council Meeting of LLA decided to change LLA to LLU. At present Latvia University of Agriculture offers studies in nine faculties: Faculty of Agriculture, Faculty of Veterinary Medicine, Faculty of Forestry, Faculty of Engineering, Faculty of Food Technology, Faculty of Rural Engineering, Faculty of Economics, Faculty of Information Technologies, and Faculty of Social Sciences (Latvia University of Agriculture, w/o y.).

Liepāja University

According to the Order of the Council of Ministers of the USSR dated March 13, 1954 the Council of Ministers of the SSRL adopted an order on March 29, 1954 to reorganise Liepāja Teacher Training Institute into Liepāja Pedagogical Institute (LPI) from the study year 1954/1955. Pedagogical institutes, in which scientific research was only an additional interest of work, were ranked lowest in the former USSR; thus LPI had only a few PhD candidates and PhD doctors for a long time. Only in the spring of 2006 there were more than 50% PhD degree holders among the full-time academic staff (Zīds, 2007). Until the beginning of 1990 this higher education institution mainly trained primary school teachers, kindergarten teachers, and teachers of mathematics and the Latvian language and literature for the entire Latvia. In 1990 Liepāja Pedagogical Institute began its transition from a one-profile higher education institution to a regional many-profile higher education institution. Liepāja Pedagogical Institute developed a wide range of non-pedagogical study programmes along with teacher

education study programmes. Historically more than half of the PhD degree holders represent two branches of science – pedagogy and philology. Only after 2000 the number of PhD staff slightly increased in natural sciences, art, and social sciences. In 2008 Liepāja Pedagogical Academy was renamed Liepāja University (Liepāja University, w/o y.).

Ventspils University College

Ventspils University College (VeA) was established in 1997 to facilitate the intellectual development of the region, and to prepare high level specialists. VeA offers both academic and professional education in modern specialities demanded in the labour market. Study programmes are closely linked with the practice which is ensured by the cooperation of the University College with the largest companies of Ventspils municipality and city. Students have wide research opportunities – in the Engineering Research Centre, International Irbene Radio Astronomy Centre and the Applied Linguistics Centre. Ventspils University College comprises three faculties: Faculty of Information Technologies, Faculty of Economics and Management, and Faculty of Translation Studies (Ventspils University College, w/o y.).

1.4. Higher education and innovation systems

One key area where universities have been observed in contributing to economic performance is in their contribution to promoting innovation. This is by no means a new mission for the higher education sector. The view of universities as sources of particular intermediary goods is extremely problematic because it relegates their role to a passive provider of resources, whilst it is now widely accepted that the nature of contemporary capitalism and innovation is that innovation is an interactive process between businesses, universities, and governments (Gibbons, 1994; Etzkowitz, Leydesdorff, 2000).

Economic advantages of particular regions depend on the network established between the knowledge generators and the knowledge users, and the capacity in the particular populated area. This capacity is not only of regional importance; it helps better position every industry in the global network; thus, operating on the regional level, higher education institutions receive more core financing which they may invest in improving their international reputation and recognition. Similarly businesses when cooperating with regional higher education institutions, may more effectively introduce innovations, acquire new knowledge and help produce better and more competitive products.

Higher education institutions have important roles to play in supporting these regional knowledge laboratories. In what might be considered as first-wave regional innovation system approaches, universities were seen to perform straightforward roles, responding to the demands of key regional actors and identifying useful knowledge for networks of

regional producers (Morgan, 1997). Nowadays it is important not to reduce the role of higher education it has in the state education system and facilitation of human capital development. Universities have always worked on implementing localised education projects to better position themselves in the global competition. They can provide a link between levels of different skills to enhance the effect of increasing the general qualification.

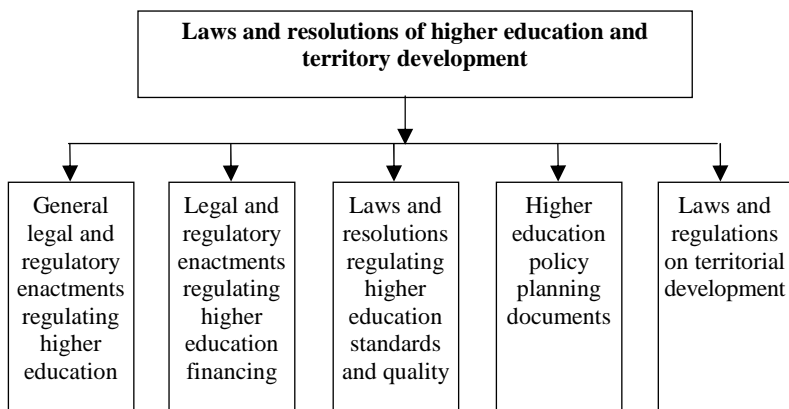
2. LEGISLATION AND RESOLUTIONS OF HIGHER EDUCATION IN LATVIA

The chapter comprises 23 pages including 1 table and 5 figures.

The need for a common higher education policy in Europe is determined by both the increasing integration in the EU and its expansion perspectives, and the necessity to increase the competitiveness of European higher education in the world. Europe has its own common higher education policy. Two main factors have caused the need for a common higher education policy in Europe:

1) the need to harmonise European higher education systems due to the expansion of the European Union and further cooperation in higher education in relation to it, and the development of common labour market;

2) competitiveness of European higher education in the world. The past decades of the 20th century marked the impact of European higher education in the world. To characterise the current basic policy principles fixed in the documents, the legal and regulatory enactments were classified according to the impact area features of laws and regulations which are depicted in detail in Figure 2.

Source: author's designed

Fig. 2. Classification of the legal and regulatory enactments regulating higher education

2.1. Main documents of higher education policy in Europe

Higher education policy in Europe is formed by both collective decisions of the countries and international organisations. The opportunities of the European Council (EC) to support priority directions are lower, since it lacks the possession of significant financial resources. As the EC represents almost all countries of Europe, it encompasses higher education in all Europe, not just the EU or the EU member states and candidate countries. Implementing the Legislation Reform Programme (in Latvia measures within the framework of this programme first took place in 1994), the European Council once had a very big role in harmonising higher education legislation in the countries of the Central and Eastern Europe, including initiation of the development for quality assessment systems in this part of Europe. At present it is exactly the EC which is most active in supporting the revival of higher education and its reforms in the South-Eastern Europe. The Bologna Declaration which in 1999 was signed by the Ministers for (Higher) Education from 29 countries, is the resolution of these countries to create a common Higher Education Area until 2010.

The Bologna Declaration states six main goals to create the European Higher Education Area and to promote European higher education system in the world for the development of competitiveness:

- 1) creating of easy comprehensible and comparative system of degrees, including the use of the European Diploma Supplement;
- 2) development of a two-cycle system: undergraduate and postgraduate studies;
- 3) developing of a credit point system to facilitate student mobility;
- 4) facilitation of student, academic staff, scientists, and administrative staff mobility;
- 5) promoting European collaboration in quality provision with the goal to create comparative criteria;
- 6) enhancing European dimensions in higher education.

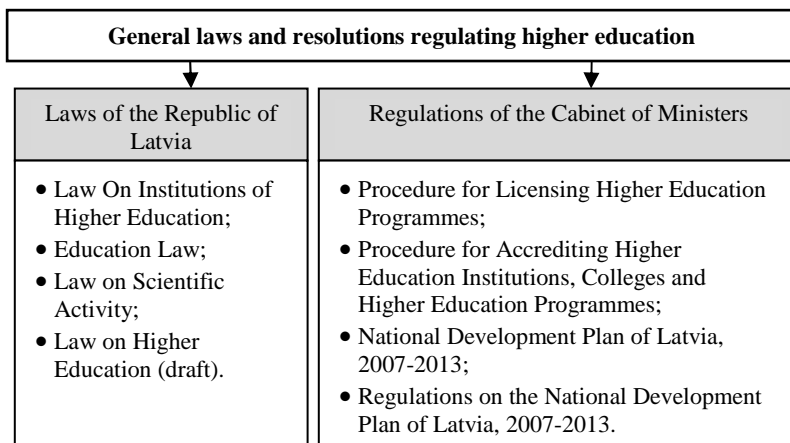
On April 28-29 2009 the conference of the Ministers for Education “Bologna Process 2020” was held and during it Leuven (Belgium) Communiqué was adopted. The main goal was to assess the result of the Bologna process, and to determine the higher education priorities for the period until 2020. Leuven Communiqué emphasises that the main objective of higher education of Europe until 2020 is to develop knowledge Europe which is a creative and innovative process. Facing the aging population problem in Europe, it is very important to continue the started lifelong learning measures; thus expanding the participation opportunities for the population of all ages in higher education.

The goals put forward by the Bologna Declaration and the policy directions developed in further years are in force now and are especially important for Latvia during the economic recession. As all the goals

have not been fully met yet, it will be necessary to complete achieving these goals at the European, national, and institutional level after 2010.

2.2. General legal and regulatory enactments regulating the legal status and operation of higher education

The general legislation and resolutions of higher education comprises the laws adopted by the Parliament of the Republic of Latvia, the regulations of the Cabinet of Ministers as well as general documents marking the national development trends and tendencies of Latvia. Figure 3 presents a schematic characteristics of this legal basis and names the main laws and resolutions.

Source: author's designed

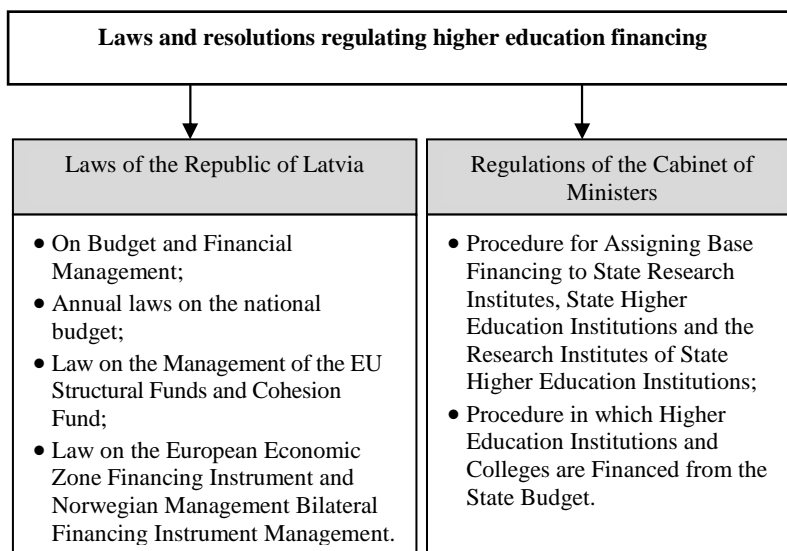
Fig. 3. General laws and resolutions regulating higher education

In 2009 the Ministry of Education and Science developed a new legal regulation in higher education area – a draft law - *Law On Higher Education*. At the beginning of 2010 the draft law is passed over to the Parliament for review. The draft law envisages to promote a coordinated activity of higher education in Latvia within the European Higher Education Area, to facilitate academic staff and student mobility as well as to strengthen the autonomy of higher education institutions in Latvia and responsibility for the results, and to facilitate the development of higher education corresponding to the needs of the labour market.

According to the demands of the Bologna process, Section 34 of the Draft Law On Higher Education stipulates the qualification framework for higher education, the goal of which is to provide the harmonisation, understanding and comparability of the qualification levels received in Latvia within the European Higher Education Area, thus encouraging the international recognition of the qualifications awarded in Latvia.

2.3. Laws and resolutions regulating higher education financing

The aspects of higher education financing have been considered in several general legislative documents regulating higher education, e.g. in the Law On Institutions of Higher Education, Draft Law On Higher Education, Education Law etc.; though specific financing indicators are stated in the annual laws on the national budget and the related laws and regulations.

Source: author's designed

Fig. 4. **Legal and regulatory enactments regulating higher education financing in Latvia**

The procedure according to which financing is allocated for state higher education institutions and research institutes is provided by the Cabinet of Ministers; whereas the allocation, receiving and uptaking of the EU funding is regulated by the respective laws.

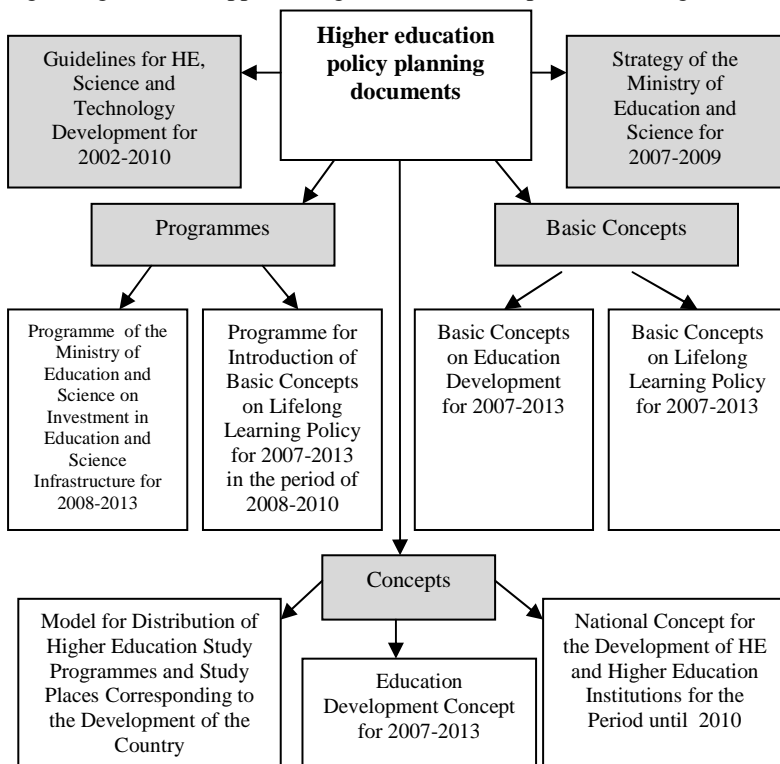
2.4. Laws and resolutions regulating higher education standards and quality

The introduction of new control mechanisms and changing the existing ones ensures the improvement and provision of quality in an education institution. Quality improvement policy as a strategic function includes also preparing the academic staff for assessing their work how to use the students' opinion to improve the work and how to participate actively in the activities of higher education institution which improve and provide quality. The internal and external evaluation of education institutions is one of the most important elements in providing quality. The internal and external quality provision standards and guidelines are determined

to provide the quality of the European Higher Education Area as well as these standards provide for higher education quality assessment agencies – external experts.

2.5. Higher education policy planning documents

Several programmes, basic planning documents and concepts have been elaborated to enhance the development of higher education. The Guidelines for Higher Education, Science and Technology Development for 2002-2010 are one of the most fundamentally and conceptually important documents which state the measures for the development of higher education and science in the country both in numerical and indicative units. It is possible that many of the goals set in guidelines, concepts and programmes would not be met due to the financial and economic crisis. However, several documents have been developed for the period until 2013 which enhances the implementation of these objectives. The legal and regulatory enactments regulating the state support to higher education are presented in Figure 5.

Source: author's designed

Fig. 5. Higher education policy documents

The strategic goal of the guidelines is to improve higher education, science and technology as the basis for the long-term development of civil society, economy and culture.

2.6. Laws and regulations on territorial development

Linking the theme of the PhD Thesis with the development and importance of regional higher education institutions determines the need to consider the legislation regulating regional development. The national regional policy of Latvia is developed to balance the development of territories of the country, considering the basic principles of the European Union regional policy which provide the general framework for developing and implementing the Community regional policy. The Law On Regional Development prescribes regional development principles. The regional policy is based on the key principles which have to be observed when developing and implementing policy planning documents derived from the basic concepts or concerning the regional development area.

3. ASSESSMENT OF THE SOCIAL ECONOMIC SITUATION OF THE REGIONS OF LATVIA

The chapter comprises 13 pages including 3 tables and 10 figures.

The European Union perceives Latvia as one region. The development level of separate parts or regions of the territory of Latvia and their development opportunities differ significantly. It is related with the history, geographical location, variety of nature and environment of each region as well as the level and tendencies of social and economic development. The understanding of territorial differences is important when analysing the potential impact of higher education institutions on the development of the region.

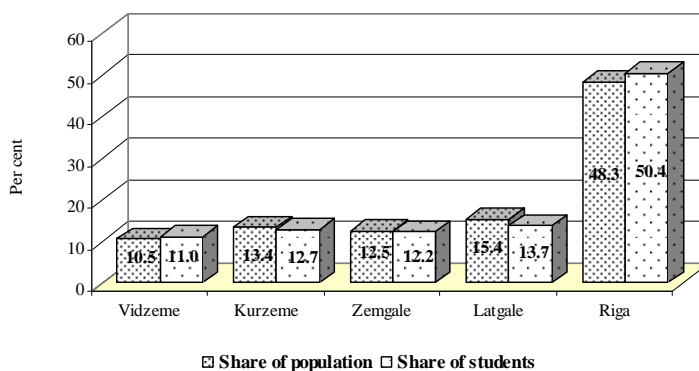
3.1. Characteristics of regions and analysis of economic indicators

The following level grouping could be offered in case of Latvia:

- macro or Latvia's level;
- mezzo or interregional level;
- micro or regional level.

From the perspective of Europe, it is necessary to enhance the development of strong territories outside the big city centres. Therefore it would be necessary to develop partnership relations between the regions of Latvia. On the micro or regional level the emphasis is placed on polycentric city regions which are defined as regions with two or more historically and politically separated towns without a hierarchy step; yet they are in a reasonable distance and functionally mutually

related. In this case two or more cities may supplement each other functionally, thus strengthening the total regional development. According to the Law on Regional Development of the Republic of Latvia and the Cabinet Regulations No. 391 of May 5, 2009 “Regulations on the Territories of Planning Regions” five planning regions have been created in Latvia: Kurzeme, Latgale, Riga, Vidzeme, and Zemgale planning regions (Figure 1). The difference between the division in statistic and planning regions is that Riga and Pierīga regions are joined in one - Riga region. The research applies the territorial division of Latvia into the planning regions. The share of the number of population and students in every region was calculated to compare the number of population and the number of students in the regions (Figure 6).

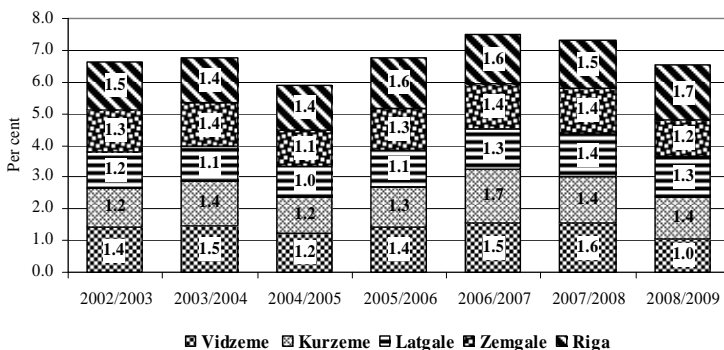

Source: author's calculations based on the Report on Regional Development, 2008 and the Report on Higher Education in Latvia, 2008

Fig. 6. The share of the number of population and students in the regions of Latvia in 2008, % of total number in the country

In 2008 the breakdown of students across the regions is similar to the share of population in the regions except for Riga and Latgale regions, where the difference between the share of the number of students and population is 2.1 and 1.7 percentage points respectively. The natural population movement, including the demographic situation, is one of the main reasons for differences. Starting from 2006 the total number of students is decreasing and such a tendency would continue for the next 5-6 years, since children born in the 1990s would start their studies in HEIs; yet the birth rate was low in those years.

The comparison of the number of population in the regions and the number of students in higher education institutions based on the students' place of residence by the regions (Figure 6) shows that the proportion indicator fluctuates between 1.0 and 1.7.

Source: author's calculations based on the Report on Regional Development, 2008 and the Report on Higher Education in Latvia, 2002-2008

Fig. 7. The share of the number of students matriculated in higher education institutions and colleges depending on their place of residence and number of population in 2002-2008, % of total population number in the region

The fact that in regions where the number of population is bigger, the number of students from these regions is also bigger explain the situation. For example, the number of population in Riga region is 2-3 times bigger on average than the number of population in other regions; thus the number of students from Riga region is also 2-3 times bigger. The analysis of the indicative indicators of regional higher education institutions was performed to prove the hypothetical assumption that students mainly choose a higher education institution of their region.

3.2. Assessment of the main indicators of regional higher education institutions

The number of matriculated students in regional higher education institutions is the indicator of the size of higher education institution. Table 1 presents the indicators on the number of students in higher education institutions and regions over a period of eight study years.

Table 1

The number of students in regional higher education institutions in Latvia in the study years 2001/2002 – 2008/2009

HE institution		Total number of students in the study year							
		2001/ 2002	2002/ 2003	2003/ 2004	2004/ 2005	2005/ 2006	2006/ 2007	2007/ 2008	2008/ 2009
Zemgale	LLU	8920	9711	10132	9984	9536	8923	8426	7812
	chain increase rate,%	-	8.87	4.34	-1.46	-4.49	-6.43	-5.57	-7.29
	base increase rate,%	-	8.87	13.59	11.93	6.91	0.03	-5.54	-12.42
	% of total student number*	8.07	8.16	7.94	7.64	7.27	10.52	10.43	10.1
Latgale	DU	4697	5470	6583	6356	5559	4942	4219	4082
	RA	3661	3905	4104	3972	3915	3586	3269	3033
	<i>total</i>	<i>8358</i>	<i>9375</i>	<i>10687</i>	<i>10328</i>	<i>9474</i>	<i>8528</i>	<i>7488</i>	<i>7115</i>
	chain increase rate,%	-	12.17	13.99	-3.36	-8.27	-9.99	-12.20	-4.98
	base increase rate,%	-	12.17	27.87	23.57	13.35	2.03	-10.41	-14.87
	% of total student number*	7.56	7.88	8.37	7.90	7.23	10.05	9.27	9.17
Kurzeme	LiepU	4396	4522	4283	4267	3992	3549	3302	3130
	VeA	602	754	812	862	847	820	817	852
	<i>total</i>	<i>4998</i>	<i>5276</i>	<i>5095</i>	<i>5129</i>	<i>4839</i>	<i>4369</i>	<i>4119</i>	<i>3982</i>
	chain increase rate,%	-	5.56	-3.43	0.67	-5.65	-9.71	-5.72	-3.33
	base increase rate,%	-	5.56	1.94	2.62	-3.18	-12.59	-17.59	-20.33
	% of total student number*	4.52	4.44	3.99	3.92	3.69	5.15	5.10	5.13
Vidzeme	ViA	575	752	971	1165	1327	1344	1360	1414
	chain increase rate,%	-	30.78	29.12	19.98	13.91	1.28	1.19	3.97
	base increase rate,%	-	30.78	68.87	102.61	130.78	133.74	136.52	145.91
	% of total student number*	0.52	0.63	0.76	0.89	1.01	1.58	1.68	1.82

* total number of students in state higher education institutions

Source: author's calculations based on the Report on Higher Education in Latvia, 2001-2008

The data of Table 1 indicate that the number of students has reduced in all regional higher education institutions starting with the study year 2004/2005; the exception is Vidzeme University College where the number of students has increased, while the dynamics of the student number is fluctuating in Ventspils University College.

However, the situation cannot be unequivocally evaluated in other higher education institutions either. Irrespective of the reduced number of students in absolute figures, the number of students against the total number of students in the country has increased in the higher education institution of Zemgale region showing an especially rapid increase in the study year 2006/2007 when the share of the number of students in LLU increased by 3.25 percentage points. Slightly bigger changes in the share are observed in higher education institutions of Latgale region where the indicator is 3.27 percentage points. Changes have also taken place in the regional higher education institutions of Vidzeme and Kurzeme; yet they are tiny – the share of the number of students has increased only by 0.57 and 1.46 percentage points respectively. The indicators of the chain increase rate and base increase rate also show that over the past two years analysed the changes in the number of students are negative, only the indicators of ViA are positive. The changes in the share may be explained by the decline of the total number of students in Latvia and one of the reasons for the increase of the share in regional higher education institutions is the choice of students to study in a higher education institution closer to their place of residence.

The analysis of information on the breakdown of the number of first-year students enrolled in undergraduate studies in the period of the study years 2001/2003-2008/2009 leads to the conclusion that a convincing number of students in Latvia University of Agriculture, which is the only higher education institution in Zemgale region, comes from Zemgale region, while proportionally the indicator ranges within the limits of 35.4%-40.3%. The majority of students of LLU, 80-90% on average, are from the city and district of Jelgava. A similar proportional share is represented in Riga region which can be explained by the relatively small distance between LLU and the capital city. In fact, all regions are represented in the higher education institution of Zemgale region, while a smaller share of students comes from Latgale region.

In Vidzeme region, on average 56.1% of the population of the region are students in Vidzeme University College, about 30% come from Riga region, while the other regions are little represented there.

The inhabitants of Latgale region study in higher education institutions of Latgale region - 69.7% on average. The share of the students – residents of Latgale region has been between 54.9% and 85.4% in Daugavpils University and 62.1%-70.8% in Rēzekne Higher Education Institution.

The share of the population of the region studying in the higher education institutions of Kurzeme region is even larger, i.e. 76.5% on average. On

average 80.7% of the students who study in Liepāja University are residents of the region, while in Ventspils University College the respective figure equals to 62.7%. In general, the assumption that students choose to study closer to their place of residence has proved to be right.

3.3. Convergence of employment and education level indicators

Employment is one of the economic development indicators which is very closely related to the level of education. Difficulties to join the labour market are also related to continuing studies – 31% of the graduates who did not join the labour market after the graduation of the education institution, continued their studies in the same or another education institution in the same year. From the human resource perspective, the acquisition of education is not always effective because it does not always provide the individual with equal job opportunities and material welfare. For example, in Latgale region the fact the education institutions lack cooperation with potential employers which makes it more difficult to train specialists for the perspective professions and sectors of economy in Latgale is one of the main reasons for unemployment of young people. Knowledge on the labour market is not sufficient either; a similar situation is observed also in other regions of Latvia. The issue of education quality and school competitiveness is also topical, especially in the countryside.

In Europe a significant difference concerning employment between people with higher and lower education level has been maintained already for several decades. Latvia shows medium indicators if compared with the EU member states; whereas they are one of the highest among the new EU member states.

The level of unemployment among people with higher education in Latvia does not radically differ from the EU average indicators. The indicators of 2009 could differ more sharply from the indicators of the previous years; though the difference is not related to the decline of the level of education but to the consequences of the world economic and financial crises on employment.

4. TOPICALITIES AND PROBLEMATIC ASPECTS OF FINANCING HIGHER EDUCATION IN LATVIA

The chapter comprises 27 pages including 6 tables and 19 figures.

Although being specific, education is one of the sectors of economy. Like the other economic sectors, it has to be effective to function successfully. In addition, the state (financing pre-school, primary and secondary education, and budget places in higher education institutions), businesses (by supporting professional education and professional qualification programmes, paying tuition for their employees), individuals themselves and their families (paying for the studies, covering the indirect and

alternative costs) invest their resources in the education system. Each of the parties wishes as possible efficient and effective use of their investment resulting in the biggest benefit. The funding and its rational use are exactly the milestones of the education system.

4.1. Systems and models for financing higher education

In Latvia the state higher education institutions are financed from the state budget based on the principles of normative financing system. The amount of study financing is determined based on the number of study places allocated by the state for the particular higher education institution, the base costs of a study place, and the tuition cost coefficients for the thematic education areas.

State funding for higher education has always been heavily influenced by the state's fiscal situation. State elected officials have often viewed support of higher education as more discretionary than funding for many other programmes. As a result, changes in the state fiscal conditions are often multiplied in their impacts on higher education. When finances are tight, higher education budgets are often cut disproportionately. When financial conditions are good, higher education often receives larger increases than most other programmes. These fiscal responses mean that the outlook for state higher education funding depends critically on the outlook for state finances overall. It is necessary to compare higher education financing in Latvia with the experience in other countries to assess the financing system in Latvia more precisely (Table 2).

Table 2

Comparison of models of financing higher education institutions in some European countries

Source of funding	Latvia	Germany	France	Sweden	Iceland
State funding	x		x	x	x
Grants	x	x	x	x	
Subsidised services	x	x	x	x	
Loans	x	x	x	x	x
Cash allowance to families		x	x		
Tuition support	x		x		

Source: author's designed based on Godenir, 1999

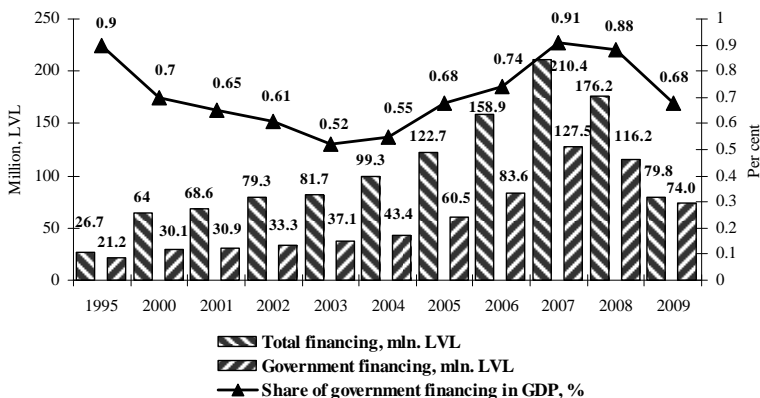
The sources of financing received by higher education institutions in Latvia include the state budget, resources of natural entities and legal entities, foreign aid as well as transport allowances as a subsidised service amounting to 50% of the transportation costs.

4.2. Analysis of higher education financing

The total costs of higher education usually are compared with the Gross Domestic Product and it is useful to consider this relation in the dynamics –

analysing the relation of financing allocated for higher education against the GDP changes (Figure 8).

Within the period of 2003-2007 education in Latvia has been one of the state determined priorities when both the total higher education financing and state budget financing increased with every year.

Source: Report on Higher Education in Latvia and author's calculations, 2009

Fig. 8. Indicators characterising higher education financing in Latvia from 1995 to 2009

It has to be admitted that in 2008 financing was reduced – the state budget financing decreased by 8.86% and the total higher education financing declined by 16.25% compared with the year 2007; thus returning to the financing level of 2005. In the past two years the reduction of the state budget is related with the financial crisis in the world and Latvia, when the government was forced to reduce expenses to cover the budget deficit.

4.3. Financing for the development of research infrastructure in Latvia

The base financing for science (as provided by the Law on Scientific Activity) is divided under 2 criteria: institution maintenance expenses and the state determined salary for the elected scientific staff. It also explains the number of the many research institutions registered in Latvia. On December 1, 2009 there were 135 research institutions registered in the Register of Research Institutions. Regional higher education institutions employed 352 full-time person equivalent research staff members, of which 214 persons held a scientific degree (the data of 2007). From 2000 to 2008 the largest share of financing for science was allocated to LLU, VeA and DU which is especially observed at the beginning of the analysed period when financing for science in ViA, RA and former Liepāja Pedagogical Academy was very little or practically did not exist at all. The largest increase of financing was observed in 2005 when the total financing

increased 3.79 times compared with the previous year. Financing of DU grew fast in 2005 and 2006. ViA has received the smallest financing for science, i.e. 0.56% of total financing for science for all regional higher education institutions. The research financing for LLU has fluctuated over the entire period within the limits of 37.4%-83.1%. In 2006 the share of financing for science was almost similar in LLU (45.2%) and DU (35.9%). The issues of study effectiveness, academic and research quality, competitiveness of the academic staff, and attraction of human resources to research shall be put forward as well as internationally competitive study and research work shall be provided, when the ESF funding for doctoral study support is available to higher education institutions in 2009 and 2010.

4.4. Assessment of the income and expenses of regional higher education institutions of Latvia

Higher education financing for regional higher education institutions has fluctuated depending on the country's financial and economic situation. Regional higher education institutions, like other higher education institutions of Latvia, receive financing from the state budget, tuition fees, and other sources. The author considers that municipalities should be involved in the operation of higher education institutions. The municipalities allocating additional funding for higher education institutions would receive in turn well qualified regional development specialists.

Some municipalities in Latvia (Ventspils and Valmiera) already support their higher education institutions. For example, Ventspils City Council assigns additional financing to VeA as well as pays personal scholarships to the best students. Ventspils municipality has invested more than LVL 5 million in the development and operation of VeA. The close cooperation between Ventspils High Technology Park, Ventspils International Astronomy Centre and Writers' House, and VeA deserves a positive evaluation. Thus, the development of VeA is inseparable from the general development of the city and the region. Table 3 presents the chain and base calculations for the analysis of total financing of regional higher education institutions from 2000 to 2008.

Table 3

Indicators of the dynamics for financing higher education institutions in Latvia for the period of 2000-2008

Years	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Financing	12 606	12 924	13 242	14 116	16 515	25 972	33 582	43 927	45 019
<i>Absolute increase, million LVL</i>									
Chain increase	0	318	318	874	2399	9457	7610	10345	1092
Base increase	0	318	636	1510	3909	13366	20976	31321	32413
<i>Increase rates, %</i>									
Chain increase rate	0	2.52	2.46	6.60	16.99	57.26	29.30	30.81	2.49
Base increase rate	0	2.52	5.05	11.98	31.01	106.03	166.40	248.46	257.12
<i>Share of the state budget financing for regional higher education institutions, % of total financing</i>									
Share	0.023	0.023	0.022	0.021	0.020	0.026	0.020	0.020	0.019

Source: author's calculations based on the data of the Ministry of Education and Science, 2000-2008

The dynamics of total financing for regional higher education institutions is comparatively even, though with a fast up-going trend in 2007. The most rapid chain increase rate can be observed in 2007 when financing for regional higher education institutions grew by LVL 10 345 thousand or 30.8% compared with the previous year; whereas in 2007 financing has increased 3.48 times compared with the base year.

Table 4 comprises information on the average state budget financing per student in the undergraduate study programmes in regional higher education institutions.

Table 4

Financing per student in the undergraduate study programmes in regional higher education institutions of Latvia between 2000 and 2008, LVL

HE institution	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
LLU	980	954	1068	1032	1243	1852	2611	3487	3907
DU	844	765	686	691	773	1285	1786	2680	3108
LiepU	734	646	557	575	669	850	1289	1871	2139
RA	634	618	602	626	697	1044	1715	2208	2516
VeA	1032	1065	1185	1038	1298	4247	4159	5639	4468
ViA	954	970	1041	890	986	1147	2618	2718	2445
Average in regional HE institutions	863	836	857	809	944	1738	2363	3101	3097
Average in state HE institutions	890	950	1041	1004	1173	1657	2119	2970	3440

Source: author's calculations based on the Report on Higher Education in Latvia, 2000-2008

The comparison of the average financing of regional higher education institutions per student with the same indicator in the state higher education institutions shows unsteady differences. The largest difference can be observed in 2008 when the average indicator for the state higher education institutions increases the average financing per student in regional higher education institutions by LVL 343; whereas in 2006 the relationship was opposite. Financing per student in the regional higher education institutions exceeded the average financing in the country by LVL 244. In 2008 the average financing per student was LVL 3 101 in regional higher education institutions; while the average tuition fee in the study year 2008/2009 was only LVL 975, i.e. 3.1 times lower. Ventspils University College, Latvia University of Agriculture, and Daugavpils University receive the biggest financing per student among the regional higher education institutions. However, the tuition fee in these higher education institutions is also much smaller than the state budget financing per student. The fastest increase in financing per student was experienced in 2005 when the financing in regional higher education institutions increased by 84.1% on average compared with 2004. Changes of the average indicator have not been so

dramatic in state higher education institutions when financing per student has increased only by 41.3%.

It is possible to use a simplified model to calculate the amount of financial resources necessary for financing regional higher education institutions. In 2008 on average LVL 3 097 were allocated from the state budget per student to regional higher education institutions; multiplying this figure by the number of students in the study year 2008/2009 (21 393 students), the necessary amount of funding equals to LVL 66.25 million. Comparing this indicator with the total higher education financing in regional higher education institutions in 2008, which was LVL 45.02 million, the total calculated financing deficit in regional higher education institutions can be determined, and in 2008 it was LVL 21.23 million. Thus it is necessary to attract funding from the private sector and other sources as well as to increase public financing to reduce this difference.

The author emphasises that private financing may not be used as a tool to substitute the insufficient state resources. Such a practice may create useless spending of resources, inconsistency, and inequality, and it may cause reduction in the availability of higher education. State resources should provide equality and social solidarity. Therefore the most optimal financing scheme is the use of various financing sources maintaining state investment as the basis for financing the higher education system. Naturally, the development of co-financing shall be provided with appropriate new and targeted financing mechanisms.

The performed research allows determining the strengths and weaknesses of the present higher education financing system which can completely be extended to regional higher education institutions.

SWOT analysis of higher education financing in Latvia

<i>Strengths</i>	<i>Weaknesses</i>
<ul style="list-style-type: none"> • reduction of the tuition fee makes higher education more available; • study loan system provides students with additional financial resources; • it is possible to partly compensate tuition fees from the personal income tax; • efficient study and student loan system is established; • the number of state assigned scholarships has increased, though the amount of the scholarship has decreased. 	<ul style="list-style-type: none"> • state budget financing is insufficient; • the financing system does not encourage the improvement of the study quality, since the principle for allocating financing is not result oriented; • lack of higher education financing strategy; • not all ministries employ a transparent system for assigning financial resources; • the present distribution of the state budget financed study places is a formal transfer of cash to higher education institutions; • budgetary students have no responsibility for the use of resources;

	<ul style="list-style-type: none"> • study loans do not fully cover the tuition fee; • weak cooperation between HE institutions and employers.
<i>Opportunities</i>	<i>Threats</i>
<ul style="list-style-type: none"> • attracting private funding; • use of the resources of the EU Structural Funds; • differentiating of financing – Riga and regional higher education institutions. 	<ul style="list-style-type: none"> • low purchasing power of the population; • worsening of the country's economic and financial situation; • refusal of credit institutions to get involved in the study crediting process.

Source: author's created comparison

The current higher education model is based on assigning resources using the traditional budget item; thus costs are the main determining part of the budget. Trying to increase the costs for budget students according to the study quality requirements, higher education institutions cannot attract a sufficient number of paying students for the same amount of tuition fee. Enrolling paying students for lower tuition fee, the state allocated financing is actually reallocated, reducing the costs of budgetary students and, as a result, higher education institutions lack resources for development.

4.5. Impact of financing on the operation of regional higher education institutions of Latvia

The analysis of financing indicators shows that the state budget financing to higher education institutions in Riga is larger than in the regions. The Nordic countries employ an opposite policy in financing higher education institutions. Data of the Ministries of Education in Finland, Sweden, and Norway show that 41% of state subsidies to universities in Finland are allocated to Helsinki universities and the surrounding universities, while 59% are allocated to the universities of other parts of the country. In Norway the situation is as follows: 27% are allocated to higher education institutions in Oslo and 73% - to higher education institutions in other parts of the country. Sweden is even more active in developing its regional policy, namely the higher education institutions in Stockholm receive 23% of the funding of the Ministry of Education, while other higher education institutions of Sweden receive 77% of the state subsidies to higher education institutions. Thus, Finland allocates 59% to regions, Norway – 73%, and Sweden – 77% (Bērugs, 2002).

As the situation in Latvia differs considerably and financing is not divided based on the territorial principle, the tuition fee is one of the financing aspects that could impact the operation of regional higher education institutions. Therefore the PhD Thesis includes research findings on the impact of tuition fee on the number of students in every regional higher

education institution. The period from the study year 2002/2003 to the study year 2008/2009 was analysed, taking the average tuition fee in the respective higher education institution in the particular study year as the basis.

The regression analysis was applied to analyse the correlation between the tuition fee and the number of first-year students enrolled for the tuition fee to determine the causal relationships of the studied phenomena. The calculations showed that the amount of tuition fee is one of the factors impacting the choice of students for higher education institution, though other economic and social factors may also impact the students' choice.

5. ANALYSIS OF THE QUALITATIVE AND QUANTITATIVE SUPPLY AND DEMAND OF REGIONAL HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

The chapter comprises 44 pages including 12 tables and 34 figures.

Although higher education institutions of Latvia offer a sufficiently wide range of study programmes, the student choice and demand is rather homogeneous due to the partial compliance with the labour market requirements. Besides the study programmes do not facilitate the development of knowledge society in the country. The solution would be the development of knowledge society to find out national priorities in the knowledge society, and to provide support to them.

Qualification requirements for specialists in many industries are still poorly defined, thus neither facilitating programme improvement and orientation towards the competencies required in the labour market nor offering interdisciplinary programmes which are widely spread in the Western countries and the USA. Education development is also precluded by the fact that the qualification or the scientific degree of a specialist has not significantly impacted the salary in Latvia, especially in the private sector over the past years.

5.1. Assessment of the study programmes and research tendencies of regional higher education institutions

At present the higher education offer is characterised by insufficient ability to react to the economic development needs due to the inertia and lack of investment. However, student demand oriented higher education has to be adjusted to the labour market requirements. The summary on the study programmes of regional higher education institutions of Latvia is presented in Table 5.

Table 5

Comparison of the study programmes in regional higher education institutions

Study area	LLU	DU	LiepU	RA	VeA	ViA
Teacher training education and education science	+	+	+	+		
Arts		+	+			
Humanities		+	+	+	+	
Social and human behaviour sciences	+	+	+	+		+
Information and communication sciences						+
Business and management	+	+	+	+	+	+
Law		+		+		
Life sciences		+				
Physical sciences		+				
Mathematics and statistics		+	+			
Computer science	+	+	+	+	+	+
Engineering and technologies	+				+	
Manufacturing and processing	+					
Architecture and construction	+			+		
Agriculture, forestry	+					
Veterinary science	+					
Health care		+	+			
Social welfare			+			
Environment protection	+	+	+	+		

Source: author's designed based on the data of the Ministry of Education and Science, 2008

The widest choice of study programmes is offered by DU – in 12 study fields as well as by LLU and LiepU – 10 study fields. Latvia University of Agriculture is the only regional higher education institution which offers study programmes in agriculture, forestry, and veterinary. RA, VeA and ViA offer less choice to the potential students. All the considered regional higher education institutions offer study programmes in social sciences, business and law which are popular programmes among the students. According to the statistics, on average 50% of total number of students study these fields. The fact that the majority of regional higher education institutions, except for Ventspils University College, offer studies in the following areas: Social and Human Behaviour Sciences and Environment Protection shall be evaluated positively, since these areas have to be developed in the country, and the increase in the number of students in these programmes shall be facilitated to achieve equal regional development, innovative thinking, and knowledge economy. However, another field supported by the country by allocating more state budget financed places is

Architecture and Construction; though only LLU and RA implement these study programmes. The opportunity provided to the population to receive education necessary for the regional development is a positive tendency in Latgale and Zemgale planning regions; yet it is negative that other regional higher education institutions do not offer study programmes in these fields which may cause the lack of future specialists in the regions negatively impacting the development of the particular region.

Regional higher education institutions have started to develop their technical and research infrastructure attracting resources and financing from different support funds. Technical centres and research institutes are established as well as the most up-to-date research equipment is purchased to comply with the market requirements. Regional higher education institutions have the opportunity to become leading research centres that will help create knowledge based economy in the region and thus will facilitate the development of innovative entrepreneurship and the achievement of a balanced regional development.

5.2. Analysis of the number of students in regional higher education institutions of Latvia

The number of students is one of the main factors determining the operation of higher education institution, since the work of the academic staff and achievements of higher education institution on different scales and indicators depend on the number of students.

All regional higher education institutions of Latvia offer undergraduate study programmes, thus it is important to analyse the dynamics of the number of students in the undergraduate studies as well as to analyse the reasons for the changes in the dynamics (Table 6).

Table 6

The number of students in regional higher education institutions of Latvia in the study year 2009/2010

Higher education institution	Number of students	of which			Part-time students of total, %	Changes against the study year 2008/2009, %
		Full-time studies		Part-time studies		
		budget	paid	paid		
LLU	6900	3082	1349	2469	36	-12
DU	3651	1871	625	1155	32	-11
RA	2642	1321	297	1024	39	-13
LiepU	2659	1011	570	1078	41	-15
VeA	900	658	215	27	3	6
ViA	1394	531	465	398	29	-1

Source: author's designed based on the data of the Ministry of Education and Science and the CSB, 2009

More than half (55%) of the students of Latvia University of Agriculture are enrolled in the private financing group and pay the tuition fee from their own funds. Seventy per cent of the full-time students have the opportunity

to acquire education in the state financed study programmes. The part-time students constitute a large share of students, since the higher education institution offers a wide range of study programmes in extra-mural form. Part-time students comprise 36% of total number of students. It has to be admitted that the decline in the number of students has also affected the operation of LLU. The number of students has dropped by 12% within a year, though despite it LLU is one of the best regional higher education institutions in this respect. It indicates that agricultural studies are still demanded by the society. The number of students has decreased most radically in Liepāja University – by 15%, while an increase by 6% has been observed in Ventspils University College.

The studies on the number of students in higher level professional study programmes reveal that Vidzeme University College has the best indicators in this area. The number of students has increased 3 times within five years which, in comparison with other regional higher education institutions of the country, is a high indicator. Latvia University of Agriculture maintains a positive tendency concerning the number of students in professional study programmes. The number of students in higher level professional study programmes has dropped twice in the higher education institutions of Kurzeme over 6 years. The base increase rate also indicates it; the number of students has reduced by 27% compared with the study year 2004/2005. The number of students demonstrates a declining tendency in Latgale region as well.

Higher education institutions have started undertaking measures to involve students and academic staff in the development and promotion of innovative entrepreneurship in the particular region, thus increasing the student motivation to stay and start business in their own region instead of moving to the capital or abroad.

5.3. Analysis of the number of academic staff in regional higher education institutions of Latvia

The qualifications of the academic staff of regional higher education institutions are one of the conditions promoting the interests of the society and government in sustainable developments of regions. Table 7 includes the data on dynamics of full-time professors and associate professors of regional higher education institutions.

Table 7

Full-time professors and associate professors in regional higher education institutions in Latvia between 2004 and 2009

Number of professors		2004/ 2005	2005/ 2006	2006/ 2007	2007/ 2008	2008/ 2009
Zem gale	LLU	94	98	122	127	130
	Base increase	-	4	28	33	36
	Base growth rate,%	100	104.3	129.8	135.1	138.3

Table 7 continued

Number of professors		2004/ 2005	2005/ 2006	2006/ 2007	2007/ 2008	2008/ 2009
Latgale	DU	32	32	33	44	48
	RA	16	18	14	14	19
	Total	48	50	47	58	67
	Base increase	-	2	-1	10	19
	Base growth rate,%	100	104.2	97.9	120.8	139.6
Kurzeme	LiepU	12	12	18	22	27
	VeA	10	10	11	14	11
	Total	32	32	29	36	38
	Base increase	-	0	-3	4	6
	Base growth rate,%	100	100	90.6	112.5	118.8
Vid- zeme	ViA	5	4	5	7	7
	Base increase	-	-1	0	2	2
	Base growth rate,%	100	80.0	100.0	140.0	140.0

Source: author's calculations based on the data of the Ministry of Education and Science, 2004-2009

The figures and calculations of Table 7 allow providing the following conclusions and interpretations:

- Latvia University of Agriculture differs from other regional higher education institutions with its large number of academic staff. Only a positive base increase is observed in LLU during the period analysed;
- the number of professors in RA fluctuates during the period analysed; the latest year shows the highest indicators;
- the number of professors and associate professors in DU has constantly and quite rapidly increased during the whole period analysed;
- in general the number of professors and associate professors in Latgale HEIs has increased during the past five years;
- the total number of professors and associate professors in Vidzeme University College is quite small and shows a slight progress;
- HEIs of Kurzeme region have different goals, tendencies and professors which are expressed through the especial interstate status of towns and regions in the peninsula affected by the Baltic Sea, and having a significant transit line and transport logistics;
- the number of professors and associate professors in Liepāja University, which is famous for ancient traditions, is not large; yet it has stable development trend;
- the total number of professors and associate professors in a relatively new Ventspils University College is stable without an essential progress.

It shall be admitted that the number of full-time professors and associate professors in regional HEIs constantly increases; yet the progress is small, since the share of professors and associate professors is small as well.

5.4. SWOT analysis of regional higher education institutions in Latvia

The author has performed a SWOT analysis using the data of the Ministry of Education and Science and Latvia National Development Plan to assess the strengths and weaknesses of regional higher education institutions.

SWOT analysis of regional higher education institutions in Latvia

<i>Strengths</i>	<i>Weaknesses</i>
<ul style="list-style-type: none"> • opportunity to gain higher education in the region of residence; • tuition fee is lower than in the HE institutions of the capital of Latvia; • regional higher education institutions are the biggest wealth of every region, since a higher education institution develops innovative thinking in the region and prepares qualified specialists, thus facilitating the development of the region; • regional higher education institutions offer a large number of study programmes corresponding to the students wishes; • good legislative basis corresponding to the EU recommendations has been developed; • large number of students, especially in Zemgale region (LLU) and Kurzeme region (VeA); • higher education institutions have a well-developed international cooperation, including the student and academic staff exchange; • qualified academic staff works in higher education institutions, of which 46% have a scientific degree. 	<ul style="list-style-type: none"> • the disproportion between the number of students and trained specialists – more than half of the students study social sciences; the number of students in natural sciences, engineering, and technologies is insufficient; • regional higher education institutions are less popular; • outdated material facilities for the study and research activities, many regional higher education institutions practically have no modern research equipment and appliances; • buildings and rooms, communication networks, heating systems, water supply and ventilation systems are worn out due to the lack of capital repairs; • insufficient state financing for budget places as well as financed social support for the students; • low salary of the academic staff, especially in natural sciences, engineering sciences, and technologies which is not competitive with the salaries of the correspondingly qualified persons in the private sector.
<i>Opportunities</i>	<i>Threats</i>
<ul style="list-style-type: none"> • opportunities to receive different scholarships and other types of support to studies from international sources; • higher education institutions have the opportunity to attract co-financing of international funds for the research development and, firstly, resources of the EU Structural Funds; • it is possible to attract more students to regional higher education 	<ul style="list-style-type: none"> • opportunities for unequal competition increase with the expansion of international cooperation; • increased flow of high qualification specialists to other countries is possible, thus creating lack of labour force and impeding the development of the region and its higher education institutions; • opportunity that the new specialists who graduate from the universities abroad also

- institutions through implementing effective marketing measures;
- it is possible to offer to study sciences which are necessary for further development of the region and for the needs of the region through revising the study programmes of the regional higher education institutions;
 - cooperating with the largest enterprises of the region it is possible to develop study programmes for ensuring further work places for the students (corresponding to the enterprise demand for specialists);
 - infrastructure of higher education institutions – buildings, rooms, research equipment and appliances, is not improved if the state financial support does not increase, consequently the quality of higher education may lower and the competitiveness of the trained specialists may reduce.

Source: author's designed based on the data of the Ministry of Education and Science (2009) and NDP (2006)

To assess effectively the strengths, weaknesses, opportunities and threats of regional higher education institutions, the author applied the pair method to determine the most important of the mentioned factors.

5.5. Opportunities to receive higher education in the regions of Latvia according to the population assessment

The development of respective higher education study programmes serves as the possibility to provide the education for necessary specialists complying with the labour market requirements. The study programmes play a significant role in the choice of HEI to continue education. The demand for studies in higher education institution depends on the variety of study programmes. The author elaborated a questionnaire to perform a more detailed study on the impact of higher education on the development of the region. The population of regions was questioned in November, 2008. Questionnaires included multiple choice questions, yet additional information from the respondents was received only in some cases.

The general group of the research comprised graduates of regional higher education institutions. The many-case stratified random sampling was used to select the sample. The first stage of sampling – division of the region in typical groups or stratifications: typical group – regions of Latvia; the second stage – stratification based on the type of populated area – town or countryside. This method was applied:

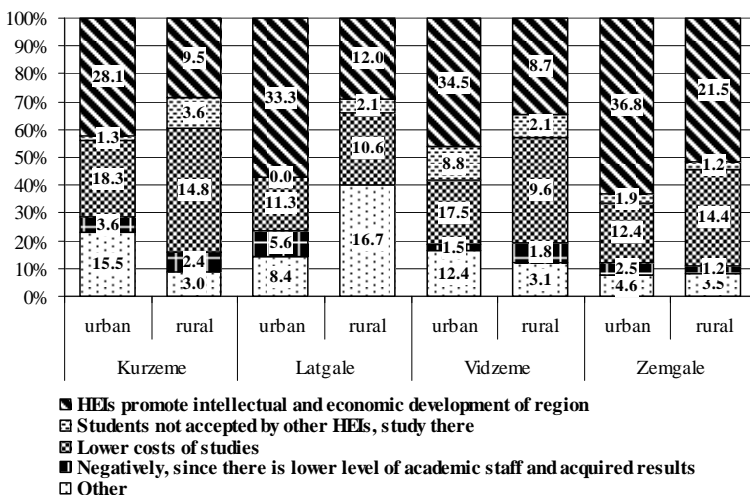
- 1) to characterise the graduates covered by the research;
- 2) to observe the principle of territorial division of the respondents.

Data were processed using SPSS and MS Excel software. The questionnaire questions were designed to assess also the operation of regional higher education institutions. The survey encompassed 776 respondents, providing

the population's opinion on the present situation in the labour market and higher education. Respondents assessed the operation of the higher education institution of their region and its participation in facilitating the regional development. At the same time this subchapter of the PhD Thesis also views the study programmes offered by regional higher education institutions which were also assessed by the respondents. The variety or the opposite – little choice of study programmes was mentioned several times in the respondents' answers.

5.6. Summary of the opportunities to acquire higher education in the regions according to the population assessment

The author has summarised the evaluations of respondents expressed in the previous subchapters by question categories, separating the evaluation of the inhabitants of towns and the countryside. The summary was drafted to draw regularities and conclusions.

Source: author's designed based on the questionnaire data, 2008

Fig. 9. Assessment of the operation of higher education institutions in the regions of Latvia, %

When answering the question on the operation of higher education institutions in Latvia, most of the respondents indicated that HEIs facilitate the intellectual and economic development of the region. The largest share of respondents having replied positively come from Zemgale region, where one regional higher education institution - LLU is located. 58.3% of Zemgale inhabitants evaluated positively the operation of their higher education institution. Inhabitants of the city evaluated the operation of the higher education institution most positively. Rural inhabitants inclined more

to their own opinion as well as they indicated on the low study costs which is not an insignificant factor in choosing the study place.

According to Figure 9, many respondents have also expressed their opinion on the operation of the higher education institution, indicating to the necessity for cooperation with the employers and the future employees (graduates). The respondents could not express their personal opinion due to little information about the operation of higher education institutions.

The population of Kurzeme region gave the most negative opinion on the operation of their higher education institutions. 4.8% of the respondents consider that only people failed the competition in other higher education institutions study in regional higher education institutions, and 6% indicated that the level of academic staff and the achieved results is lower in regional higher education institutions. The population of Zemgale region evaluated positively their higher education institution, since on the contrary to the answers provided by the respondents of Kurzeme region, 3.1% of the inhabitants had negative attitude and 3.7% considered that the education quality was low in Zemgale regional higher education institution.

Figure 10 reveals that most of the respondents consider that a higher education institution closer to their place of residence facilitates the development of the entire region. The population of Zemgale region are most positive, since this opinion was expressed by 70.3% of respondents which is twice as much as in Kurzeme region. The narrow range of the offered study programmes was mentioned as the next evaluation about higher education institutions. The greatest dissatisfaction with the study programmes of higher education institutions was observed in Latgale region, where a negative opinion was expressed by 22.3% of the population (only 8.9% in Zemgale region). The reason for such an opinion could be the specifics of study programmes in Latgale region, since DU and RA mainly specialise in training teachers and linguists which neither really corresponds to the needs of the region nor attracts a sufficient number of interested students.

frequently carry out authoritative and comprehensive researches which in the form of indices and ratings characterise different economic and social indicators of the countries of the world.

The offer of higher education in Europe and in the world has become more available and competitive; demand for information on the quality of higher education institutions and their effectiveness increases as well. Following the example of the USA, many European universities compete for their place in the global higher education environment. Considering the experience of other countries in developing both national and international ratings of higher education institutions, it is evident that none of the ratings is absolutely complete. Therefore every user of the rating should critically assess it and receive only the most important information and indicators from the rating. The first ratings of higher education institutions in the USA appeared already in the 1870s. However, a unified, universal rating methodology has not been designed until present, and the approach to evaluating higher education institutions differs in different countries. Part of the countries with a wide higher education system develop their own national ratings, yet international university ratings have gained bigger popularity in the world.

Assessing the current university ratings, in 2008 the European Commission indicated that the developers of SJTU and THES indices pay more attention to the research aspects, not the study process as well as to institutions as such, not to their programmes. Therefore the European Union has started a two-year project to develop and implement a new university assessment system. The new European League Rating will have to balance research and education quality assessment in higher education institutions as well as to accept the variety of higher education institutions. In 2010 the European League Rating will be tested with 150 higher education institutions in the world, initially concentrating on engineering sciences and business schools (Kärkliņa, 2010).

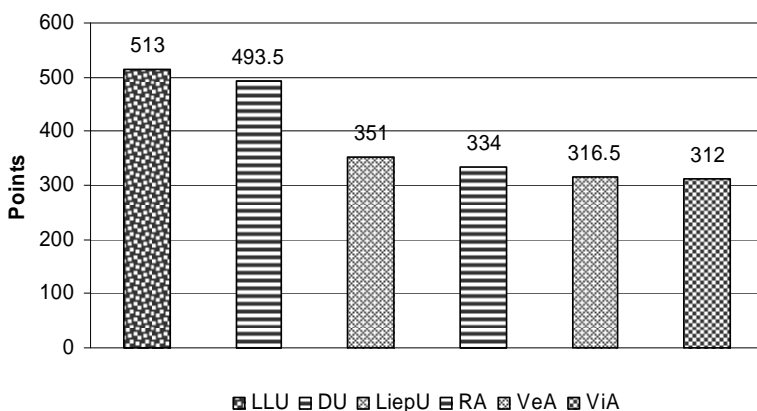
6.2. Characteristics and analysis of the ratings of regional higher education institutions of Latvia

The author of the PhD Thesis has formulated the objective to study the experience of world universities choosing the indicators, and assessing and comparing university operation as well as choosing and justifying the indicators characterising the operation of regional higher education institutions which reflect balanced development of the organisation.

The majority of the world's higher education institutions is covered by Shanghai "Jiao Tong" University research "Academic Ranking of World Universities" (ARWU) which compares 500 best universities from different countries and regions. The sources of information mainly are data available on the Internet.

The British publication “*The Times Higher Education*” publishes the World university ranking, naming those 200 universities which are the best in their opinion. London research differs not only because they publish only 200 universities, but also because it includes regional assessment and the relation of assessment with the specialisation. From the methodological point of view, the biggest difference between Shanghai and London research is that they separate the USA and European universities from almost 1 466 Latin American and Caribbean universities. University ranking helps the potential students make the choice when evaluating the education opportunities.

The author has assessed and compared six regional higher education institutions of Latvia using the eight indicators included in the ranking of higher education institutions of Latvia.

Source: author's designed based on the statistical data of the Ministry of Education and Science, 2009

Fig. 11. Total ranking points of regional higher education institutions of Latvia in 2008

Summarising the data and evaluating the indicators of regional higher education institutions, it is possible to develop the ranking of regional higher education institutions. As Figure 11 presents, Latvia University of Agriculture moves to the leading position among the regional higher education institutions. Studying the previously mentioned data, it can be observed that LLU is a leader in several areas and its indicators in most cases have reached the largest number of points among the higher education institutions. It has to be admitted that LLU takes the 6th place in the ranking of higher education institutions of Latvia. It is followed by DU which falls behind LLU by 19.5 points. These two higher education institutions are also mentioned as the most popular among the respondents. Liepāja University falls behind by a larger number of points; it has received 68% of the highest

indicator. Rēzekne Higher Education Institution is the fourth best regional higher education institution in Latvia, followed by Ventspils University College and Vidzeme University College. The difference between Vidzeme University College and the first place is 201 points which in percentage equals to 61% of the highest evaluation among the regional higher education institutions. Vidzeme University College takes a shared 24th-26th place among 33 higher education institutions of Latvia in the total ranking of higher education institutions of Latvia.

The ranking of higher education institutions of Latvia does not reflect the real situation, since it compares higher education institutions among themselves, neither assessing every individually nor their proportional correspondence. Vidzeme University College is one of the youngest higher education institutions, and it is understandable that it cannot compete with other higher education institutions in the number of students. If a higher education institution has a small number of students, it affects the number of academic staff and graduates which has a big significance in the ranking of higher education institutions. The assessment criteria should be considered more seriously and the specifics of the study programmes of the higher education institution should be considered when developing the ranking.

6.3. Scenarios for the development of higher education in Latvia

The Analytic Hierarchy Process or AHP method was used to analyse the scenarios for higher education development (Saaty, 2008). With the Analytic Hierarchy Process the results of every expert's assessment were processed separately and then summarised in a criteria evaluation summary where the priority vector final coordinates were gained for each criterion.

The Ministry of Economics and the Ministry of Education and Science of the Republic of Latvia offer 5 scenarios or models for higher education development in the "Informative Report on the Required Structural Changes in Higher Education and Science to Achieve International Competitiveness of the National Economy of Latvia". The research author offers four base scenarios and the comparison of these scenarios for the reform of higher education to determine the most optimal development version.

Scenario 1: "Current model – 6 universities"

The public sector of higher education system of Latvia consists of six universities – University of Latvia (LU), Riga Technical University (RTU), Riga Stradiņš University (RSU), Latvia University of Agriculture (LLU), Daugavpils University (DU), and Liepāja University (LiepU) as well as three higher education institutions of art, and state research institutions with a secondary public status. The main goal of this scenario is to ensure the availability of higher education to the population of Latvia.

Scenario 2: "One many-settlement university"

According to the international competitiveness requirement and the available resources, a new research university is established on the basis of

the present state founded higher education institutions and research institutes, and it implements study programmes and does research both in Riga and the regions. In this case the efficiency of including three higher education institutions of arts – Latvia Academy of Culture (LKA), Latvia Academy of Arts (LMA), and Jāzeps Vītols Latvia Academy of Music (JVLMA) – in the mentioned university would be evaluated separately. In this case the university in Riga may qualify for the status of a research university. It should be noted that the quality of education in Riga and the regions may be very different, thus causing essential problems in attracting students to the regional universities.

Scenario 3: “Specialised universities (inter-institutional cooperation)”

The number of state founded HE institutions and their typology remain the same if compared with the present situation – 18 universities, academies, and higher education institutions. The laws and regulations prescribe that the study programmes and research projects of one sector are implemented as inter-institutional joint activities (e.g. study programmes in medicine are implemented between RSU and LU, in construction between RTU and LLU, in chemistry – between RTU and LU etc.), thus consolidating the existing resources on the study programme level.

It should be noted that the autonomy of each institution will be significantly limited in this variant as well as it is necessary to consider the impact of management traditions and culture of different higher education institutions on the performance results. The model of the institutional system of higher education and research is changed to consolidate higher education and research institutions, and to transform them according to the industry group principle, at the same time maintaining regional and arts higher education institutions as separate institutions. Thus industry group universities could be developed (e.g. university of natural sciences and engineering, university of social sciences and humanities etc.). The universities would then be responsible for the contribution of their industry group to attaining the goals and objectives of the structural changes.

Scenario 4: “Regional universities are the centres around which regional higher education institutions collaborate and internationalisation takes place”

The operation of six regional higher education institutions is envisaged in this variant – Latvia University of Agriculture (in Zemgale region), Daugavpils University and Rēzekne Higher Education Institution (in Latgale region), Liepāja University and Ventspils University College (in Kurzeme region), and Vidzeme University College (in Vidzeme region). Nowadays regional higher education institutions are not only the place where to receive higher education. A regional higher education institution shall act as the research centre of its region, and it shall promote the development of its region in all aspects, like it happens in the whole world – a university is the centre of regional development. Regional higher

education institutions serve as catalysts for bringing positive changes into the future education system. They are more adaptable to innovations in the programme content and teaching methods as well as efficient use of resources.

The evaluation of provided scenarios was based on several goals, simultaneously prioritising the goals. The choice of the development scenario for higher education development was chosen as the highest goal (**first level**).

The **second level** offers four groups of criteria which were developed based on the objectives set by the “Informative Report on the Necessary Structural Changes in Higher Education and Research” developed by the Ministry of Economics of the Republic of Latvia. The offered objectives of the structural reform are grouped according to the set key goal of the structural reforms: higher education and research sector of Latvia ensures the base of knowledge and human resources necessary for knowledge economy as well as fulfils the following targets:

1. Higher education institutions ensure graduates corresponding to the needs of knowledge economy – responsible, internationally competitive, creative, and entrepreneurial.
2. Higher education institutions are active, successfully providing the lifelong learning offer which is necessary for knowledge economy to the population of Latvia of all ages.
3. Higher education and research institutions ensure international level research activity results that are successfully commercialised in Latvia, thus encouraging creation of innovative products (products and services) with high value added (Informative Report of the Ministry of Economics, 2009).

The objectives of the structural reforms offered by the Ministry of Economics of the Republic of Latvia are divided into four groups which are chosen as the second level criteria groups:

- efficiency and return on the use of resources;
- quality of the studies and research activities;
- internationalisation and global competitiveness;
- integration with the economy, social development, and innovative activity.

The criteria of the **third level** were also determined based on the objectives and resulting indicators prescribed by the “Informative Report on the Necessary Structural Reforms in Higher Education and Science” of the Ministry of Economics of the Republic of Latvia:

1. *Efficiency and return on the use of resources:*
 - 1.1. effective use of the resources of higher education institution;
 - 1.2. technical provision of the study process;

- 1.3. increase of public financing for higher education through municipality financing;
- 1.4. maximum load on the infrastructure;
- 1.5. transparency of the public financing;
- 1.6. result oriented principle of allocating financing.
2. *Quality of the study and research activity:*
 - 2.1. establishment of centres of excellence (which concentrate the study and research activities in a particular region);
 - 2.2. development of internationally recognised publications;
 - 2.3. provision of e-studies;
 - 2.4. development of patents;
 - 2.5. inter-institutional cooperation;
 - 2.6. effective use of research infrastructure for tertiary level studies.
3. *Internationalisation and global competitiveness:*
 - 3.1. increasing the role of international expertise;
 - 3.2. larger attraction of foreign academic staff to work in HE institutions;
 - 3.3. international competitiveness of the education institution;
 - 3.4. support for the international growth of the academic staff of Latvia;
 - 3.5. provision of internationally competitive knowledge and skills.
4. *Integration with the economy, social development and innovative activity:*
 - 4.1. producers' ordered research;
 - 4.2. development of industry clusters;
 - 4.3. creation of innovative products;
 - 4.4. provision of the necessary specialists in the region;
 - 4.5. polycentric development of the country;
 - 4.6. provision of lifelong learning in the region.

The following higher education development scenarios were analysed on the **fourth level** (the lowest):

Scenario 1 – Current model – 6 universities;

Scenario 2 – One many-settlement university;

Scenario 3 – Specialised universities (inter-institutional cooperation);

Scenario 4 – Regional universities are the centres around which regional higher education institutions collaborate and internationalisation takes place.

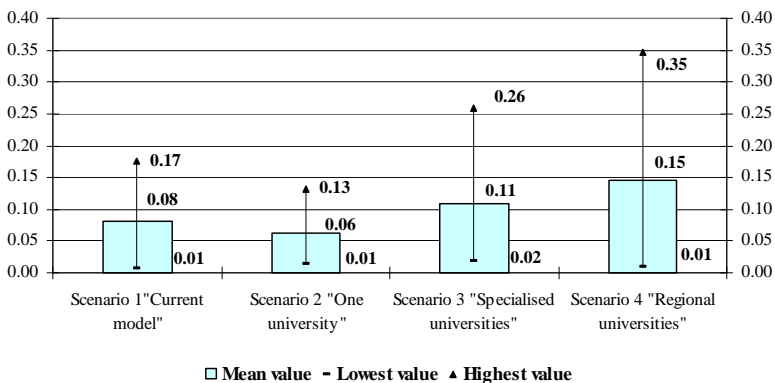
The development and evaluation of the scenarios was based on a differentiated approach – the research author developed the scenarios, while 7 experts from the regions of Latvia representing higher education sector assessed the scenarios.

Summarising the experts' assessment on the evaluation of criteria groups for the development of the higher education system, the highest average evaluation is for the criteria group "Quality of study and research activity"- 0.40 (Figure 2), followed by the group "Integration with economy, social development and innovative activity" which has received the evaluation of 0.25; similar evaluation is granted to the criteria group "Efficiency and

return on the use of resources” – 0.21, and the criteria group “Internationalisation and global competitiveness” with the evaluation of 0.14 points concluded the ranking.

When assessing the defined scenarios by the groups of criteria, Scenario 4 “Regional universities are centres around which regional higher education institutions collaborate and internationalisation takes place” received the highest mean assessment in the criteria group “Efficiency and return on the use of resources” – 0.08, followed by Scenario 1 “Current model – 6 universities” with the average assessment of 0.06. Scenario 2 “One many-settlement university” and Scenario 3 “Specialised universities (inter-institutional cooperation) have received a similar evaluation – 0.03 and 0.04 respectively.

Also when assessing the defined scenarios by the groups of criteria, the highest average assessment (0.15) was received by Scenario 4 “Regional universities are centres around which regional higher education institutions collaborate and internationalisation takes place” in the criteria group “Quality of study and research activity” which gained the highest evaluation among the groups of criteria, thus it is considered the most significant. Scenario 3 “Specialised universities (inter-institutional cooperation)” took the second place with 0.11 points, while Scenario 1 and Scenario 2 were evaluated with 0.08 and 0.06 respectively.

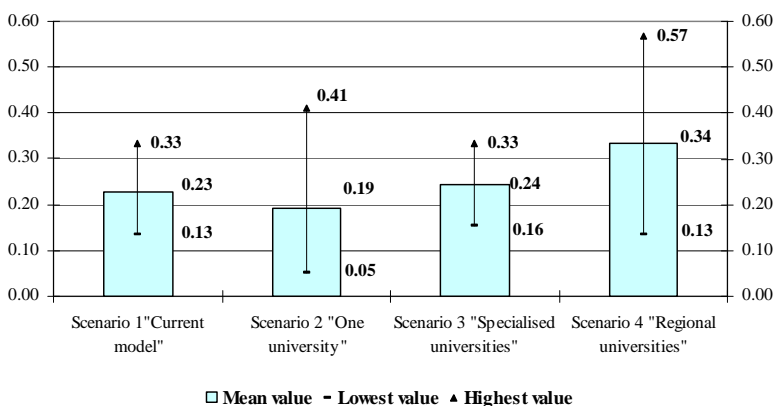
Source: author's calculations and construction

Fig. 12. Experts' assessment on the development scenarios for higher education system in the criteria group “Quality of study and research activity”

The third group of criteria “Internationalisation and global competitiveness” received the lowest evaluation in the assessment of criteria groups, also the mean values of the scenario assessment in this group are relatively the lowest ones. Scenario 3 “Specialised universities (inter-institutional cooperation) is evaluated as the highest – 0.042; the other three scenarios

have a very similar evaluation. Scenario 4 “Regional universities are centres around which regional higher education institutions collaborate and internationalisation takes place” is evaluated with 0.037, Scenario 2 “One many-settlement university” – 0.032, and Scenario 1 “Current model – 6 universities” – 0.025 points. When assessing scenarios in the final criteria group “Integration with the economy, social development and innovative activity”, all scenarios were evaluated almost equally; however Scenario 4 “Regional universities are centres around which regional higher education institutions collaborate and internationalisation takes place” gained a slightly better result – 0.068. Scenario 1 and Scenario 2 were evaluated with 0.066 and 0.065 respectively, while Scenario 3 received the lowest evaluation – 0.053.

The summarising assessment (Figure 13) by all the groups of criteria shows that Scenario 4 “Regional universities are centres around which regional higher education institutions collaborate and internationalisation takes place” has received the highest average evaluation – 0.34, thus according to the experts’ assessment, it should be considered as the most recommended scenario for the development of the higher education system of Latvia. However, a rather large dispersion of the experts’ assessment may be observed, namely, the lowest evaluation for the Scenario is 0.13, while the largest – 0.57, which indicates to experts’ disagreement. The next recommended scenario is Scenario 3 “Specialised universities (inter-institutional cooperation)” – 0.24, while Scenario 1 “Current model – 6 universities” and Scenario 2 “One many-settlement university” have received lower evaluations – 0.23 and 0.19 respectively.

Source: author's calculations and construction

Fig. 13. Total experts' assessment on the development scenarios for higher education system

The Analytic Hierarchy Process method indicates that the highest average evaluation was received by Scenario 4 “Regional universities are centres around which regional higher education institutions collaborate and internationalisation takes place”.

According to the experts’ of regional higher education institutions assessment, it can be concluded that Latvia should develop regional higher education institutions providing the respective financing and autonomy of operation so that these higher education institutions could work in the interests of the region. In this variant the emphasis is put on the goal of higher education system to provide the availability of higher education to the population of Latvia.

MAIN CONCLUSIONS

1. The main objective of higher education and science is to encourage the strengthening of such state and public system where education, science and technology become the driving force for the economic growth, increase of the level of life, development of tolerant and open society, and strengthening of the democracy.
 - 1.1. The role of higher education institutions is closely linked with the implementation of regional policy. The environment demands are much deeper rooted in higher education, since education is perceived as a solution to any problem.
 - 1.2. The operation of higher education institutions is possible on the macro, mezzo, and micro level. On the macro level the university is linked with other structures of regional management; on the mezzo level the knowledge groups are related to management structures commercially; whereas on the micro level the staff of universities and higher education institutions form the civil society in which effective management structures may work.
 - 1.3. Education institutions is a significant feature and characteristics of every region where higher education institutions are especially significant.
 - 1.4. Regional higher education institutions are higher education establishments with a special mission and their goal is to implement the scientific and research programmes necessary for the development of a particular region.
 - 1.5. Europe is the only world region which has its own common higher education policy.
2. The most significant turn in the European higher education policy was the determination expressed in the Bologna Declaration to create a common European Higher Education Area until 2010.
 - 2.1. The Bologna process has created larger compatibility and harmony of higher education systems and facilitates student mobility as well

- as provides higher education institutions with the opportunity to attract students from other countries.
- 2.2. Higher education institutions have adopted a three-cycle structure and have approved European quality assessment standards and guidelines; the register of European Quality Assessment Agencies is developed and national quality frameworks have been created within the Bologna process.
 - 2.3. Currently the higher education system in Latvia is regulated by the Law On Institutions of Higher Education which to a large extent is considered outdated due to the changes in the external environment and the internal development of higher education system.
 - 2.4. The Ministry of Education and Science has developed new legal enactment in higher education – Draft Law On Higher Education. The adoption of this Law will facilitate the higher education qualification system and programme typology, initiate the transition to registering the students' performance in the European Credit Point Transfer System, ensure the students mobility, and provide the opportunities to international students to join the higher education system of Latvia.
3. In Latvia, state higher education institutions are financed from the state budget based on the principles of the normative financing system. The amount of study financing is defined based on the state determined number of study places for the respective higher education institution, the base costs of the study place and study expense coefficients for the fields of education.
 - 3.1. State budget funding for higher education has always been affected by the fiscal situation in the country. In addition, the financing system in Latvia is characterised by a specific peculiarity – financing to higher education is allocated through six ministries.
 - 3.2. Education has been one of the state determined priorities in Latvia from 2003 to 2007, when both the total HE financing and the state budget financing increased with every year. However, the share of the state budget financing to higher education is very low in Latvia.
 - 3.3. The share of private financing or tuition fee income in the higher education system is relatively large.
 - 3.4. The comparison of the financing of regional higher education institutions per student with the same indicator in the state higher education institutions leads to the conclusion that differences are unsteady. Financing per student in regional higher education institutions has exceeded the average financing per student in the country by LVL 244 per student.
 - 3.5. The amount of tuition fee is not the decisive factor when choosing the higher education institution, and the number of students may change also due to other economic and social factors.

- 3.6. In the current higher education model, state higher education institutions set much lower tuition fee than the average state budget financing per student, thus creating problems for ensuring quality and threats to redistribution of financing.
4. The total number of students decreases in the country, and one of the reasons for the increase of the share of regional higher education institutions is the fact that students choose the closest higher education institution to their place of residence due to several considerations.
 - 4.1. The number of students from Riga region in the regional higher education institutions has reduced dramatically within the past 5 years, while the number of students from Kurzeme and Zemgale changes every study year.
 - 4.2. Slight yet positive changes may be observed in Vidzeme region, thus indicating on the students' choice to study in the higher education institution of their region. However, students from Riga region choose to study in the higher education institutions of the capital instead of regional higher education institutions.
 - 4.3. Latgale region was most represented in the regional higher education institutions of Latvia in the study year 2008/2009. Hence 27.7% of total number of the first-year students in regional higher education institutions came from Latgale region, and they studied in different regional higher education institutions. A comparatively small proportion, i.e. 18.99% of students come from Zemgale region, and Riga and Vidzeme regions – 14.9%.
 - 4.4. The higher education institution of Zemgale region accounts for 35.4%-40.3% of the inhabitants of Zemgale region. Mainly the inhabitants of Latgale region – on average 69.7%. represent Latgale regional higher education institutions. Kurzeme and Vidzeme regional higher education institutions account for 76.5% and 56.1% of the regional population respectively.
 - 4.5. The level of unemployment for people with higher education in Latvia does not significantly differ from the EU average indicators. In 2009 the indicators may differ from the ones of the previous years which is not related to the decline in the education level, but to the consequences caused by the world economic and financial crisis which also impacts employment.
5. Regional higher education institutions have the opportunity to become the leading research centres which would help create knowledge-based economy in the region and thus enhance the development of innovative entrepreneurship in the region and achieve a balanced regional development.
 - 5.1. Higher education institutions have started activities to involve students and academic staff in the development and promotion of

- innovative entrepreneurship in the respective region, thus creating student motivation to stay and start business in their region.
- 5.2. Regional higher education institutions lack cooperation with potential employers and it hinders the training of the necessary specialists in the perspective economic professions and sectors, besides knowledge on the labour market demand is insufficient either.
 - 5.3. The regional higher education institutions have wide opportunities to improve and develop their facilities and research using the EU funding. Research directions of regional higher education institutions mostly correspond to the needs of the region and labour force demand.
 - 5.4. Regional higher education institutions actively participate in enhancing the regional development educating the population, improving the new study programmes, participating and developing projects, and planning the needs of the region.
 - 5.5. Regional higher education institutions should encourage cooperation with local businesses which could ensure the show of different equipment, provide internship places and training so that upon graduation students would be more competitive in the labour market.
6. It is possible to timely recognise the potential problems and to optimise planning of higher education development in the regions through developing higher education research in a complementary interaction, developing the labour market in the regions, and assessment of the scenarios for higher education development.
 - 6.1. Rankings of higher education institutions help the potential students make their choice to evaluate the education opportunities, while the ranking of higher education institutions of Latvia does not reflect the real situation as it compares higher education institutions among themselves, not assessing them individually or their proportional correspondence.
 - 6.2. According to the data of the ranking of higher education institutions of Latvia, Latvia University of Agriculture takes the leading positions, gaining the first place in several indicators – number of students, number of academic staff, number of graduates etc.
 - 6.3. The Scenario “Regional universities are centres around which regional higher education institutions cooperate and internationalisation takes place” gained the highest evaluation in the Analytic Hierarchy Process analysis. It means that Latvia should develop regional higher education institutions so that they could work in the interests of the development of the region.

MAIN PROBLEMS AND OPPORTUNITIES TO RESOLVE THEM

Problem 1

Latvia lacks a unified legal regulation of higher education which would clearly and precisely define the goals, principles and financing of higher education.

Potential solutions:

- to encourage the adoption of the Law On Higher Education;
- higher education concepts, programmes and strategies of the Ministry of Education and Science shall be reviewed eliminating the discrepancies among them and developing these laws and regulations as mutually supplementary;
- the role of the Higher Education Council, Rectors' Council, Association of the Professors of Higher Education Institutions of Latvia, Latvian Academy of Science, and Latvia Council of Sciences should be reviewed in the development of recommendations for laws and regulations. They should also be assigned the rights to propose draft laws.

Problem 2

The structural reform of higher education in Latvia is developed by six ministries which are managed by the politicians from different political parties who are not always professionals in the respective field.

Potential solutions:

- academicians and scientists should be involved in the reform development as well as social partners which could state the directions for the development of higher education institutions, assessment criteria, and could perform attestations and accreditations.

Problem 3

The requirement stated in the guidelines for the development of higher education, science and technology to internationalise doctoral studies, which provide at least a half year internship abroad, is not implemented.

Potential solutions:

- the requirement shall be left as a recommendation, not as a compulsory requirement, taking into account the related costs;
- to find an opportunity for PhD students who do not correspond to the criteria for internship abroad as well as Master students who have outstanding results and interest in science to have a short (2-4 weeks) internship in another higher education institution in Latvia;
- to set a requirement that a higher education institution shall be able to enrol a group of students and hire academic staff which can provide teaching in the required foreign language.

Problem 4

Regional higher education institutions lack cooperation with the potential employers, which impedes training of the necessary specialists in

perspective economic professions and sectors. Besides the knowledge on the labour market demand is insufficient. Latvia has an insufficient number of students in natural sciences, engineering, and technologies. Study programmes are fragmented and narrowly specialised.

Potential solutions:

- wide study programmes that comprise several specialisations should be developed, which would create opportunities for the students to have individual study directions with the help of elective courses, distance learning methods, and individual study plans;
- regional higher education institutions should encourage the cooperation with the local businesses which would provide sample demonstrations of different equipment, places of internship and training so that upon graduation students would be more competitive in the labour market.

Problem 5

The development of regions in Latvia is unequal, human and financial resources are mainly concentrated in the capital, thus hindering the development of other regions.

Potential solutions:

- to develop the potential for the operation of regional higher education institutions, thus attracting more inhabitants of the region to the higher education institution of the particular region;
- to develop entrepreneurship, and to involve entrepreneurs in the study process; at the same time providing internship places for the students and potential jobs in the companies;
- regional higher education institutions need a special coefficient for financial calculations to preclude territorial differences of the regions.

Problem 6

The ranking of higher education institutions of Latvia does not reflect the real situation, since it compares higher education institutions among themselves, not assessing each of them individually and their proportional correspondence.

Potential solutions:

- assessment criteria should be reviewed, stating a differentiated approach to the assessment of the study programme specifics of higher education institutions;
- when developing rankings, to pay more attention to the study programmes and the study process, and less to the assessment of research activities;
- to balance the assessment of the quality of research and education in the higher education institution.

Problem 7

The prestige of regional higher education institutions in Latvia in the public evaluation falls behind that of the universities in Riga.

Potential solutions:

- it is necessary to vary the offered study programmes, to attract guest lecturers and international students, and to involve the academic staff in international projects to increase the study quality in regional higher education institutions;
- the directions of education quality improvement should be related to the orientation of study programmes towards assessing the process and outcomes;
- regional higher education institutions should pay special attention to cultivating creativity and innovative thinking in students, and to encourage acquisition of skills and education in interdisciplinary programmes;
- employers and not employees should be trained through the study process.

Problem 8

A demographic gap is developing in Latvia which will affect the number of students in regional higher education institutions.

Potential solutions:

- higher education institutions should offer internationally comparable and recognisable higher education so that the youth had the wish to study and work in Latvia.

SCIENTIFIC SIGNIFICANCE OF THE RESEARCH, OPINIONS AND FINDINGS

1. The research tasks defined in the PhD Thesis have been reached, the aim is attained, and the hypothesis has been proved during the research.
2. The author's research has theoretical and practical significance, since the acquired data essentially supplement and develop the theoretical basis of regional higher education.
3. The regularities of higher education and regional development are profoundly studied.
4. The importance of regional higher education institutions in the higher education system as well as the economic relations between the amount of the tuition fee and the number of students in regional higher education institutions are clarified and quantitatively proved in the research.
5. The research provides the assessment on the attitude of the population of the regions of Latvia towards the regional higher education institutions as well as the importance of the higher education institution in the balanced development of the territory/region.
6. The scenarios for higher education development in Latvia have been developed and assessed with the Analytic Hierarchy Process method.
7. Problems have been defined and recommendations for their resolution have been developed as the research result. The implementation of recommendations will enhance higher education development and will improve the operation of regional higher education institutions.